مۇھەممەدسادىق كاشغەرىي

ئادابۇس - سالىھىن

نەشرگە تەييارلىغۇچى: **مۇھەممەتتۇرسۇن سىدىق**

مۇھەررىردىن: ئۆزىنىڭ كۆپلىگەن ئەدەبىي، تارىخىي ۋە ئىلمىي ئەسەرلىرى بىلەن 19 - ئەسىر ئۇيغۇر ئەدەبىياتى تارىخىدا مۇھىم ئورۇن تۇتىدىغان ئاتاقلىق ئالىم، ئەدىب ۋە جامائەت ئەربابى مەۋلانا مۇھەممەدسادىق كاشغەرىي مىلادىيىنىڭ تەخمىنەن 1740 - يىللىرى قەشقەر توققۇزاقتا موللا شاھ ئەلەم ئاخۇنۇم ئىسىملىك بىر مەرىپەتپەرۋەر زاتنىڭ ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. بالىلىق ۋە ياشلىق مەزگىللىرىدە قەشقەردىكى داڭلىق مەدرىسىلەرنىڭ بىرى بولغان مەدرىسەئى ھامىدىيەدە ئىلىم تەھسىل قىلىپ، ھەرقايسى ئىلىملەر بويىچە ئۆز دەۋرىنىڭ ئالدىنقى قاتاردىكى ئىلىم ئەھلىلىرىنىڭ بىرى بولۇپ يېتىشكەن. مەدرىسىنى تاماملىغاندىن كېيىن قەشقەر خانلىق مەدرىسىدە مۇدەررىسلىككە تەيىنلىنىپ، بىر مەزگىل ئوقۇتۇش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. بۇ جەرياندا چوڭقۇر پىكىرلىكلىكى، مەسىلىلەرگە ئەتراپلىق قارىيالايدىغان ھەم توغرا ھۆكۈم قىلالايدىغان ئىقتىدارى ۋە پەزىلىتى بىلەن جامائەتنىڭ ھۆرمەت - ئېتىبارىغا ئېرىشىپ، كېيىنچە قەشقەر شەرىئەت مەھكىمىسىنىڭ باش قازىلىقىغا تەيىنلەنگەن. شۇنىڭدىن كېيىن، ئۇ بىر تەرەپتىن شەرىئەت ئىشلىرى بىلەن مەشغۇل بولسا، يەنە بىر تەرەپتىن ئىجتىھات بىلەن كىرىشىپ ئۆزىنىڭ ئىلمىي، ئەدەبىي ئىجادىيەت ئىشلىرىغا بەند بولۇپ، ئەدەبىيات، ئەخلاق، تارىخ - تەزكىرە، دىن، پسىخولوگىيە ۋە تەرجىمىگە ئائىت كۆپلىگەن ئەسەرلەرنى يېزىپ، 19 - ئەسىر ئۇيغۇر مەدەنىيەت خەزىنىسىگە زور تۆھپە قوشقان.

مەلۇماتلارغا قارىغاندا، مۇھەممەدسادىق كاشغەرىي 1850 - يىلى قەشقەردە ۋاپات بولغان. ئۇنىڭ بىزگە مەلۇم بولغان ئەسەرلىرىدىن «تەزكىرەئى ئەزىزان»، «تەزكىرەئى خاجىگان»، «تەزكىرەئى ئەسھابۇلكەھف»، «تارىخى ئىسكەندەرىيە ۋە تاجنامەئى شاھىي» (ئىسكەندەر خانلىقى تارىخى ۋە شاھلارنىڭ تاجنامىسى)، «زۇبدەتۇل - مەسائىل ۋەلئەقائىد» (تاللانغان مەسىلىلەر ۋە ئەقىدىلەر)، «ئادابۇس - سالىھىن» (ياخشى كىشىلەرنىڭ ئەدەبلىرى)، «رىسالەئى كەسپدار» (كەسپدارلار رىسالىسى)، «قىيابەتۇل بەشەر» (ئىنسانىنىڭ قىياپىتى)، «كەشفۇل - قۇلۇب» (قەلبلەرنى ئېچىش)، «ئىسلام ئاساسلىرى» قاتارلىق كۆپلىگەن ئەسەرلىرى، شۇنىڭدەك «تەرجىمەئى تارىخى تەبەرىي»، «تەرجىمەئى تارىخى رەشىدىي» قاتارلىق تەرجىمە ئەسەرلىرى، «مەجالىسۇن - نەفائىس»نى كۆچۈرگەن خۇشخەتلىك

نۇسخىسى قاتارلىقلار بار.

«ئادابۇس ـ سالىھىن» (ياخشى كىشىلەرنىڭ ئەدەبلىرى) مۇھەممەد سادىق كاشغەرىينىڭ ئەدەپ ـ ئەخلاق تېمىسىدىكى ۋەكىللىك خاراكتېرگە ئىگە ئەسىرى بولۇپ، ئۇنىڭدا ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئەنئەنىۋى ئەخلاق قائىدە ـ يوسۇنلىرى ئىسلام ئەقىدىلىرى بىلەن مۇۋاپىق بىرلەشتۈرۈش ئاساسىدا تېخىمۇ بېيىتىلىپ، بىرقەدەر تەپسىلىي، ئېنىق ۋە چۈشىنىشلىك بايان قىلىپ بېرىلگەن. بۇ ئەسەر 19 ـ ئەسىرنىڭ ئاخىرلىرى ۋە 20 ـ ئەسىرنىڭ باشلىرىدا ئوتتۇرا ئاسىيانىڭ باشقا جايلىرى ۋە شىنجاڭدىكى مەدرىسىلەردە زۆرۈر ئەخلاق دەرسلىكى سۈپىتىدە ئوقۇتۇلغان. سانكت ـ پېتېربۇرگ، تاشكەنت، كالكوتتا ۋە ئىستامبۇل قاتارلىق جايلاردا بىرنەچچە قېتىم رۇس، تۈرك ۋە ئۆزبېك تىللىرىدا نەشر قىلىنغان. ئەسەرنى رۇس تىلىغا تەرجىمە قىلىپ، بىرىنچى قېتىم تاشكەنتتە (1895 ـ يىلى)، ئىككىنچى قېتىم سانكت ـ پېتېربۇرگدا (1915 ـ يىلى) نەشر قىلدۇرغان شەرقشۇناس ئالىم ن. س.

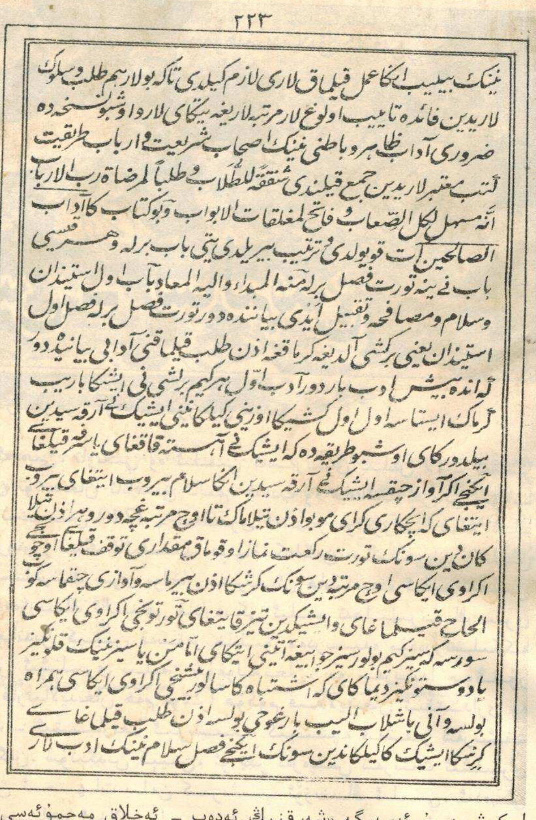
٢٢٣

نینک بیبیب انکا عمل قیلماق لاری لازم کیلدی تاکه بولاربیم طلب و سلوک
لاریدین فائده تاییب اولوغ لار مرتبه لاریغه بیتکای لار و اوشبو نسخه ده
ضروری آداب ظاهر و باطنی نینک اصحاب شریعت و ارباب طریقت
کتب معتبر لاریدین جمع قیلیندی شفقة للطلاب و طلباً لمرضاة رب الارباب
انه مسهل لکل الصعاب و فاتح لمغلقات الابواب و بو کتاب کا آداب
الصالحین آت قویولدی و ترتیب بیریلدی یتی باب برله و هر قیسی
باب فی بینه تورت فصل برله منه المبدا و الیه المعاد باب اول استیذان
و سلام و مصافحه و تقبیل ایدی بیاننده دور تورت فصل برله فصل اول
استیذان یعنی بر کشی آلدیغه کرماقغه اذن طلب قیلماقنی آدابی بیانیده دور
کانده بیش ادب بار دور ادب اوّل هر کیم بر کشی نی ایشکا باریب
کرماک ایستاسه اول اول کشیکا او زینی کیلکانینی ایشیکنی آرقه سیدین
بیلدورکای اوشبو طریقه ده که ایشیک نی آهسته قاقغای یا سرفه قیلغای
ایکنجی اکر آواز چیقسه ایشیک نی آرقه سیدین انکا سلام بیروب ایتغای بیر و
ایتغای که انکاری کرای موبو اذن تیلاماک تا اوچ مرتبه غچه دور و هر اذن تیلا
کان دین سونک تورت رکعت نماز اوقوماق مقداری توقف قیلغای اوچنچی
اکر اوی ایکاسی اوچ مرتبه دین سونک کرشکا اذن بیرماسه و آوازی چیقماسه کون
الحاح قیلماغای و ایشیکدین تیز قایتغای تورتونجی اکر اوی ایکاسی
سوزسه که سیز کیم بولور سیز جوابیغه آتینی ایتکای اما من یا سیز نینک قلمانکیز
یا دوستونکیز دیماکای که اشتباه کا سالور بیشنچی اکر اوی ایکاسی همراه
بولسه و آنی باشلاب الیب بارغوچی بولسه اذن طلب قیلماغای
کرنیکا ایشیک کا کیلکاندین سونک ایکنجی فصل سلام نینک ادب لاری

لېكوشىن بۇ ئەسەرگە «شەرقنىڭ ئەدەب ـ ئەخلاق مەجمۇئەسى» دەپ نام بەرگەن.
دېمىسىمۇ، ئالىمنىڭ بۇ ئەسىرى 10 ـ ئەسىردە تەبەرىستاندا ئۆتكەن دۆلەت ئەرbabى ئەبۇلھەسەن
ۋەشمېگىر قابۇس تەرىپىدىن يېزىلغان «قابۇسنامە» ۋە 15 ـ ئەسىردە ھېراتتا ياشىغان ئالىم مەۋلانا
ھۈسەيىن ۋائىز كاشفىي تەرىپىدىن يېزىلغان «ئەخلاقۇلمۇھسىنىن (ياخشى كىشىلەرنىڭ ئەخلاقى)»
بىلەن بىر قاتاردا تۇرىدىغان، بىۋاسىتە ئۇيغۇر تىلىدا يېزىلغان ئەدەپ ـ ئەخلاق دەستۇرى سۈپىتىدە
ئالاھىدە ئورۇنغا ئىگە. بۇ ئەسەردە ئالغا سۈرۈلگەن ئەخلاقىي تەشەببۇسلار خەلقىمىزنىڭ كىشىلىك
تۇرمۇش، ئەدەپ ـ ئەخلاق ۋە ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتلەر ھەققىدىكى قائىدە ـ يوسۇن، ئۆرپ ـ
ئادەتلىرىنىڭ ۋە گۈزەل ئىنسانىي پەزىلەتلىرىنىڭ مۇھىم تەركىبىي قىسمى بولۇپ، بۇلار بۈگۈنكى
كۈندىمۇ ئەۋلادلارنى تەربىيىلەش، دۆلەتنى قانۇن ۋە ئەدەپ ـ ئەخلاق بىلەن ئىدارە قىلىش، ئىناق
جەمئىيەت بەرپا قىلىش جەھەتتە ناھايىتى زور ئىجابىي ئەھمىيەتكە ئىگە.
بۇ ئەسەر ھىجرىيىنىڭ 1314 ـ يىلى (مىلادىيە 1895 ـ 1896 ـ يىللىرى) ھاجى ئابباس

ئەفەندى مەتبەسىدە كونا ئۇيغۇر ئەدەبىي يېزىق تىلى بولغان چاغاتاي ئۇيغۇر تىلىدا بېسىلغان تاشباسما نۇسخىسى ئاساسىدا هازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىغا ئاغدۇرۇپ نەشرگە تەييارلاندى. ئەرەبچە سۆز - جۈملىلەرنى تەرجىمە قىلىشتا نەشرگە تەييارلىغۇچىغا قىممەتلىك ياردىمىنى ئايىمىغان ئوبۇلقاسىم تۇرۇپقا تەشەككۇر ئېيتىمىز.

شۇنىمۇ ئەسكەرتىپ ئۆتۈش كېرەككى، بۇ ئەسەر ئەينى دەۋردە قويۇق ئىسلام دىنى مۇهىتىدا ياشىغان بىر مۇسۇلمان ئۇيغۇر ئالىمى تەرىپىدىن يېزىلغانلىقى سەۋەبلىك، ئەسەرنىڭ مەزمۇنىدا دىنىي ئامىللار خېلىلا قويۇق ئىپادىسىنى تاپقان. مۇنداق بولۇشى ئالىمنىڭ ياشاش شارائىتى بىلەن مۇناسىۋەتلىك، ئەسەردىن پايدىلانغاندا بۇ تەرەپلەرنىمۇ نەزەردە تۇتۇش كېرەك. ئەسەردە ۋارىسلىق قىلىشقا تېگىشلىك كىشىلىك تۇرمۇش ۋە ئىجتىمائىي مۇناسىۋەت مىزانلىرى، ئۆز قىممىتىنى ۋە ئەهمىيىتىنى مەڭگۈ يوقاتمايدىغان گۈزەل ئىنسانىي پەزىلەتلەر ۋە ئەخلاقىي دەۋەتلەر بار، شۇنداقلا ۋاقتى ئۆتكەن قىسمەن تەشەببۇس ۋە ئادەتلەرمۇ ساقلانغان. بىز ئەسەرنىڭ تەتقىقات قىممىتىنى كۆزدە تۇتۇپ، كلاسسىك مىراسلارنىڭ بىر پۈتۈنلۈكىنى ساقلاش پرىنسىپى بويىچە بۇ ئەسەرنىڭ تېكىستىنى قىسقارتماستىن تولۇق ئېلان قىلدۇق. ئەمما، ئۇنى ئوقۇغان ۋاقتىمىزدا ئۇنىڭدىكى ۋارىسلىق قىلىشقا تېگىشلىك ئىجابىي ئامىللار بىلەن نەزەردىن ساقىت قىلىشقا تېگىشلىك بەزى تەرەپلەرنى ئېنىق ئايرىشىمىز، ئۇنىڭغا تەنقىدىي پوزىتسىيىدە تۇرۇپ مۇئامىلە قىلىشىمىز زۆرۈر.

بىسمىللاهىر - رەهمانىر - رەهىم

(ناهايىتى شەپقەتلىك ۋە مېهرىبان ئاللانىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن)

جىمى هەمدۇ سانالار ئۆزىنىڭ ياخشى بەندىلىرىنىڭ قەلبىنى گۈزەل ئەخلاق ۋە گۈزەل ئەدەب هەدىيەلىرى بىلەن بېزىگەن ئاللاغا خاستۇر. ئېسىل ئەخلاق ۋە چىرايلىق ئەدەبلەرنى ئۆگىتىش ئۈچۈن بىزگە ئەۋەتىلگەن پەيغەمبىرىمىز، خوجىمىز مۇهەممەد ئەلەيهىسسالامغا، ئۇنىڭ ئائىلىسىگە ۋە پەيغەمبىرىمىزنىڭ ئەدەب - ئەخلاقىنى ئۆزىدە شەكسىز مۇجەسسەملەشتۈرگەن كەرەملىك ئەسهابلىرىغا ئاللانىڭ رەهمىتى ۋە سالىمى بولسۇن!

ئاللاغا هەمدۇ سانا، پەيغەمبەر ۋە ئۇنىڭ ئەۋلادلىرىغا، ساهابىلىرىگە دۇرۇد ئاداسىدىن كېيىن، ئىلىم - ئېرپان ئەرباپلىرىغا ئوچۇق ۋە ۋىجدان زوقمەنلىرىگە ئېنىق ئاياندۇركى، ياخشىلارنىڭ سۆهبىتى مىسنى ئالتۇنغا ئايلاندۇرۇش هۈنىرىدەك ئەبەدىي سائادەتتۇر. يامانلارنىڭ ئارىلىشىپ قېلىشى مەڭگۈلۈك بەختسىزلىكنىڭ ئۇرۇقىدۇر، بۇنىڭدا هېچ شەك يوقتۇر. ياخشىلارنىڭ سۆهبىتى كۆپتىن - كۆپ پايدىلار بېرەر، بولۇپمۇ ئەدەب هەققىدە. چۈنكى، تالىبى سادىق (هەقىقىي تەلەپكارلار)نىڭ ئىچ - تېشى ئەدەب قائىدىلىرى ۋە گۈزەل خۇلقلار بىلەن زىنىنەتلەنمىسە، تەلەپلىرى ئاڭا هېچ پايدا بەرمەيدۇ، تۇتقان يولىدىن ئەسلا نەتىجە ئالالمايدۇ. بىلگىنكى، ئىشق يوللىرىنىڭ هەممىسى ئەدەبلەردۇر. پاك ۋە ئۇلۇغ تەڭرى تائالانىڭ ۋىسالىغا ئېرىشكەن ۋە ئۇلۇغ مەرتىۋىلەرگە يېتىشكەنلەرنىڭ هەممىسى ئۆز مەقسىتىنى ئەدەب يولىدىن تاپتى. ئەدەبسىزلەر مەهرۇم قالدى. مەسنەۋى:

بى ئەدەب تەنها نە خۇدرا داشت بەد،
بەلكى ئاتەش دەر هەمە ئافاق زەد.

(ئەدەبسىز پەقەت ئۆزى ئۈچۈن يامانلىق قىلىپلا قالماي، بەلكى پۈتۈن دۇنياغا ئوت قويدى).

بەس، سادىق ئىلىم تەلەپكارلىرى ۋە ئەزىز شاگىرتلار زاھىرىي ۋە باتىنىي (ئىچكى ۋە تاشقى) ئەدەبلەرنى بىلىپ، ئاڭا ئەمەل قىلماقلىرى لازىمدۇر. شۇندىلا بۇلار تەلەپلىرى ۋە مەسىلەكلىرىدىن پايدا تېپىپ، ئۇلۇغلار مەرتىۋىسىگە يەتكۇسى. بۇ نۇسخىدىكى زوروۇر بولغان زاھىرىي ۋە باتىنىي ئەدەبلەر شەرىئەت ئىخلاسمەنلىرى ۋە تەرىقەت ئىگىلىرىنىڭ مۆتىۋەر كىتابلىرىدىن جەمئى قىلىندى. تەلەپكارلارغا مېھرى ـ شەپقەت يەتكۈزۈش ۋە ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى بولغان تەڭرى تائالانىڭ رازىلىقىنى تەلەپ قىلىش ئۈچۈن، شەكسىزكى، بۇ كىتاپ ھەممە قىيىنچىلىقلارنى ئاسانلاشتۇرغۇچى، ئېتىلگەن ئىشىكلەرنى ئاچقۇچىدۇر. بۇ كىتابقا «ئادابۇس ـ سالىھىن» (ياخشى كىشىلەرنىڭ ئەدەبلىرى) دەپ ئات قويۇلدى، يەتتە بابتىن تۈزۈلدى ۋە ھەربىر باب تۆت پەسىل قىلىپ رەتلەندى.

بىرىنچى باب ئىزنى (رۇخسەت) سوراش، سالاملىشىش، قول ئېلىشىپ كۆرۈشۈش ۋە (يۈزىگە) سۆيۈپ كۆرۈشۈشنىڭ بايانى

بۇ تۆت پەسىلگە بۆلۈنىدۇ.

بىرىنچى پەسىل، ئىزنى سوراش، يەنى بىر كىشىنىڭ ئالدىغا كىرمەككە ئىزنى (رۇخسەت) تەلەپ قىلماق ئەدەبلىرىنىڭ بايانى

بۇنىڭدا بەش ئەدەب بار:

بىرىنچى ئەدەب، ھەر كىم بىر كىشىنىڭ ئىشىكى (ئالدىغا) بېرىپ، (ئىچكىرىگە) كىرمەكنى ئىستىسە، ئاۋۋال ئۇ كىشى (ئۆي ئىگىسى) گە ئۆزىنىڭ كەلگەنلىكىنى ئىشىكنىڭ سىرتىدا بىلدۈرسۇن ھەم شۇ تەرىقىدە ئىشىكنى ئاستا قاقسۇن ياكى شەپە بەرسۇن.

ئىككىنچى ئەدەب، ئەگەر ئاۋاز چىقسا، ئىشىكنىڭ سىرتىدىن ئۆي ئىگىسىگە سالام بېرىپ، «ئىچكىرىگە كىرەيمۇ؟» دەپ سورىسۇن. سوراش ئۈچ قېتىم بولۇپ، ھەربىر قېتىم سورىغاندىن كېيىن، بىرئاز ۋاقىت توختاپ يەنە سورىسۇن.

ئۈچىنچى ئەدەب، ئەگەر ئۆي ئىگىسى ئۈچ قېتىم (سورىغاندىن) كېيىنمۇ ئىجازەت بەرمىسە ھەم ئاۋاز چىقمىسا، يەنە ساقلاۋەرمىسۇن ۋە ئىشىك ئالدىدىن تېز قايتسۇن.

تۆتىنچى ئەدەب، ئەگەر ئۆي ئىگىسى «سىز كىم بولىسىز؟» دەپ سوراپ قالسا، ئۆزىنىڭ ئىسمىنى ئېيتسۇن، ئەمما «مەن» ياكى «سىزنىڭ قۇلىڭىز» ۋەياكى «دوستىڭىز» دېمىسۇن. مۇنداق جاۋاب ئۆي ئىگىسىنى شۈبھىگە سالىدۇ.

بەشىنچى ئەدەب، ئەگەر ئۆي ئىگىسى ھەمراھ بولغان ھالدا ئۇنى باشلاپ ماڭغان بولسا، ئىشىككە كەلگەندە ئۆي ئىگىسىدىن ئىزنى تەلەپ قىلىپ يۈرمىسىمۇ بولىدۇ.

ئىككىنچى پەسىل، سالاملىشىش ئەدەبلىرىنىڭ بايانى

بۇنىڭدا ئون ئىككى ئەدەب بار:

بىرىنچى ئەدەب، ئىككى مۇئمىن بىر ـ بىرىگە ئۇدۇل كەلسە، خاھ تونۇش بولسۇن، خاھى ناتونۇش بولسۇن، سالام بېرىشكەي. سالام بەرمەك سۈننەتتۇر. ئەگەر سالام بېرىلگەن كىشى بىر ئادەم بولسا، جاۋاب سالام قايتۇرۇش پەرزدۇر. كۆپ ئادەمگە سالام بەرگەن بولسا، ئۇلارنىڭ ئارىسىدىن بىرى ۋاكالىتەن جاۋاب سالام بەرسە كۇپايىدۇر.

ئىككىنچى ئەدەب، سالامنى شۇنداق ھالەتتە ئادا قىلىشۇنكى، «ئەسسالامۇئەلەيكۇم» دېسۇن ياكى «ئەسسالامۇئەلەيكۇم ۋە رەھمەتۇللاھى ۋە بەرەكاتۇھۇ» دېسۇن، ئەمما «ئەسسالامۇئەلەيك» ياكى «سالامۇئەلەيكۇم» دېمىسۇن.

ئۈچىنچى ئەدەب، ئىسلام ئالىملىرى (ئاللا ئۇلارغا رەھمەت قىلغاي)نىڭ سۆزلىرىگە مۇۋاپىق ھالدا «ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام» ياكى «ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام ۋە رەھمەتۇللاھى ۋەبەرەكاتۇھۇ» دەپ جاۋاب بەرسۇن. جاۋاب سالامدا «ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام» دېسۇن، «ۋەئەلەيك» دېمىسۇن. «ۋەئەلەيكۇم» دىكى «ۋە (ۋاۋ)» نى چۈشۈرۈپ قويمىسۇن ھەم يەنە ھايالسىز جاۋاب بەرسۇن. ئەگەر كېچىكتۈرسە، قەرز گەدىنىدىن ساقىت بولمايدۇ. جاۋاب سالامنى چوقۇم سالام بەرگۈچىگە ئىشىتتۈرسۇن، ئۇنداق بولمىسا، قەرز ئادا بولمايدۇ. ئەگەر ئىككى كىشى بىر ـ بىرىگە بالدۇر سالام بېرىشنى نىيەت قىلىپ سالام بېرىشكەندە، بىرى ئىلگىرى، بىرى كېيىن بولۇپ قالسا، جاۋاب سالام ئادا تاپقاي، لېكىن ئىككى سالام بىرلا ۋاقىتتا بېرىلگەن بولسا، بىر ـ بىرىگە جاۋاب بولماس. ھەر ئىككىيلەن ئالاھىدە جاۋاب سالام قايتۇرۇش لازىمدۇر.

تۆتىنچى ئەدەب، ئەگەر كىشى بىر جامائە مۆئمىنلەرنىڭ ئالدىغا كىرسە، (ئۇلاردىن) بىر كىشىنى كۆزلەپ سالام بەرمىسۇن، بەلكى بارچە جامائەتنى كۆزدە تۇتسۇن. ئەمما، كوچىدا ياكى بازاردا بىر كىشىنى خاس قىلىپ سالام بەرسىمۇ بولىدۇ. ئەگەر جامائەت بىر كىشىگە سالام بەرسە، ئۇل كىشى ھەممىگە باراۋەر جاۋاب سالام بېرىشى لازىمدۇر. ئەگەر ئۇلاردىن بىرىنىلا كۆزلەپ جاۋاب سالام بەرسە، باشقىلارنىڭ سالىمى جاۋابسىز قالىدۇ، ئۇ ھالدا قەرز ئادا بولمايدۇ. ئەگەر بىر كىشى يەنە بىر كىشىگە بىراۋدىن سالام ئەۋەتسە، ئول سالامنى يەتكۈزگۈچىنىڭ سالام يەتكۈزۈشى ۋاجىپتۇر. بۇ ھالدا سالام بەرگۈچى جاۋاب سالىمى بېرىشى، ئەمما سالام ئېلىپ كەلگۈچىنى جاۋاب سالامغا قوشۇشى ياخشى ئىشتۇر. بۇ ھالدا «ۋەئەلەيكە ۋەئەلەيھى ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام» دېسۇن. ئەگەر سالام مەكتۇبى تاپشۇرۇپ ئېلىنسا، ئۇنىڭغىمۇ جاۋاب سالام يېزىش لازىمدۇر.

بەشىنچى ئەدەب، سالام بەرگەن ۋاقىتدا بېشىنى زىيادە تۆۋەن قىلمىسۇن ۋە يەنە قول، كۆكسى ياكى بېشى بىلەن ئىشارەت قىلمىسۇن، بۇ يامان ۋە يېقىمسىزدۇر.

ئالتىنچى ئەدەب، قارشى تەرەپ بىلگۈدەك ئېنىق ھەم ئاڭلىغۇدەك ئاۋازدا سالام بەرمەك كېرەك، جاۋاب سالامنى سالام بەرگۈچىگە ئاڭلىتىپ قايتۇرۇش كېرەك. گاس كىشىگە سالام بېرىلگەندە، ئۈنلۈكرەك ئاۋاز ياكى قول ئىشارىتى بىلەن سالام بېرىلگەي. ئەگەر قول بىلەن ئىشارەت قىلىنمىسا، سالام بېرىلگۈچى ئاڭلىمىسا ئاڭا تىل بىلەن جاۋاب سالام لازىم ئەمەس. ئەگەر گاس كىشى سالام بەرسە ھەم سۆز بىلەن، ھەم ئىشارەت بىلەن جاۋاب سالام بېرىلگەي. تىلسىز كىشى سالامغا ئىشارەت بىلەن جاۋاب بەرسە قەرز ئادا بولىدۇ. ئەگەر تىلسىز كىشى سالام بەرسە، جاۋابى تىل بىلەن قايتۇرۇلغاي ھەم ئىشارەتمۇ قىلىنغاي. شۇندىلا سالام قەرزى ئادا بولىدۇ.

يەتتىنچى ئەدەب، چوڭ كىشى كىچىككە، ئاتلىق كىشى پىيادە كىشىگە، ماڭغۇچى ئولتۇرغۇچىغا، خوجايىن خىزمەتچىسىگە، ئاز كۆپكە ئاۋۋال سالام بەرسۇن.

سەككىزىنچى ئەدەب، ناتونۇش كىشى يالغۇز ھالەتتە ساھىبجامال ئايالغا سالام قىلمىغاي. ئەگەر سالام بەرسە، جاۋاب ئالمىغاي. ئايال كىشى ئۆزىدىن چوڭ بولسا ياكى ساھىبجامال بولمىسا، سالام بەرمەك راۋادۇر. ئەگەر ئۇ ئايال سالام بەرسىمۇ، ئاڭا جاۋاب سالام لازىمدۇر. ئەمما، ئۆز خاتۇنىغا ۋە

مەھرەملىرىگە ئۇلار ھەرقانچە چىرايلىق بولغان ھالەتتىمۇ سالام بەرمەك جايىزدۇر ۋە جاۋابىمۇ بېرىش لازىمدۇر. ئاياللار بىر ـ بىرىگە سالام بەرمەكلىك سۈننەت، سالامغا جاۋاب بەرمەكلىك پەرزدۇر. ئەگەر بىر كىشى ناتونۇش ساھىبجامال ئاياللار توپىغا سالام بەرسە ھېچ زىيىنى يوق ھەم ئۇلار جاۋاب سالام بەرمىكى لازىم. ئەگەر ئۇلار سالام بەرسە ھەم جاۋاب سالام بەرمەك لازىم. ئەگەر كۆپ كىشى بىر ناتونۇش ساھىبجامال ئايالغا سالام بەرسە، يا شۇنداق ئايال بىر جامائەتكە سالام بەرسە، بۇ ئىككى ئەھۋالدا جاۋاب سالام بەرمەك لازىم. شەرت شۇكى، ئوتتۇرىدا پىتنە بولماسلىقى كېرەك!

توققۇزىنچى ئەدەب، تۆۋەندىكى ئون بىر خىل ھالەتتە سالام بەرمەك مەكرۇھ (يېقىمسىز، نالايىق) دۇر، بېرىلگەن سالامغا جاۋابمۇ بەرمەسلىك كېرەك:

بىرىنچى، ھاجەت قىلىۋاتقان كىشىگە؛ ئىككىنچى خوتۇنىغا يېقىنچىلىق قىلىۋاتقان كىشىگە؛ ئۈچىنچى، ئۇخلاۋاتقان كىشىگە؛ تۆتىنچى، ھاممام (مۇنچا) دىكى كىشىگە؛ بەشىنچى، تائام يەۋاتقان كىشىنىڭ ئاغزىدا تائام بار بولسا، سالام بەرمەسلىك كېرەك. لېكىن، ئاغزىدا تائام بولمىسا، سالام بېرىش ۋە جاۋاب سالىمى قايتۇرۇش لازىمدۇر. ئالتىنچى، خۇتبە ئوقۇۋاتقان خاتىپقا؛ يەتتىنچى، ئەزان ئوقۇۋاتقان مۇئەززىنگە؛ سەككىزىنچى، ناماز ئوقۇۋاتقان كىشىگە؛ توققۇزىنچى، قۇرئان ئوقۇۋاتقان كىشىگە؛ ئونىنچى، دۇئا قىلىۋاتقان كىشىگە؛ ئون بىرىنچى، تەلەپ ئېيتىپ تۇرغان خىزمەتچىگە.

ئونىنچى ئەدەب، پىتنە ـ پاسات تارقاتقۇچى كىشىگە، پاسىق، ناپاك كىشىگە ۋە زالىم كىشىگە سالام بەرمەسلىك، ئۇلار سالام بەرسىمۇ جاۋاب بەرمەسلىك لازىم. ئەگەر مۇسۇلمان كىشى كىتاب ئەھلىلىرىگە① سالام بەرمەكچى بولسا، بۇ تەرىقىدە ئېيتقايكى: «توغرا يولغا ماڭغان كىشىلەرگە سالام». ئەگەر ئۇلارغا خەت ئەۋەتسە، مەكتۇپ ئاخىرىدا ھەم مۇشۇنداق سالام ئېيتقاي.

ئون بىرىنچى ئەدەب، ئەگەر زىممى (مۇسۇلمانلار ھىمايىسىدە تۇرۇۋاتقان باشقا دىن ئادىمى) مۇسۇلمانغا سالام بەرسە، ئۇنىڭ جاۋابىغا «ۋەئەلەيكۇم» دېسۇن.

ئون ئىككىنچى ئەدەب، ۋىدالىشىش (خوشلىشىش) ۋاقتىدىمۇ سالام بېرىش سۈننەتتۇر، بولۇپمۇ ئۆلىمالار (ئالىملار) يېنىدا.

ئۈچىنچى پەسىل، مۇلاقات (ئۇچرىشىش) ئەدەبلىرىنىڭ بايانى

بۇنىڭدا ئالتە ئەدەب بار:

بىرىنچى ئەدەب، ئۇچراشقاندا قول تۇتۇشۇپ كۆرۈشۈش لازىم.

ئىككىنچى ئەدەب، ئىككى ئالقاننىڭ يۈزى بىلەن (قول ئېلىشىپ) كۆرۈشۈش لازىم. ئەمما، قول ئۇچى بىلەن ئەمەس، ئىككى ئالقانى بىر ـ بىرىگە تەگكۈزگەن ھالدا كۆرۈشۈش لازىم. چۈنكى، مۇسافەھە (كۆرۈشۈش) دېگەن سۆزنىڭ لۇغەت مەنىسى ئالقان يۈزىنى ئالقان يۈزىگە قويۇپ تۇرۇپ كۆرۈشۈشنى بىلدۈرىدۇ. سۈننەت(قائىدە)مۇ شۇنداق. يەنە كۆرۈشۈشكە ئاۋۋال قول ئۇزارتقان كىشى تاكى ھەمراھى قولىنى تارتمىغۇچە، قولىنى تارتمىسۇن.

ئۈچىنچى ئەدەب، كۆرۈشۈش ۋاقتىدا يۈزىنى ئوچۇق تۇتسۇن.

تۆتىنچى ئەدەب، كىشىلەر بىلەن كۆرۈشكەندە سەلاۋات ئېيتسۇن: «ئى ئاللا! مۇھەممەد

① كىتاب ئەھلىلىرى ـــ بۇ يەردە خرىستىئانلار كۆزدە تۇتۇلغان.

ئەلەيھىسسالامغا ۋە ئۇنىڭ ئائىلە تاۋابىئاتلىرىغا رەھمەت قىلغىن.»①

بەشىنچى ئەدەب، كىشىلەر بىلەن كۆرۈشكەندە تۆۋەندىكىچە ھەمدۇ - سانا ئېيتىپ مەغپىرەت تەلەپ قىلسۇن: «ئى ئاللا، بىزگە بۇ دۇنيادا ۋە ئاخىرەتتىمۇ ياخشىلىق ئاتا قىلغىن، بىزنى دوزاخ ئازابىدىن ساقلىغىن!»

ئالتىنچى ئەدەب، بىئەدەپ، زالىم، پاسىق، ناپاكلار بىلەن، شۇنىڭدەك ئايالالار بىلەن قول تۇتۇشۇپ كۆرۈشۈشتىن ساقلانسۇن.

تۆتىنچى پەسىل، قۇچاقلىشىپ كۆرۈشۈش ۋە قولنى سۆيۈش ئەدەبلىرىنىڭ بايانى

بۇنىڭدا تۆت ئەدەب بار:

بىرىنچى ئەدەب، سەپەردىن كەلگەن كىشى ئۆزىنى كوتۇۋالغان كىشىلەر بىلەن قۇچاقلىشىپ كۆرۈشسۇن، كىچىك باللارنى قۇچاقلاپ ھەم يۈزىدىن سۆيۈپ كۆرۈشسە جايىزدۇر. ئەمما، ساقالسىز چىرايلىق ياش يىگىتلەر بىلەن قۇچاقلىشىپ كۆرۈشمىسۇن. چۈنكى، بۇ بەك يېقىمسىزدۇر. مەيلى مۇساپىر، مەيلى تۇرغۇن كىشىلەر بولسۇن، ھېچكىم ئۇلار بىلەن قۇچاقلىشىپ كۆرۈشمىسۇن.

ئىككىنچى ئەدەب، بىر جايدا بىللە ياشاۋاتقان كىشىلەر بىلەن ھەر كۈنلۈك ئۇچرىشىشلاردا قۇچاقلىشىپ كۆرۈشمىسىمۇ بولىدۇ. ئارىلىقتا بىرقانچە كۈن ئۆتكەن بولسا مەيلى.

ئۈچىنچى ئەدەب، سالىھ (ياخشى) كىشىلەر بىلەن كۆرۈشكەندە ئۇلارنىڭ قولىنى سۆيمەك مۇستەھەب (يېقىملىق) دۇر.

تۆتىنچى ئەدەب، كۆرۈشۈش ۋاقتىدا ئۇلۇغ ۋە تەۋەررۇك كىشىلەرنىڭ قولى ۋە ئاياغلىرىنى سۆيسە بولىدۇ.

ئىككىنچى باب ئۇخلاش، يول يۈرۈش ۋە ئاتقا مىنىش ئەدەبلىرىنىڭ بايانى

بۇ تۆت پەسىلدىن تۈزۈلگەن.

بىرىنچى پەسىل، ئۇخلاش ئەدەبلىرىنىڭ بايانى

بۇنىڭدا يەتتە ئەدەب بار:

بىرىنچى ئەدەب، تەرىقەت سۇلۇكىگە كىرگەن كىشى قاراڭغۇ چۈشكەندىن كېيىن، بۇ كەلىمىنى ئوقۇسۇن: «كەچ قىلدۇق، پۈتۈن دۇنيا ئاللا ئۈچۈن كەچ قىلدى. جىمى ھەمدۇ - سانا ئاللاغا خاستۇر، يېگانە ئاللادىن باشقا ئىلاھ يوقتۇر. ئاللانىڭ شېرىكى يوقتۇر، دۇنيانىڭ مۈلكى ئاللانىڭدۇر، ئاللا ھەممىگە قادىردۇر. ئى ئاللا، سەندىن بۇ كېچىنىڭ ياخشىلىقىنى ھەم بۇ كېچىدىن كېيىنكى ياخشىلىقنى سورايمەن. سەندىن بۇ كېچىنىڭ يامانلىقىدىن پاناھ تىلەيمەن ۋە بۇ كېچىدىن كېيىنكى يامانلىقتىن پاناھ تىلەيمەن؛ ئى ئاللا، سەندىن دوزاخ ۋە قەبرىنىڭ ئازابىدىن پاناھ تىلەيمەن؛ ئى ئاللا،

① بۇ ئەسەردىكى ئوخشىمىغان ئەھۋاللاردا ئوقۇلىدىغان ھەرخىل ئايەت ۋە دۇئالارنىڭ ئۇيغۇرچە تەرجىمىسىلا بېرىلدى.

سەندىن ھۇرۇنلۇق ۋە يامان كىبىرلەردىن پاناھ تىلەيمەن».
تاڭ يورۇغاندىن كېيىن: «تاڭ ئاتقۇزدۇق، دۇنيانىڭ مۈلكى ئاللا ئۈچۈن تاڭ ئاتقۇزدى» دېسۇن
ھەمدە يۇقىرىدىكى دۇئانى (دۇئادىكى «بۇ كېچىنىڭ» دېگەن سۆزنىڭ ئورنىغا «بۇ كۈندۈزنىڭ» دېگەن
سۆزنى ئېلىپ) ئوقۇسۇن. خەۋەردە كەلتۈرۈلۈپتۇكى، ھەركىم ئەتىگەن ۋە كەچتە: «ئاللانىڭ ئىسمى بىلەن
باشلايمەنكى» دېسە، ئاللانىڭ ئىسمى بىلەن ئىش باشلىغان ئىنسانغا ھەرقانداق ئىشتا ئاسمان ۋە
زېمىندىكى ھېچبىر شەيئى زىيان - زەخمەت يەتكۈزەلمەيدۇ، ئاللا ئاڭلاپ ۋە بىلىپ تۇرغۇچىدۇر.
يەنە ھەدىس شەرىفتە كەلتۈرۈلۈپتۇكى، ھەر كىم شام ۋاقتىدا: «ئاللاتائالانىڭ پەرۋەردىگارىم
ئىكەنلىكىگە، ئىسلامنىڭ دىنىم ئىكەنلىكىگە ۋە مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ پەيغەمبەر ۋە
ئەلچىلىكىگە رازى بولدۇم» دېسە، خۇدايىتائالا ئۇ كىشىدىن رازى بولغاي.
ئىككىنچى ئەدەب، ئۇخلاش ئالدىدا ئىشىكلەرنى مەھكەم تاقىسۇن، قاچا - ئىدىشلارنىڭ ئېغىزىنى
چىڭ ئەتسۇن، تۆشەكنى يېڭى ياكى تونى بىلەن سۈپۈرسۇن، كۆرپىنى ئۈچ قېتىم سىلكىۋېتىپ
سالسۇن. ئوت ۋە چىراغنى ئۆچۈرسۇن، بۇلارنىڭ بارچىسى سۈننەتتۇر.
ئۈچىنچى ئەدەب، ھەرخىل زىيان - زەخمەتلەردىن ساقلىنىش ئۈچۈن بۇ دۇئانى ئوقۇسۇن:
«ئاللاتائالانىڭ مۇكەممەل سۆزلىرى بىلەن ئاللا ياراتقان نەرسىلەرنىڭ يامانلىقىدىن پاناھ تىلەيمەن.
ئاللاتائالانىڭ مۇكەممەل سۆزلىرى بىلەن ئاللانىڭ غەزىپى، جازاسى ۋە بەندىلىرىنىڭ يامانلىقىغا
ئۇچرىمىغايمەن، شەيتاننىڭ ھازىر بولۇشى ۋە ئۇنىڭ ۋەسۋەسىگە سېلىشىدىن پاناھ تىلەيمەن»، بۇنى
ئوقۇسا ئۇيقۇدا ئاڭا ھېچنەرسىدىن زەرەر يەتمىگەي. ئەگەر بۇ دۇئانى يېزىپ كىچىك بالىنىڭ بويىنىغا
ئېسىپ قويسا، ئۇ كىچىك بالىغا ھېچبىر زەرەر يەتمەس.
تۆتىنچى ئەدەب، ئۇخلايدىغان جايغا بەك يۇمشاق نەرسىلەرنى سالمىسۇن ۋە يۈزىنى قىبلىگە
قارىتىپ، ئوڭ قولىنى تەكيە قىلىپ بىردەم ياتسۇن، بۇ سۈننەت.
بەشىنچى ئەدەب، قولىنى تەكيە قىلغان ۋاقتىدا بۇ دۇئانى ئوقۇسۇن: «ئى رەببىم، مەن سېنىڭ
ياردىمىڭ بىلەن ياتتىم ھەم سېنىڭ ياردىمىڭ بىلەن تۇرىمەن. ئەگەر مېنىڭ جېنىمنى توختاتساڭ،
جېنىمغا رەھىم قىلغىن، ئەگەر توختاتمىساڭ، سېنىڭ ياخشى بەندىلىرىڭنى ساقلىغان نەرسە بىلەن
ئۇنى ساقلاپ قالغىن» ھەم بۇ ئىستىغپارنى ئۈچ قېتىم ئوقۇسۇن: «ئاللاتائالادىن گۇناھىمنىڭ
مەغپىرىتىنى تىلەيمەنكى، ئاللادىن باشقا ئىلاھ يوقتۇر، ئاللا مەڭگۈ تىرىكتۇر، ھەرقاچان مەۋجۇت
بولۇپ تۇرغۇچىدۇر. ئاللاغا تەۋبە قىلىمەن». ۋە يەنە «ئامەنەررەسۇلۇ» نى ئاخىرىغىچە ئوقۇسۇن.
ھەزرىتى ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا (ئاللا ئۇنىڭدىن رازى بولغان)دىن رىۋايەت قىلىنىپتۇكى:
ھەزرىتى رەسۇل ئەكرەم سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم (ئاللانىڭ رەھمەت ۋە سالاملىرى ئۇنىڭغا
بولسۇن) ئۇخلىماقچى بولسا، تەۋەررۇك كىيىملىرىنى سېلىپ، تۆشەك ئۈستىدە ئولتۇرۇپ، ئىككى
مۇبارەك ئالىقىنىنى جەم قىلىپ سۈرە ئىخلاس ۋە مۇئەۋۋەزەتەيىن (ئاللاتائالادىن پاناھ تىلەيدىغان سۈرە
فەلەق ۋە سۈرە ناسدىن ئىبارەت ئىككى سۈرەنى كۆرسىتىدۇ)نى ئوقۇپ، مۇبارەك قوللىرىغا دەم
ئۇرۇپ، ئاۋۋال بېشىغا، ئاندىن بارچە ئەزالىرىغا سۈرەتتى. بۇ ئەمەلنى ئۈچ قېتىم تەكرارلىغاندىن
كېيىن مۇبارەك ئوڭ ئالىقىنىنى ئوڭ يۈزىگە قويۇپ يېتىپ بۇ دۇئانى ئوقۇيتتى: «ئى رەببىم، مەن
سېنىڭ ياردىمىڭ بىلەن ياتتىم ھەم سېنىڭ ياردىمىڭ بىلەن تۇرىمەن. ئەگەر مېنىڭ جېنىمنى
توختاتساڭ جېنىمغا رەھىم قىلغىن، ئەگەر توختاتمىساڭ، سېنىڭ ياخشى بەندىلىرىڭنى ساقلىغان

نەرسە بىلەن ئۇنى ساقلاپ قالغىن». ئۇ بۇنىڭدىن باشقىمۇ دۇئالارنى ئوقۇر ئىدى.

ئالتىنچى ئەدەب، ئۇيقۇدىن تۇرغان ۋاقتىدا بۇ ھەمدۇ سانا كەلىمىسىنى تىلغا ئالسۇن: «بىزگە ھاياتلىق ئاتا قىلىش، جېنىمىزنى ئېلىش ھەم قايتا تىرىلدۈرۈپ ھېساب ئېلىش شۇنىڭغىلا خاس بولغان ئاللاتائالاغا جىمى ھەمدۇ سانا خاستۇر». ئەگەر كېچىسى ئۇيقۇسى كەلمەي، ئۇيقۇسىزلىق قىينىسا، بۇ دۇئانى ئوقۇسا، ئىنشائاللا ئۇيقۇسى كەلگەي: «ئى ئاللا، يۇلتۇزلار كۆرۈندى، كۆزلەر ئۇخلىدى، سەن مەڭگۈ تىرىك تۇرغۇچى، سېنى مۈگدەك ۋە ئۇيقۇ تۇتمايدۇ. ئى مەڭگۈ تىرىك تۇرغۇچى ئاللا، كېچەمنى خاتىرجەم قىلغىن ۋە كۆزۈمنى ئۇخلاتقىن».

يەتتىنچى ئەدەب، ياخشى چۈش كۆرسە ئاشكارىلىسۇن ۋە شۈكۈر قىلسۇن. يامان ھەم ۋەھىملىك چۈش كۆرسە ھېچكىمگە ئاشكارىلىمىسۇن ۋە ئۇنىڭدىن (چۈشىدىكى يامانلىق، ۋەھىمىدىن) پاناھ تىلىسۇن. چەپ (سول) تەرىپىگە ئۈچ قېتىم تۈكۈرۈۋەتكەندىن كېيىن: «ئى ئاللا، چوقۇمكى مەن سەندىن شەيتاننىڭ ئەمىلى ۋە چۈشلەرنىڭ يامىنىدىن پاناھ تىلەيمەن» دېسە، كۆرگەن چۈشىدىن ئاڭا ھېچ زەرەر يەتمەيدۇ.

ئىككىنچى پەسىل، كىيىم كىيىش ئەدەبلىرىنىڭ بايانى

بۇنىڭدا يەتتە ئەدەب بار:

بىرىنچى ئەدەب، كۆڭلى بىرلا كىيىمگە باغلىنىپ قالمىسۇن، قانداق كىيىمگە ئېرىشەلىسە شۇنى كىيىۋەرسۇن. ھەزرىتى رەسۇلى ئەكرەم سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم (ئاللانىڭ رەھمەت ۋە سالاملىرى ئۇنىڭغا بولسۇن) قايسى كىيىم توغرا كەلسە كىيىۋېرەتتى، ھەرگىزمۇ بىر كىيىمگە باغلىنىپ قالمايتتى. مەيلى كۆڭلەك بىلەن ئىشتان ياكى رىدا بىلەن ئەۋزار بولسۇن ياكى ئىلىم ئەھلىلىرىنىڭ كىيىمى بولسۇن ۋە ياكى ئادەتتىكى كىشىلەرنىڭ كىيىملىرى بولسۇن، مەيلى دۇبۇلغا ساۋۇت بولسۇن ياكى ئادەتتىكى تاشقى كىيىملەر بولسۇن ۋە ياكى تېرە كىيىملەر بولسۇن، مەيلى ئۆتۈك بولسۇن ياكى كالاچ بولسۇن ھەممىسىنى كىيىۋېرەتتى.

ئىككىنچى ئەدەب، كىيىم كىيىشتە تەكەللۇپ قىلمىسۇن، كۆپ ۋاقىتلاردا ئاددىي كىيىم كىيسۇن.

ئۈچىنچى ئەدەب، كۆڭلەك ۋە باشقا كىيىملەرنىڭ يېڭى قولنىڭ بېغىشىغىچە ياكى بارماق ئۇچىغىچە بولسا مۇۋاپىقتۇر. ئۇنىڭدىن ئۇزۇن بولسا مەكرۇھ ۋە سۈننەتكە خىلاپتۇر. كىيىمنىڭ يېڭىنى كەڭ قىلماق سۈننەتدۇركى، تار بولۇشى بىدئەتتۇر. كۆڭلەك ۋە ئىشتاننىڭ ئۇزۇنلۇقى پاچاقنىڭ يېرىمىغىچە ياكى ئۇشۇققىچە بولسۇن، ئۇنىڭدىن ئۇزۇن بولسا بىدئەتتۇر.

تۆتىنچى ئەدەب، كۆپىنچە ۋاقىتلاردا ئاق كىيىم كىيىش سۈننەتتۇر. خۇسۇسەن، ئەرلەرگە قىزىل ياكى سېرىق كىيىم كىيىش مەكرۇھدۇر.

بەشىنچى ئەدەب، كىيىمىنى پاكىزە تۇتقاي، ئىشەنچلىك ھەدىستە ئېيتىپتۇركى: « پاكىزلىق — ئىماننىڭ جۈملىسىدىندۇر». بۇ ھەدىستە كۆزدە تۇتۇلغىنى بويىچە ھەممە نەرسىلەرنى پاكىزە تۇتۇش، بولۇپمۇ كىيىم - كېچەكلەرنى پاكىزە تۇتۇش لازىمدۇر.

ئالتىنچى ئەدەب، ئەھلى نېئمەت (قول ئىلكىدە بار) كىشىلەر ياخشى كىيىملەرنى كىيسۇن. بۇ ئاللانىڭ بەرگەن نېئمىتىنى ئاشكارا قىلىش ئۈچۈن بولسۇن، كىبىر ۋە مەنمەنلىك ئۈچۈن بولۇپ قالمىسۇن. تەرىقەت ئەربابلىرى (ئاللا ئۇلارنىڭ روھىنى پاك قىلغاي) ئېيتىپتۇكى، گۈزەل ۋە ياخشى كىيىم كىيمەك شۇنداق كىشىلەرگە جايىزدۇركى، ئەگەر ئۇلاردا ياسانچۇقلۇق ھېرىسمەنلىكى بولمىغان بولسا ۋە نەپسىنىڭ ھاۋايى ھەۋەسلىرىنى ئۆلتۈرگەن بولسا.

يەتتىنچى ئەدەب، يېڭى كىيىم كىيگەندىن كېيىن مۇنداق ھەمدۇ سانا ئېيتسۇن: «جىمى ھەمدۇ سانا ماڭا بۇ كىيىمنى كىيگۈزگەن ئاللاتائالاغا خاستۇر»، ئاندىن كونا كىيىمنى سەدىقە قىلىۋەتسۇن. ھەدىس شەرىفتە ئېيتىپتۇكى، ھەر كىشى يېڭى كىيىم كىيگەندە مۇشۇنداق ئىش تۇتسا، ھەزرىتى ھەق سۇبھانەھۇ ۋە تائالانىڭ پاناھىغا ئېرىشىپ، بارچە ئاپەت ۋە بالالاردىن ئامان بولغۇسى، تاكى ئۆلگىچە توغرا يولدىن ئازمىغاي، ئۆلگەندىن كېيىنمۇ خۇدايى تائالانىڭ پاناھلىقى ۋە ھىمايىسى ئاستىدا بولغاي. ھەر كىشى يېڭى كىيىم كىيگەن ھالىتىدە: « جىمى ھەمدۇ سانا مېنىڭ كۈچ - قۇۋۋىتىمسىز ماڭا بۇ كىيىمنى رىسق قىلىپ بەرگەن ۋە ماڭا بۇ كىيىمنى كىيگۈزۈپ قويغان ئاللاتائالاغا خاستۇر» دەپ ئېيتسا، خۇدايى تائالا بەندىنىڭ ئۆتكۈزگەن گۇناھىنى مەغپىرەت قىلغۇسى. ئەبۇ سەئىد ئەلخۇدەرى (ئاللا ئۇنىڭدىن رازى بولسۇن) رىۋايەت قىلىپتۇكى، ئانھەزرەت سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم (ئاللانىڭ رەھمەت ۋە سالاملىرى ئۇنىڭغا بولغاي) مەيلى كۆڭلەك، مەيلى ئىشتان ياكى سەللە بولسۇن ھەرقانداق يېڭى كىيىم كىيگەن ۋاقتىدا: «ئى ئاللا، سەندىن بۇ كىيىمنىڭ ياخشىلىقىنى ۋە بۇ كىيىم ئۈچۈن بولىدىغان ياخشىلىقنى سورايمەن ۋە بۇ كىيىمنىڭ يامانلىقىدىن، بۇ كىيىم ئۈچۈن بولىدىغان يامانلىقتىن پاناھ تىلەيمەن» دەيتتى.

ئۈچىنچى پەسىل، يول يۈرۈش ئەدەبلىرىنىڭ بايانى

بۇنىڭدا ئون يەتتە ئەدەب بار:

بىرىنچى ئەدەب، ئۆيدىن بىر ئىشقا تەييارلىنىپ چىقار ۋاقتىدا بۇ دۇئانى ئوقۇسۇن: «ئاللانىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن، ئاللاغا تەۋەككۇل قىلدىم، ئاللانىڭ كۈچ - قۇۋۋەت ۋە ياردىمى بولمىسا ھېچ ئىشنى ۋۇجۇدقا چىقارغىلى بولمايدۇ.» بۇنىڭغا قوشۇپ ئايەتەلكۇرسىنى ئوقۇسۇن. شۇنداق قىلسا، بارچە ئاپەت - بالالاردىن ئامان بولغۇسى. تاكى ئۆيگە يېنىپ كەلگۈچە ھەم ئىشىكتىن كىرىشتە ئايەتەلكۇرسىنى ئوقۇسۇن. چۈنكى بۇنىڭ خاسىيىتى كۆپ.

ئىككىنچى ئەدەب، ئۆز ئورنىدىن چىققان ۋاقتىدا كۆزى ئاسمانغا چۈشسە بۇ ئايەتنى ئوقۇسۇن: «ئى رەببىمىز، ئۇنى بىكارغا ياراتمىدىڭ، سېنى بارچە ئەيىپ - نۇقساندىن پاك دەپ تونۇيمىز. بىزنى دوزاخنىڭ ئازابىدىن ساقلىغىن». ئەگەر يېڭى ئاي كۆرسە بۇ كەلىمىلەرنى ئېيتسۇن: «ئى ئاللا، ئۇ ئاينى بىزگە ئىمان، ئىسلام، تەۋپىق، خاتىرجەملىك ۋە سالامەتلىك بىلەن چىقارغىن». ئەگەر، يۇلتۇزنىڭ ئۇچقىنىغا كۆزى چۈشسە، ئاڭا تىكىلىپ تۇرمىسۇن، تېز كۆزىنى تۆۋەنگە قارىتىپ بۇ كەلىمىنى ئوقۇسۇن: «ئاللا خالىغان ئىش بولىدى، ئاللانىڭ ياردىمى ۋە كۈچ - قۇۋۋىتى بولمىسا ھېچقانداق ئىشنى ۋۇجۇدقا چىقارغىلى بولمايدۇ».

ئۈچىنچى ئەدەب، يول يۈرۈشتە قەدەمنى بەك تېز ئالمىسۇن، ئاستىمۇ ئالمىسۇن. بەلكى ئوتتۇراھال قەدەم ئالسۇن.

تۆتىنچى ئەدەب، ئىككى ئايىغىغا كالاچ كىيسۇن ياكى ئىككىلىسى يالاڭئاياغ بولسۇن. بىرىگە كىيىپ، يەنە بىرىگە كىيمەي يۈرمىسۇن. سەۋەبسىز ھالدا بىر پۇتىغا كالاچ، بىر پۇتىغا مەسە ياكى يەكپاي ئۆتۈك بىلەن يول يۈرمىسۇن. چۈنكى، بۇنداق قىلىقلار مەكرۇھدۇر.

بەشىنچى ئەدەب، يول يۈرگەندە يالغۇز يۈرۈشتىن نومۇس قىلمىسۇن، خىزمەتكار ياكى بىرەر كىشىنى كەينىگە سېلىپ يۈرۈشكە كۆڭلى تارتىشىپ يۈرمىسۇن ۋە ئۇنىڭغا ئادەتلىنىپ قالمىسۇن.

ئالتىنچى ئەدەب، يول پاتقاق ۋاقتىدا يۈرگەندە قىستاڭ يەردە بىرەر كىشىگە دۇچ كەلسە، ئۇنىڭ كىيىمىدىن ئۆزىگە نىجاسەت يۇقۇشىدىن ئەنسىرەپ ئۆزىنى قاچۇرۇپ يۈرمىسۇن.

يەتتىنچى ئەدەب، يول يۈرگەندە كۆزىنى قەدىمىدىن ئۈزمىسۇن ۋە ئەتراپقا بىھۇدە قاراپ يۈرمەي ھوشيار ھالدا يول يۈرسۇن.

سەككىزىنچى ئەدەب، يولدا ئېھتىيات بىلەن يۈرسۇن. بولۇپمۇ، بازاردا ۋە ئادەم كۆپ جايدا يۈرگەندە كىشىلەرگە ئۇنىڭدىن يېقىمسىزلىق ۋە دەخلە يەتمىسۇن. كىشىلەرنى يانپىشى بىلەن ئۈرۈپ سالمىسۇن ۋە پۇتىغا دەسسىۋالمىسۇن. ئەگەر ئىككى كىشى يولدا ئۆزئارا پاراڭلىشىپ تۇرغان بولسا، ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىن كېسىپ ئۆتمىسۇن. بولۇپمۇ خوتۇنلارنىڭ ئوتتۇرىسىغا كىرىشتىن قاتتىق ساقلانسۇن. چۈنكى، بۇ ناھايىتى يېقىمسىز قىلىقتۇر.

توققۇزىنچى ئەدەب، يولدا قېرى كىشىلەرگە ھۆرمەت - ئېھتىرام قىلسۇن ۋە ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن يۈرسۇن. بولۇپمۇ پىر، ئۇستازى بىلەن بىللە يۈرگەندە، ئەلۋەتتە ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن يۈرسۇن. ئېھتىيات بىلەن ماڭسۇنكى، ئۇلارنىڭ ئىزىغا قەدەم قويمىسۇن، بىئەدەبلىك بولىدۇ.

ئونىنچى ئەدەب، يولدا ھەمراھلىرىغا ئېتىبار بەرگەن ھالدا يۈرسۇن. ئەگەر ئۇلارنىڭ ئالدىدا يۈرسە، بۇنىڭدىكى نىيەت خىزمەت قىلىش بولسۇن. ئەگەر كەينىدە يۈرسە، ئەدەب ۋە ھۆرمەت قىلىش بولسۇن. ھەممە ئەل - ئاغىنىلەر بىللە يول يۈرگەندە، بېلىقلار سۇ ئىچىدە يۈرگەندەك ئەركىن ئازادە بولسۇن. ئىلگىرى ۋە كېيىنلىك ئەسلا كۆڭۈللىرىگە كەلمىسۇن.

ئون بىرىنچى ئەدەب، يول ئۈستىدە بىر كىشى بىلەن سۆزلىشىپ تۇرمىسۇن. ئۇچرىغان كىشىلەر بىلەن سالاملىشىپ تېز مېڭىپ كەتسۇن. ئەگەر زۆرۈر سۆزلىرى بولسا، بىر يانغا چىقىپ سۆزلەشسۇن. ئەمما، مەنزىلدە ۋە ئۆيدە ئولتۇرۇشقاندا بىر - بىرىنىڭ ھال - ئەھۋالىنى سورىشىش ياخشى ئىش بولۇپ، دوستلۇق ۋە مۇھەببەتنى ئاشۇرىدۇ.

ئون ئىككىنچى ئەدەب، يولدا كىشىلەرگە قىيىنچىلىق يەتكۈزىدىغان تىكەن ۋە تاشقا ئوخشاش نەرسىلەر ئۇچرىسا، باشقىلارنى يارىلاندۇرۇپ قويماسلىق ئۈچۈن، يولدىن ئېلىپ يىراققا تاشلىۋەتسۇن، يول ئۈستىگە مىشقىرمىسۇن، تۈكۈرمىسۇن. ئەگەر مىشقىرغان ياكى تۈكۈرگەن بولسا، ئۇنى كۆمۈپ ياكى تازىلاپ ماڭسۇن. ئادەتتە ئالدىغا ۋە ئوڭ تەرىپىگە مىشقىرمىسۇن ۋە تۈكۈرمىسۇن، چەپ تەرىپىگە ياكى ئارقا تەرىپىگە تاشلىسۇن. قىبلە تەرەپكە تۈكۈرۈشتىن، مىشقىرىشتىن ھەر ۋاقىت ساقلانسۇن. چۈنكى، بۇلارنىڭ ھەممىسى ئەدەبسىزلىكتۇر.

ئون ئۈچىنچى ئەدەب، يولدا كېسەلچان، ئاجىز كىشىلەرنى كۆرسە، ئۇلارغا ياردەم قىلسۇن. ئەگەر خىزمەتكار ياكى كىچىك بالىلارنىڭ قولىدىكى قاچىلىرى چۈشۈپ كېتىپ سۇنغان ئىشلارنى ۋە ئۇلارنىڭ غەم - ئەندىشىدە قالغىنىنى كۆرسە، شۇنىڭغا ئوخشايدىغان باشقا قاچا ئېلىپ بېرىپ ئۇلارنىڭ كۆڭلىنى خوش قىلسۇن.

ئون تۆتىنچى ئەدەب، يولدا كېتىۋېتىپ يىرگىنچلىك نەرسىلەرگە يولۇقۇپ، ئۇلاردىن نەپرەتلەنسە، مۇنداق دېسۇن: «ئى ئاللا، ياخشىلىقنى سەنلا كەلتۈرىسەن، يامانلىقنىمۇ سەنلا قايتۇرىسەن. ئاللانىڭ كۈچ - قۇۋۋىتى ۋە ياردىمى بولمىسا، ھېچقانداق ئىشنى ۋۇجۇدقا ئېلىپ چىققىلى بولمايدۇ». ئەگەر جىنازىنى كۆرسە: «قازا تاپمايدىغان ئاللالا بارلىق ئەيىب، نۇقساندىن پاكتۇر» دېسۇن. ئەگەر بەرەس ياكى جوزامغا ئوخشاش كېسەللەرگە مۇپتىلا بولغان ئادەمنى كۆرسە، ئىچىدە: « جىمى ھەمدۇ سانا

باشقىلارغا نېسىپ قىلغان كېسەلدىن مېنى ساقلىغان، مەخلۇقاتلارنىڭ كۆپلىرىدىن مېنى ئەزىز قىلغان ئاللاتائالاغا خاستۇر» دېسۇن. ھەرقانداق كىشى مۇنداق ھەمدۇ سانا ئېيتسا ھەرگىز ئۇ خىل كېسەلگە گىرىپتار بولماس.

ئون بەشىنچى ئەدەب، جامائەت ئارىسىدا ياكى بازاردا بۇ كەلىمەئى تەۋھىدنى ئوقۇسۇن. چۈنكى، بۇنىڭ خاسىيىتى كۆپ: «يەككە ـ يېگانە ئاللادىن باشقا ئىلاھ يوقتۇر، ئاللانىڭ شېرىكى يوقتۇر. دۇنيانىڭ جىمى مۈلكى ئاللانىڭدۇر. جىمى ھەمدۇ سانالار مەخلۇقاتلارنى تىرىلدۈرىدىغان ۋە جېنىنى ئالىدىغان، مەڭگۈ تىرىك تۇرىدىغان ۋە قازا تاپمايدىغان، جىمى ياخشىلىق ئۇنىڭ قولىدا بولغان ئاللاغا خاستۇر، ئاللا ھەممىگە قادىردۇر».

ئون ئالتىنچى ئەدەب، كوچا باشلىرىدا بىكار ئولتۇرمىسۇن، ئەگەر ئولتۇرسا، يول ھەققىنى بەجا كەلتۈرسۇن، يول ھەققى شۇكى، نامەھرەملەرگە نەزەر سالمىسۇن. (كىشىلەرنىڭ) سالىمىغا جاۋاب بەرسۇن. يېنىدىكىلەرگە ياخشىلىق قىلىش ۋە يامانلىق قىلماسلىق توغرىسىدا تەرغىبات قىلسۇن، ئاجىزلارنىڭ نالە ـ زارىغا يەتسۇن.

تۆتىنچى پەسل، ئاتقا مىنىش ئەدەبلىرىنىڭ بايانى

بۇنىڭدا يەتتە ئەدەب بار:

بىرىنچى ئەدەب، (ئاتقا مىنىش ئۈچۈن) پۇتنى ئۈزەڭگىگە قويغان ۋاقتىدا بۇ تەسبىھنى ئېيتسۇن: «بىزگە بۇ (ئات)نى بويسۇندۇرۇپ بەرگەن ئاللاتائالا پاكتۇر. بىز بۇ (ئات)نى بويسۇندۇرغۇچى ئەمەس ئىدۇق. چوقۇمكى بىز پەرۋەردىگارىمىز تەرىپىگە قايتقۇچى». ئۇنىڭدىن كېيىن ئۈچ قېتىم «ئەلھەمدۇلىللا» (جىمى ھەمدۇ سانا ئاللاغا خاستۇر)، ئۈچ قېتىم «ئاللاھۇئەكبەر» (ئاللا ھەممىدىن بۈيۈكتۇر) دېسۇن ھەم بۇ كەلىمىنى ئوقۇسۇن: «ئى ئاللا، سېنى پاك دەپ تونۇيمەن، چوقۇم مەن ئۆزۈمگە ئۆزۈم زۇلۇم قىلدىم، مېنىڭ گۇناھىمنى مەغپىرەت قىلغىن. سەندىن باشقا ھېچكىم گۇناھلارنى مەغپىرەت قىلالمايدۇ».

ئىككىنچى ئەدەب، ئەگەر ئات سەركەش (ئىتائەتسىز) بولسا، بۇ ئايەتنى ئاتنىڭ قۇلىقىغا ئوقۇسۇن: «ئۇلار ئاللانىڭ غەيرىنى تەلەپ قىلامدۇ، ھالبۇكى ئاسمانۇ زېمىندىكى مەخلۇقاتلار ئىختىيارىي ۋە مەجبۇرىي ھالدا ئاللاغا بويسۇنىدۇ ۋە ئاللانىڭ تەرىپىگە قايتىدۇ». شۇنىڭدا ئۇ ئاتنىڭ زىيىنىدىن ئامان بولغۇسى.

ئۈچىنچى ئەدەب، ئاتلىق ماڭغان كىشى ھەرقانچە ئۇلۇغ، مەرتىۋىسى زىيادە بولۇپ، پىيادە كىشى ھەرقانچە پېقىر، كىچىك بالا ياكى مەجرۇھ، بىچارە بولغان ئەھۋالدىمۇ ئاتلىق كىشى پىيادە كىشىگە ئاۋۋال سالام بەرسۇن.

تۆتىنچى ئەدەب، ئاتنى يولدا ئېھتىيات بىلەن ھەيدىسۇنكى، ھېچبىر كىشىگە ئازار يەتكۈزمىسۇن. ھەرقانچە زۆرۈر ئىشى بولسىمۇ، ئاتنى بەكمۇ تېز چاپتۇرمىسۇن. بولۇپمۇ لاي، پاتقاق يوللاردا.

بەشىنچى ئەدەب، ئاتلىق كىشى خىزمەتكارنى بىللە ئېلىپ ماڭغاندا، ئۇنىڭ ئەھۋالىغا ئېتىبار قىلسۇن. ئەگەر خىزمەتكار ئاتنى يېتىلەپ ماڭغان بولسا، ئۇ بىچارە يۈگۈرۈپ يۈرۈپ ھېرىپ كەتمەسلىكى ئۈچۈن ئاتنى تېز ھەيدىمىسۇن. ئەگەر بارىدىغان جايى يىراق بولسا خىزمەتكارنىمۇ پىيادە ماڭدۇرمىسۇن. چۈنكى، بۇ ئىش بىدئەتتۇر ۋە ئالىيجانابلىققا خىلاپتۇر. شۇڭا، مۇمكىن بولسا

ئۇلارغىمۇ ئۇلاغ تېپىپ بەرسۇن. مۇمكىن بولمىسا ئۆزى مىنگەن ئۇلاغ ئىككى كىشىنى كۆتۈرەلىسە، خىزمەتكارىنى پات - پات مىندۇرۇۋالسۇن، ئۇنداق بولمىسا، ئۆزى پات - پات پىيادە يۈرۈپ نۆۋەتلىشىپ مىنسۇن.

ئالتىنچى ئەدەب، ئۇلاغنىڭ بېشىغا ۋە يۈزىگە تاياق ياكى قامچا بىلەن ئۇرمىسۇن. بىر يەردە ئات ئۈستىدە ئۇزاق توختاپ تۇرمىسۇن. ئات ئۈستىدە ئۇخلىمىسۇن ۋە مۈگدەپ قالمىسۇن. ئاتنى بەك ئاچ ۋە سۇسىز قويمىسۇن. يەنە بەك ئىسسىق ياكى بەك سوغۇق ئورۇندا قويمىسۇن، ئەگەر بارىدىغان يېرى بەك يىراق بولسا، بەزىدە ئاتتىن چۈشۈپ پىيادىمۇ يۈرسۇن.

يەتتىنچى ئەدەب، ئەگەر ئات سەھرادا قېچىپ كەتسە: «ئى ئاللانىڭ بەندىلىرى، ماڭا ياردەم قىلىڭلار» دەپ پەرىشتىلەرنى ئىككى قېتىم چاقىرسا، ئات توختاپ قالغۇسى.

ئۈچىنچى باب سۆھبەتلىشىش ئەدەبلىرى ۋە شەرتلىرىنىڭ بايانى

بۇ باب تۆت پەسىلگە بۆلىنىدۇ.

بىرىنچى پەسىل، تەرىقەت پېشۋالىرى (ئاللاتائالا ئۇلارنىڭ روھىنى پاك قىلغاي) سۆھبەتلىرىدىكى ئاشكارا ئەدەبلەرنىڭ بايانى

بۇنىڭ ھەممىسى ئون ئالتە ئەدەبتۇر:

بىرىنچى ئەدەب، پىر ئۇستازنىڭ خىزمەت ۋە سۆھبەتلىرىدە مۇرىت ۋە مۇخلىس بولغۇچى ئېھتىرام بىلەن تۆۋەنرەك ئورۇندا ئولتۇرسۇن. ئەگەر پىر يۇقىرىغا ئۆتۈشكە بۇيرۇسا، بۇيرۇققا بويسۇنغاي. گەرچە پىر بۇيرۇغان ئورۇن ئۇلۇغ ئەسهابلاردىن يۇقىرى بولغان تەقدىردىمۇ شۇ ئورۇنغا ئۆتۈپ ئولتۇرسۇن. ئولتۇرۇشتا نامازدا ئولتۇرغاندەك جىم ۋە تىنچ ئولتۇرسۇن. بىھۇدە ھەرىكەت قىلماي، ئارامىدا ئولتۇرسۇن.

ئىككىنچى ئەدەب، پىر - ئۇستازىنىڭ ئولتۇرۇشلىرىدا ئۇستازىنىڭ بۇيرۇق ۋە چەكلەشلىرىگە دىققەت قىلىپ ۋە ئۇنى جان - دىل بىلەن قوبۇل قىلىپ ئەمەل قىلسۇن.

ئۈچىنچى ئەدەب، ئۇستازنىڭ سۆزلىرىگە ئەستايىدىل قۇلاق سېلىپ ئولتۇرسۇن ۋە ئۇ سۆزلەرنى ئېسىدە مەھكەم ساقلاپ ئەمەل قىلسۇن.

تۆتىنچى ئەدەب، ئەگەر ئۇستازلار ئۆزىدىن ئېشىپ قالغان تائام ياكى ئىچىملىكنى بەرسە، ئۇنىڭغا ھېچكىمنى شېرىك قىلماي، يالغۇز يېسۇن ۋە ئىچسۇن.

بەشىنچى ئەدەب، مۇخلىس بولغۇچى كىشى ئۇستازىغا سۆز قىلماقچى بولغاندا، ئۇستازىنىڭ شۇ سۆزنى ئاڭلاشقا ۋاقتى بار - يوقلۇقىنى ياخشى پەملىشى، ۋاقىتسىز ھەم ئورۇنسىز سۆزلىمەسلىكى لازىم. ئەگەر سۆزلەشكە ۋاقىت بولسا قىسقا سۆز بىلەن مەقسىتىنى بىلدۈرسۇن.

ئالتىنچى ئەدەب، سۆزلىگۈچى ئۇستازىغا ئاستا ۋە مۇلايىملىق بىلەن سۆزلىسۇن.

يەتتىنچى ئەدەب، ئۇستازىنىڭ خىزمەت ۋە سۆھبەتلىرىدە جىمجىت ئولتۇرۇشقا ئادەتلەنسۇن. ئەگەر ئۇستازى بىرەر جايغا بارماقچى بولسا، «قاياققا بارىدىلا؟» دەپ سورىمىسۇن، بارچە ئىشتا مۇشۇنداق ئېغىر - بېسىق بولسۇن.

سەككىزىنچى ئەدەب، ئىختىيارىنى ئۇستازىغا تاپشۇرسۇن، مەيلى دىن، مەيلى دۇنيا ئىشلىرىدا ئۆز ئىختىيارى بويىچە ئىش قىلمىسۇن. ھەتتاكى، يېمەك - ئىچمەكتىمۇ بۇنىڭغا ئەمەل قىلسۇن.

توققۇزىنچى ئەدەب، جىددىي ئىش بولغان تەقدىردىمۇ ئۇستازىنىڭ مەسلىھەتىسىز ئىش قىلمىسۇن.

ئونىنچى ئەدەب، ئەگەر ئۇستازى ئۇنىڭغا مەسلىھەت - كېڭەش سالسا، تەدبىر - مەسلىھەت كۆرسىتىشكە ئالدىرىماستىن، «ئۆزلىرى ياخشىراق بىلىدىلا» دەپ تۇرسۇن. ئەگەر ئۇستاز مەسلىھەت سوراپ چىڭ تۇرۇۋالسا ئاندىن كېيىن ئۆز كۆڭلىدىكىنى ياۋاشلىق ۋە تۆۋەنلىك بىلەن ئېيتسۇن. چۈنكى، بۇنداق قىلىش ئەدەبكە خىلاپ ئەمەس.

ئون بىرىنچى ئەدەب، ئۇستازىنىڭ خىلۋەتخانىلىرىغا ئىجازەتسىز كىرمىسۇن. تەلەپ قىلمىسا يېقىنلاشمىسۇن. ئەگەر ئۇستازىنىڭ خىلۋەتخانىلىرىگە كىرسە، ئۇستازىنىڭ دائىم ئولتۇرىدىغان ئورنىدا ئولتۇرمىسۇن. شۇنىڭدەك، ئۇستازىنىڭ بۆك، كىيىم - كېچەك ۋە كالاچلىرىنى كىيمىسۇن.

ئون ئىككىنچى ئەدەب، ئۇستازى بىلەن بىللە بىر ئۆيدە ئۇخلىمىسۇن. ئەگەر ئۇستازى بۇيرۇسا ئەدەبكە خىلاپ بولماس. لېكىن، بەك ئېغىر ئۇخلىمىسۇن ۋە سەگەكلىكنى يوقاتمىسۇن.

ئون ئۈچىنچى ئەدەب، ئۇستازى بىلەن سۆز تالاشمىسۇن. مىتەۋلەشمىسۇن، چاقچاقلاشمىسۇن ۋە باشقىلارنى مازاق قىلمىسۇن. ئۇستازىنىڭ ئالدىدا سۆزلىشىشتىن مۇتلەق ئۆزىنى تارتسۇن.

ئون تۆتىنچى ئەدەب، ئۇستازىنىڭ ھوزۇرىدا ھەرگىزمۇ ئۆزىنىڭ ئارتۇقچىلىقىنى ئىزھار قىلىپ يۈرمىسۇن.

ئون بەشىنچى ئەدەب، ئۇستازىدىن بىرەر ئىلىمدە تەھقىق ۋە تەدقىق (تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىش، ئېنىقلاش)نى ئەسلا تەلەپ قىلمىسۇن.

ئون ئالتىنچى ئەدەب، ئۇستازىنىڭ مىكرىدىن ئېھتىيات قىلسۇن، يەنى ئەدەبسىزلىك سادىر بولسا ۋە ئۇستازى ئۇنى بىلمەسكە سېلىپ ئاچچىقلىمىسا، بۇنى يېقىنلىق قىلدى، دەپ بىلمىسۇن. چۈنكى، ئۇستاز ھىلە ئىشلىتىپ ئاڭلىغان بولسىمۇ ئېتىبار قىلمىغاندەك يۈرسە، بۇنىڭ ئۆزىمۇ ئالامەت جايىغا تەگكەن ئوقتەك بىر تۈرلۈك تەنبىھ ھېسابلىنىدۇر. ئەگەر ئۇستاز جازالىسىمۇ شاگىرت رازى بولسۇن. چۈنكى، بۇ ئۇستازنىڭ ئۇنى قوبۇل كۆرگەنلىكىدۇر.

ئىككىنچى پەسىل، مەنىۋىي ئەدەبلەرنىڭ بايانى

بۇنىڭدا ئون ئالتە ئەدەب بار:

بىرىنچى ئەدەب، شاگىرت ئۇستازىنى زامانىنىڭ يەككە - يېگانىسى سۈپىتىدە بىلىپ ئىشەنسۇن.

ئىككىنچى ئەدەب، شاگىرتلار ئۇستازىنىڭ ھەممە ئەھۋالىغا ئىشىنىپ ئەگەشسۇن.

ئۈچىنچى ئەدەب، شاگىرتلار ئۇستازىنىڭ بۇيرۇشى ۋە چەكلىشى بىلەن ئۇستازىنىڭ ئىشىكىدىن كەتمەي خىزمىتىنى قىلىش بىلەنلا چەكلىنىپ قالماي، بەلكى ئۆزى مۇستەقىل كۆپرەك خىزمەت قىلسۇن.

تۆتىنچى ئەدەب، ئۇستازىنىڭ مەجلىسلىرىدە تەمكىن ۋە ئەدەب - قائىدە بىلەن ئولتۇرسۇن. ئورۇنسىز ھەرىكەتلەردىن ئىمكانىنىڭ بارىچە ساقلانسۇن. چۈنكى، قانچە ئېغىر بېسىقلىق بىلەن ئولتۇرسا، پەيزىنى شۇنچە كۆپ ئالىدۇ. بۇ خۇددى سۇ قاچا ئىچىدە تىنچ ھالەتتە تۇرسا، ھەر نەرسىنىڭ ئەكسى سۇدا ئېنىق كۆرۈنگىنىدەك. ئەگەر سۇ ھەرىكەتچان ۋە تىنچسىز بولسا، ھەر نەرسىنىڭ ئەكسىنى ئېنىق كۆرگىلى بولمىغاندەك ئەھۋال.

بەشىنچى ئەدەب، شاگىرت ھەمىشە ھەر ئىشتا جانابى ئۇستازىغا يۈزلەنسۇن. ھەزرىتى خاجە ئەھرار (ئاللا ئۇنىڭ سىرىنى پاك قىلغاي) ئېيتىدۇركى: شاگىرتنىڭ نەزىرى دائىم ئۇستازىنىڭ ئىككى قېشىنىڭ ئوتتۇرىسىدا بولغۇنكى، دىققەت بىلەن ئولتۇرسۇن.

ئالتىنچى ئەدەب، ھەر ۋاقىت پىر ـ ئۇستازىنىڭ خۇشاللىقىنى قوزغاشقا لايىقىدا ئېتىبار بەرسۇن. ئەمما، ۋاقىتنى ئېلىپ قويۇشتىن ساقلانسۇن. ھەرقاچان ۋاقىت ـ ئىمكانىيەتكە مۇۋاپىق سۆھبەتنى لازىم تۇتسۇن ۋە مۇلازىمەت قىلسۇن.

يەتتىنچى ئەدەب، ئۇستازىنىڭ سىرلىرىنى كىشىلەردىن مەخپىي تۇتسۇن، ئەمما ئۆزىنىڭ سىرلىرىنى ئۇستازىدىن يوشۇرمىسۇن.

سەككىزىنچى ئەدەب، ھادىسىلەرنىڭ ماھىيىتىنى ئېچىشتا ۋە ئىنچىكە مەسىلىلەرنى ھەل قىلىشتا ئۇستازىنىڭ ئىلمىگە مۇراجىئەت قىلسۇن، ئۆزىنىڭ بىلىمى بىلەنلا ئۇنىڭغا ھۆكۈم قىلمىسۇن.

توققۇزىنچى ئەدەب، ئۇستازىنى ئىنكار قىلغۇچىلارغا ئارىلاشمىسۇن ۋە ئۇلارنىڭ سۆھبىتىدىن يىراق بولسۇن.

ئونىنچى ئەدەب، مەجلىستە ئۇستازىنىڭ يۈزىگە كۆپ قارىمىسۇن.

ئون بىرىنچى ئەدەب، ئۇستازىنىڭ ھۇزۇرىدا پەرۋاسىز ئولتۇرماستىن، بەلكى ئۇستازىغا يۈزلەنگەن ھالدا سۈكۈت ۋە كەمتەرلىك بىلەن ئولتۇرسۇن.

ئون ئىككىنچى ئەدەب، شاگىرت بىرەر ۋەقە يۈز بەرگەندە ئۇستازىغا ۋاقتىدا مەلۇم قىلسۇن. ئەمما، ۋەقەنىڭ تېگى ـ تەكتىنى ئۇستازىدىن سۈرۈشتۈرمىسۇن.

ئون ئۈچىنچى ئەدەب، ئۇستازىنىڭ سۆھبىتىنى ئۇستاز بىلەن بولغان ئاغىنىدارچىلىق ۋە ئۈلپەتچىلىك دەپ بىلمەستىن، بەلكى ئەدەب يوللىرىنى ئۆگىنىش، بىلىم جۇغلاش ۋە مەنىۋىي دۇنياسىنى كۈچەيتىش ـ تۈزىتىش ئۈچۈن دەپ بىلسۇن.

ئون تۆتىنچى ئەدەب، ئۇستازىنىڭ مۇلازىمىتىدە مەيلى چەكلەنگەن بولسۇن ياكى چەكلەنمىگەن بولسۇن، ئارتۇق ئىشلارنى تاشلىسۇن.

ئون بەشىنچى ئەدەب، سۆز ۋە ھەرىكەتلىرىدە ئۇستازىغا مالاللىق ۋە يېقىمسىزلىق كەلتۈرۈشتىن ساقلانسۇن.

ئون ئالتىنچى ئەدەب، تىلىدا ھەم دىلىدا ئۇستازىنىڭ سۆز ـ ھەرىكىتىگە ھېچقانداق ئېتىراز بىلدۈرمىسۇن.

ئۈچىنچى پەسىل، سۆھبەت ئەھلىگە لازىم نەرسىلەرنىڭ بايانى

بۇ ئوتتۇز ئىككى ئەدەبتۇر:

بىرىنچى ئەدەب، سۆھبەتنى خىلۋەت جايدا ئىختىيار قىلسۇن ۋە ياخشى نىيەتتە، غەرەزسىز بولسۇن.

ئىككىنچى ئەدەب، تاھارەت بىلەن بولسۇن.

ئۈچىنچى ئەدەب، كىيىم ـ كېچەك ۋە بەدەننى پاكىزە ۋە خۇشبۇي تۇتسۇن، بەدبۇي نەرسىلەرنى سۆھبەت ئەھلىدىن يىراق قىلسۇن، سۆھبەت ئەھلىنىڭ كۆڭلىنى يىرگەندۈرمەسلىك ئۈچۈن چىشنى چىرىگەن نەرسىلەردىن تازىلىغاي. سۆھبەتداشلارغا يېقىمسىز بولماسلىق ئۈچۈن ئاغزىنىمۇ خام پىياز، سامساق ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش يامان پۇراقلىق نەرسىلەردىن پاكىز تۇتسۇن.

تۆتىنچى ئەدەب، ياخشىلار سۆھبىتىگە ھېرىسمەن بولسۇن. ئەزىزى ئېيتىپتۇركى: «نامازنىڭ قازاسى بار، ئەمما سۆھبەتنىڭ قازاسى يوق» يەنى ياخشىلارنىڭ سۆھبىتىنى ئۇلار ئۆلۈپ كەتكەندىن

كېيىن تاپقىلى بولمايدۇ، شۇڭا ئۇلۇپ كېتىشتىن ئاۋۋال تىرىشىش كېرەك.

بەشىنچى ئەدەب، زىكىر - سۆھبەت ۋاقتىدا سۆھبەت ئەھلى ھالقا شەكلىدە ئولتۇرسۇن. چۈنكى، ئۇنىڭدا نەچچە خىل پايدا بار. بىرىنچى پايدىسى شۇكى، ھەممەيلەن بىر - بىرىگە يۈزمۇ يۈز ئولتۇرالايدۇ؛ ئىككىنچىسى، بىر - بىرىنى كۆرۈپ ئولتۇرالايدۇ؛ ئۈچىنچىسى، يۇقىرى - تۆۋەنلىك پەرقى بولمايدۇ. ھەممەيلەن ئىمتىياز جەھەتتە پەرقسىز ھالدا باراۋەر ئولتۇرىدۇ؛ تۆتىنچى ھالقىنىڭ شەكلى داستىخان شەكلىگە ئوخشايدۇ. ئۇنىڭدىن شۇنداق بىر ھەرپ ھاسىل بولىدۇكى، بۇ ئاللانىڭ ئىسمىدۇر.

سۆھبەت ئەھلى ئارىسىدا بىرەر ئۇلۇغ مۆتىۋەر كىشى بولسا، ئەدەب شۇكى، باشقىلار شۇنىڭغا يۈزلىنىپ ئولتۇرسۇن. ئەگەر ئىككى كىشى سۆھبەتلەشكەن بولسا، ئۇدۇلمۇ ئۇدۇل ۋە تىزمۇ تىز ئولتۇرسۇن، ئەگەر يالغۇز كىشى بولسا، يۈزىنى قىبلىغە قىلىپ ئولتۇرسۇن. چۈنكى، مۇنداق ئەھۋالدا ئەدەب مانا شۇ.

ئالتىنچى ئەدەب، ھالقىنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئولتۇرمىسۇن. چۈنكى، بۇ مەكرۇھ. ئەگەر بىرەر كىشىگە سۆزى بولسا ياكى بىرەر خىزمەتنى بەجا كەلتۈرۈش زۆرۈرىيىتى بولسا ۋاقىتلىق ئولتۇرۇشى جايىزدۇر.

يەتتىنچى ئەدەب، مەجلىستە ئەدەب ۋە ھۆرمەت بىرلە ئولتۇرسۇن ۋە سۆھبەتداشلىرىنى ئازادە ئولتۇرغىلى قويسۇن. تىزىنى باشقىلارنىڭ تىزىغا قويۇۋالمىسۇن، رازىلىقىنى ئالماي تۇرۇپ، ئىككى كىشىنىڭ ئوتتۇرىسىغا كىرىپ ئولتۇرۇۋالمىسۇن ۋە يەنە ئولتۇرغان جايىدا ھەزرىتى ھەق سۇبھانەھۇ ۋە تائالانى يادلاپ ئولتۇرسۇن.

سەككىزىنچى ئەدەب، تەكەببۇرلارچە ئولتۇرمىسۇن. چەپ قولىنى ئارقىسىدىن يەرگە قويۇپ تايىنىپ ئولتۇرمىسۇن. ئەگەر ئولتۇرۇشقا توغرا كەلسە، باداشقان قۇرۇپ ياكى ئىككى تىزىنى كۆتۈرۈپ، ئىككى قولى بىلەن پاقالچىقىنى تۇتۇپ ئولتۇرسۇن. مۇنداق ئولتۇرۇش سۈننەتكە خىلاپ ئەمەس.

توققۇزىنچى ئەدەب، سۆھبەت ئەھلى كىرگەن ۋە چىققان چاغدا ئورنىدىن تۇرسۇن.

ئونىنچى ئەدەب، پەزىلەتلىك كىشىنى يۇقىرىغا ئۆتكۈزسۇن، ئۇلۇغلىسۇن ۋە ھەرقانداق كىشىنى ئۆزىدىن ياخشى دەپ بىلىپ ئۇنى ھۆرمەتلىسۇن.

ئون بىرىنچى ئەدەب، ئەدەبسىز سۆز، يامان ھەرىكەت ۋە نامۇۋاپىق سۈكۈتتىن ئۆزىنى ساقلىسۇن.

ئون ئىككىنچى ئەدەب، چوڭلار ۋە كىچىكلەرنىڭ ھەرقايسىسىنى ئۆز مەرتىۋىسىگە لايىق ھۆرمەت قىلسۇن. قېرى كىشىلەرنى ئاتا ئورنىدا كۆرۈپ ئۇلارغا خىزمەت قىلسۇن. تەڭتۇشلىرىنى ئاكا - ئۇكا قاتارىدا كۆرۈپ، ئۇلارغا ئوچۇق ۋە لايىقىدا مۇئامىلە قىلسۇن. كىچىكلەرنى ئۆز پەرزەنتى ئورنىدا كۆرۈپ، ئۇلارغا شەپقەت ۋە نەسىھەت قىلىپ، ئەدەبلىك مۇئامىلىدە بولسۇن. ھەر كىم ئۇلارنى ھالاللىق ۋە توغرىلىققا دەۋەت قىلسۇن. لېكىن، ساقال چىقمىغان چىرايلىق ياش بالىلارنىڭ سۆھبىتىدىن ئۆزىنى تارتسۇن. ئەگەر زۆرۈرىيەت بىلەن ئۇلارنىڭ سۆھبىتىگە قوشۇلۇپ قالسا، كۆزى ۋە كۆڭلىنى ئۇلارغا تىكىلىپ قىلىش ۋە باغلىنىپ قىلىشتىن ساقلىسۇن.

ئون ئۈچىنچى ئەدەب، ئەھلى تەۋەززۇئ - كەمتەر كىشىلەرگە كەمتەر بولسۇن. ياخشىلىق قىلغۇچىلارغا ئېھسان ۋە خەيرلىك تىلەپ دۇئا قىلسۇن.

ئون تۆتىنچى ئەدەب، ئەگەر كۆپچىلىك ئارىسىدا چۈشكۈرۈك كەلسە، ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە ئاۋازىنى

پەسەيتىپ، مۇلايىم چۈشكۈرسۇن ھەم ئاغزىغا يېڭىنى ياكى باشقا نەرسىنى تۇتسۇن.

ئون بەشىنچى ئەدەب، چۈشكۈرۈكتىن كېيىن ھەمدۇ سانا ئېيتسۇن: «جىمى ھەمدۇ سانا ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى ئاللاغا خاستۇر». ياخشىراقى شۇكى: «جىمى ھەمدۇ سانا ھەرقاچان ئاللاغا خاستۇر» دېسۇن.

ئون ئالتىنچى ئەدەب، چۈشكۈرگەندە ئېيتىلغان ھەمدۇ سانانى ئىشىتكۈچى: «ئاللا رەھمەت قىلغاي» دېسۇن. ئاندىن كېيىن چۈشكۈرگەن كىشى: «ئاللاتائالا سىلەرگە ھىدايەت يولى ئاتا قىلغاي. سىلەرنىڭ ئەھۋالىڭلارنى ياخشىلىغاي» دېسۇن. بۇ مۇھىمدۇر. ئەي ئەزىز، بىلگىنكى، چۈشكۈرگەندە ئېيتىلغان ھەمدۇ ساناغا بىر كىشىنىڭ جاۋاب بەرگىنى كۇپايىدۇر، ھەمدۇ سانانى ئىشىتكۈچىلەرنىڭ ھەممىسى جاۋاب بەرگىنى ياخشىدۇر.

ئون يەتتىنچى ئەدەب، ئەگەر چۈشكۈرگۈچى ھەمدۇ سانا ئېيتمىسا، ئىشىتكۈچىمۇ جاۋاب بەرمىسۇن. ئەگەر بىر كىشى كۆپچىلىكنىڭ ئالدىدا چۈشكۈرگۈچى ئېيتقان ھەمدۇ سانانى ئاڭلىماي قېلىپ، جاۋاب بەرگۈچىنىڭ جاۋابىنى ئاڭلىسا، ئۇمۇ جاۋابەن ھەمدۇ سانانى ئېيتسۇن.

ئون سەككىزىنچى ئەدەب، چۈشكۈرگۈچى ھەمدۇ سانا ئېيتمىسا، مەجلىس ئەھلى ئۇنى ھەمدۇ سانانى ئېيتىشقا ئۈندىسۇن.

ئون توققۇزىنچى ئەدەب، چۈشكۈرۈك ئەگەر قايتا ـ قايتا تەكرارلانسا، دۇرۇستراق مەسلىھەت شۇكى، ئۈچىنچى چۈشكۈرۈكتە، ئاڭا «زۇكام بولۇپ قاپسىزمۇ؟» دېسۇن. بەزى ئالىملار ئېيتىدۇكى: «ئاللا ساڭا شىپالىق ئاتا قىلغاي ۋە سېنى ئەپۇ قىلغاي» دېسۇن.

يىگىرمىنچى ئەدەب، ئۆزى سۆھبەت ئەھلىگە ھەقىقىي كۆڭۈل رىغبىتى بىلەن خىزمەت قىلسۇن.

يىگىرمە بىرىنچى ئەدەب، سۆھبەت ئەھلىدىن ئۆزىگە ھېچقانداق خىزمەتنى ئۈمىد قىلمىسۇن ۋە ھېچكىمگە خىزمەت بۇيرۇمىسۇن.

يىگىرمە ئىككىنچى ئەدەب، مەينەت، تۆۋەن سانىلىدىغان خىزمەتلەردىن، مەسىلەن: خالا جاي تازىلاش، تاھارەت چالمىسى تەييارلاش ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش خىزمەتلەردىن ھەرگىز ئار ۋە نومۇس قىلمىسۇن.

يىگىرمە ئۈچىنچى ئەدەب، قىلغان خىزمىتىدىن مىننەت قىلمىسۇن. بەلكى ئۆزى قىلغان خىزمەتنى سۆھبەت ئەھلىنىڭ قوبۇل قىلغىنىغا كۆپتىن ـ كۆپ شۈكۈر ئېيتىپ مىننەتدارلىق بىلدۈرسۇن.

يىگىرمە تۆتىنچى ئەدەب، مەيلى يېقىن دوستلار ياكى ئادەتتىكى كىشىلەر بولسۇن، سۆھبەتتە ئوچۇق يۈزلۈك چۈچۈك تىللىق بولسۇن. بۇ ياخشى خىسلەت، گۈزەل ئەخلاق ۋە ئەڭ ئەۋزەل ئەدەبتۇر.

يىگىرمە بەشىنچى ئەدەب، مەيلى سۆزدە ۋە مەيلى ھەرىكەتتە سۆھبەت ئەھلىگە مۇۋاپىق يول تۇتسۇن. تارتىنىپ، قورۇنۇپ ئولتۇرمىسۇن.

يىگىرمە ئالتىنچى ئەدەب، ئۆز مال ـ مۈلكىنى سۆھبەت ئەھلىدىن قاچۇرمىسۇن. بەلكى ئۇلارنى ۋە ئۆزىنى مۈلكىدە باراۋەر كۆرسۇن. لېكىن، خاتۇنى ۋە ھەق سۇبھانە ۋە تائالا ھارام قىلغان باشقا نەرسىلەر بۇنىڭ سىرتىدا.

يىگىرمە يەتتىنچى ئەدەب، مەجلىستە ھەدىيە كەلسە، ئۇ بىراۋغا خالىس بولسىمۇ، «ئەلھەدايا مۇشتەرىكۇن ـ ھەدىيە كۆپچىلىككە تەئەللۇقتۇر» ھۆكمى بويىچە سۆھبەتداشلارنى (ھەدىيەگە) شېرىك قىلسۇن. ئۆزى ۋە خىزمەتكارلارغىمۇ نېسىۋە ئايرىسۇن. ئەگەر ئۇلار سورۇندا بولمىسا، نېسىۋىسىنى

ئېلىپ قويسۇن.

يىگىرمە سەككىزىنچى ئەدەب، دوست - بۇرادەرلەردىن سەۋەنلىك ئۆتۈلسە ئۇلارنى ئەپۇ قىلسۇن، ئۇلارنى ئۆزرە ئېيتقۇزمىسۇن ۋە ئەيىبلىرىنى يۈزىگە سالمىسۇن.

يىگىرمە توققۇزىنچى ئەدەب، ئەگەر، قېرىندىشى گۇناھلىق ئىش قىلغان بولسا، خىلۋەتتە نەسىھەت قىلىپ، تۆۋبە قىلىشقا ئۈندىسۇن. ئەگەر تۆۋبە قىلمىسا ئەللىك كۈنگىچە ئارىلاشمىسۇن. ئەگەر شۇنىڭدىمۇ قېرىندىشىنىڭ تۆۋبە قىلغىنى مەلۇم بولمىسا، يەنە ئۇنىڭ تۆۋبىسى ئېنىق ئايان بولغىچە ئۇنىڭ بىلەن ئارىلاشمىسۇن. ئەگەر قېرىندىشى چوڭ گۇناھقا مەشغۇل بولسا (ئاللا ئۇنداق بولۇشتىن ئۆز پاناھىدا ساقلىغاي)، ئۇنىڭدىن قول ئۈزۈشتىن ئۈمىد بولمىسا، ئۇنىڭ بىلەن ئارىلىشىشتىن ئەلۋەتتە ھەزەر قىلسۇن.

ئوتتۇزىنچى ئەدەب، ئەگەر ئەل - ئاغىنىلەردىن بىرەر يارىماس قىلىقنى سەزسە، ئۇنى يوق قىلىش ئۈچۈن تىرىشسۇن.

ئوتتۇز بىرىنچى ئەدەب، ئەزىزلەرنىڭ ئۆگۈت - نەسىھەتلىرىنى جان - دىلى بىلەن مىننەتدارلىق بىلدۈرۈپ قوبۇل قىلسۇن.

ئوتتۇز ئىككىنچى ئەدەب، سۆھبەتنى ئاللانى يادلاپ زىكىر ئېيتىش ۋە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى مەدھىيلەپ دۇئا قىلىش بىلەن تامام قىلسۇن. مەجلىس ئاخىرىدا: «ئى ئاللا، سېنى بارچە ئەيىب ۋە نۇقساندىن پاك دەپ تونۇيمەن. ئى ئاللا، ساڭا ھەمدۇ سانا ئوقۇش بىلەن سەندىن باشقا ئىلاھنىڭ يوق ئىكەنلىكىگە گۇۋاھلىق ئېيتىمەن. سەندىن گۇناھىمنىڭ مەغپىرەتلىكىنى تىلەيمەن ۋە ساڭا تۆۋبە قىلىمەن. ئاللاتائالا مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ۋە بارچە پەيغەمبەرلىرىگە رەھمەت قىلغاي» دېسۇن، ئاندىن كېيىن تارقالسۇن.

تۆتىنچى پەسىل، سۆھبەت ئەھلىنىڭ ئۆزىنى تارتىشى لازىم بولغان بەزى قىلىقلار ۋە ئەھۋاللارنىڭ بايانى

بۇلار ئون تۆت ئەدەبتۇر:

بىرىنچى ئەدەب، ئۇنىڭ سۆھبىتىدىن كۆڭۈل پەرىشان بولۇپ، خاتىرجەملىك بۇزۇلىدىغان كىشى بىلەن سۆھبەت قىلمىسۇن.

ئىككىنچى ئەدەب، سۆھبەتتە ئەسنىمىسۇن ھەم ئەسنەك تۇتسا، ئۇنى بېسىشقا تىرىشسۇن. ئۈستۈنكى چىشى بىلەن ئاستىنقى لېۋىنى مەھكەم چىشلىۋالسۇن. ئەگەر بۇ ھالدا بېسىلمىسا، چەپ قولى ياكى يېڭى بىلەن ئاغزىنى تۇتسۇن. ئەگەر نامازدا تۇرغاندىمۇ ئەسنەك تۇتسا، مۇشۇ ھالەتتە ئوڭ قولى بىلەن ئېغىزىنى تۇتسۇن.

ئۈچىنچى ئەدەب، سۆھبەتتە مۈگدىمىسۇن.

تۆتىنچى ئەدەب، مەجلىستە ئۆزىنى باشقىلاردىن يۇقىرى ساناپ ئالاھىدە بولۇۋالمىسۇن. ھەتتا ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە ئۆزىنىڭ نەسەب - شەرەپلىرىنى مەجلىس ئەھلىدىن مەخپىي تۇتسۇن. ئەگەر سۆھبەتكە مۇناسىپ بىلىمى بولسا قوشۇلسۇن، بىلمىسە بىلەرمەنلىك قىلمىسۇن. خوجا ئەھرار (ئاللا

ئۇنىڭ سىرىنى پاك قىلغاي)دىن نەقىل قىلىنىدۇكى: «بىز شۇنداق ئەزىزلەرنى كۆرگەنمىزكى، شۇنچە نەسەب ـ شەرەپلىرى بار تۇرۇقلۇق ئۆزىنى كىشىلەر ئارىسىدا ئادەتتىكىچە تۇتاتتى، ئالاھىدە بولۇۋالمايتتى».

بەشىنچى ئەدەب، بىر كىشى سۆزلەپ تۇرغان چاغدا، ئۇ كىشىنىڭ سۆزى تامام بولمىغۇچە سۆز قىلمىسۇن.

ئالتىنچى ئەدەب، سۆھبەتتە سۈكۈت چېكىدىن ئېشىپ كەتمىسۇن. كۆنبويى سۈكۈتتە تۇرۇۋېلىش يېقىمسىز ۋە يامان قىلىقتۇر.

يەتتىنچى ئەدەب، كۆپ سۆزلىمىسۇن. ئۆلىمالار ئېيتىپتۇكى: مەسلەك ئىگىلىرىگە شۇنداق چاغدا سۆزلىمەك جايىزدۇركى، تىلى كۆڭلىگە ۋە كۆڭلى ھەق سۇبھانەھۇ ۋە تائالاغا مۇۋاپىق بولغان بولسا. ھەقىقىي تەلەپكارلار تېخى كۆزىتىش ۋە خەۋەردار بولۇش باسقۇچىدا تۇرۇۋاتقان بولسا، كۆپ ھاللاردا ئۇنىڭغا سۈكۈت قىلىپ جىم تۇرۇش ئەلادۇر.

سەككىزىنچى ئەدەب، سۆزلىگەندە پاساھەتلىك ۋە بالاغەتلىك سۆزلەش ئۈچۈن ئارتۇقچە قىينالمىسۇن. سۆزلىگەندە قول بىلەن ئىشارەت قىلىش ياكى ئوڭ (قول) ئالىقىنى بىلەن چەپ قول كۆرسەتكۈچ چەرجىكىنىڭ ئارقىسىغا ئۇرۇش شەرىئەتكە ئۇيغۇن.

توققۇزىنچى ئەدەب، ئۆزىنىڭ ئەھۋالى ۋە ئورنىغا مۇۋاپىق كەلمەيدىغان چوڭ سۆزلەرنى قىلمىسۇن. لېكىن، ئۇلۇغلار: «تەۋھىد (ئاللانىڭ بىرلىكىنى تونۇش) ئىلمىدىن سۆزلەشتە تەكەللۇپ قىلىش شېرىك كەلتۈرگەنلىكتۇر» دېگەن.

ئونىنچى ئەدەب، سۆھبەتداشلىرى بىلەن ئۇرۇش ـ جېدەل قىلمىسۇن. ئەگەر ئۇلاردىن گۇناھلىق ئىشلار كۆرۈلسە، مۇنازىرە قىلسا بولىدۇ. بىلمەك كېرەككى، ھېچكىم بۇرادىرى (مۇسۇلمان قېرىندىشى) دىن ئۈچ كۈندىن ئارتۇق ئاداۋەت ئۆتۈپ ئايرىلسا دۇرۇس ئەمەس. ئەگەر دۇنيا ئىشى سەۋەبىدىن ئىككىسىنىڭ ئوتتۇرىسىغا ئاداۋەت چۈشسە، ئاتا پەرزەنتىدىن، ئۇستاز شاگىرتىدىن، ئەر ـ خاتۇنىدىن ھەم مۇشۇنىڭ مىسالىدا ھېكمەت مۇلاھىزە قىلىپ، ئۈچ كۈندىن زىيادە ئايرىلسا بۇنىڭ ئۆلچىمى يوقتۇر(مۇسۇلمانچىلىق ئۆلچىمىدىن ھالقىپ كەتكەن بولىدۇ).. يەنە ئۇقۇغۇچىغا لازىمدۇركى، ھەرقانچە ئاچچىقى كەلگەندىمۇ، ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە دۇرۇس بولمىغان ئىشلارغا ئاچچىقلىنىشتىن ساقلانسۇن.

ئون بىرىنچى ئەدەب، دوست ـ يارانلىرىغا ئاشۇرۇپ خۇشامەت قىلمىسۇن. ئەگەر باشقىلار ماختىسا، ئۆزى بۇ دۇئانى ئوقۇسۇن: «ئى ئاللا، مېنى ئۇلارنىڭ گۇماندىن ياخشىراق قىلغىن، ئۇلار بىلمەيدىغان نەرسىدىن مېنى مەغپىرەت قىلغىن، ئۇلارنىڭ دېگىنى تۈپەيلىدىن مېنى جازالىمىغىن، ئۇلارنىڭ گۇناھى تۈپەيلى ھەم مېنى جازالىمىغىن. چۈنكى، سەنلا ھەممىنى بىلگۈچى، ئۇلار بىلمەيدۇ».

ئون ئىككىنچى ئەدەب، سۆھبەتداشلىرىغا ئارتۇقچە مازاق ۋە ياپتا گەپ قىلمىسۇن ۋە نورمال ئىش تۇتسۇن. بەزىدە راست سۆزلەر بىلەن سۆھبەتداشلىرىنى كۈلدۈرسە، ئۇنىڭ ھېچبىر يامىنى يوق. تىلىنى چىقىرىپ بالىلارغا ئويۇن قىلىپ، ئۇلارنى خۇش قىلسا بولىدۇ.

ئون ئۈچىنچى ئەدەب، ھېچكىمنىڭ غەيۋىتىنى قىلمىسۇن ھەم غەيۋەتكە قۇلاق سالمىسۇن. چۈنكى، بۇنداق قىلىش ھارامدۇر. بىر كىشىنىڭ ئارقىسىدىن ئۇ كىشىنىڭ كۆڭلىگە كېلىدىغان سۆزلەرنى

دېيىش، غەيۋەت دېيىلىدۇ.

مۇنداق ئالتە خىل ئىشتا غەيۋەت جايىز (يوللۇق) دۇر:

بىرىنچىسى، ئېزىلگۈچى زۇلۇم قىلغۇچى ئۈستىدىن پادىشاھقا؛

ئىككىنچىسى، ئۆز ئىشىدىن تېنىۋالىدىغان كىشىنىڭ ئارقىسىدىن ئۇنى ئەيىبلەشكە كۈچى يېتىدىغان ئادەم (ياكى ئورۇن) غا؛

ئۈچىنچىسى، ئۆزىگە زۇلۇم قىلغان كىشى ئۈستىدىن قازىغا (سورىغۇچىغا)؛

تۆتىنچىسى، مۇسۇلمانلارنى ئاگاھلاندۇرماق ئۈچۈن يامان كىشىلەرنىڭ يامانلىقى ئۈستىدىن غەيۋەت قىلسا؛

بەشىنچىسى، پاسىق ئادەم ئاشكارا پىتنە - پاسات تېرىسا ۋە ئۆز قىلىقىدىن ئار - نومۇس قىلمىسا؛

ئالتىنچىسى، بىر كىشىنىڭ لەقىمى قوپالراق بولۇپ، ئالغاي، قىزىلكۆز، سىڭاكۆز، قارىغۇ، گاس، چولاق ھەم شۇنىڭغا ئوخشاش لەقەملەر بىلەن ئاتالغان بولسا، ئۇلارنى ئىزدىمەك ئۈچۈن بۇنداق لەقىمى بىلەن ئاتاش توغرىدۇر. ئەمما ئەيىب - نۇقسانىنى ئېچىش ئۈچۈن قەستەن ئاتاش ھارامدۇر.

ئون تۆتىنچى ئەدەب، مەجلىستە ئىككى كىشى بىر - بىرىگە پىنھان سۆز قىلىشمىسۇن ھەم مەجلىس ئەھلى تولۇق بىلمەيدىغان تىلدا سۆزلەشمىسۇن. مەجلىس ئەھلىنىڭ بەزىسى بىلىدىغان، بەزىسى بىلمەيدىغان تىلدا سۆزلەشمىسۇن، مەجلىستە يەنە كۆز ۋە قاش بىلەن ئىشارەت قىلىشمىسۇن، بۇمۇ مەكرۇھدۇر. ئەگەر زىياپەت قىلىپ بەرگۈچى ئۆز خىزمەتچىسىگە ياكى خىزمەتچىسى ئۇنىڭغا تائام قويۇش تەرتىپى توغرىسىدا پىچىرلاپ سۆزلىسە ياكى ئىشارەت قىلسا بولىدۇ. ئىككى كىشى بىر يەردە سىر ئېيتىشسا، ئەدەب شۇكى، ئۈچىنچى كىشى ئۇلارغا ئارىلاشمىغاي ھەم سۆزلىرىگە قولاق سالمىغاي.

تۆتىنچى باب ئەر - خوتۇن ۋە ھاممام ئەدەبلىرىنىڭ بايانى

بۇ تۆت پەسىلگە بۆلۈنىدۇ.

بىرىنچى پەسىل، ئەر - خوتۇن ئۈچۈن لازىم بولىدىغان ئەدەبلەرنىڭ بايانى

(بۇنىڭدا) ئون ئەدەب بار:

بىرىنچى ئەدەب، ھەركىم خوتۇن ئالماقچى بولسا، سالىھ (ياخشى) خوتۇن ئالسۇن. ئىمامى شافىي (ئاللا ئۇنىڭغا رەھمەت قىلسۇن) نىڭ مەزھەپلىرى بويىچە: (خوتۇن ئالغۇچى) نىكاھدىن ئىلگىرى خوتۇننى بىر قېتىم كۆرمەكلىك مۇستەھەپ(ياخشى). خوتۇن ياكى قىز بولسۇن، تۆۋەندىكى تۆت جەھەتتە خوتۇن ئەردىن تۆۋەن بولسۇن. ياشتا، تەن قۇرۇلۇشىدا، بايلىقتا ۋە نەسەبتە.

يەنە تۆۋەندىكى تۆت جەھەتتە خوتۇن ئەردىن يۇقىرى بولسۇن: ھۆسىن - جامالدا، خۇلق - مىجەزدە، ئەدەب - ئەخلاقتا ۋە ھايا - ئىپپەتتە.

ئىككىنچى ئەدەب، (مۇنداق) ئالتە تۈرلۈك خوتۇننى ئالمىسۇن: بىرىنچى، تۇغماس؛ ئىككىنچى، كېيىنكى ئېرىنىڭ مال - مۈلكىنى بۇزۇپ - چاچقۇچى ۋە بۇرۇنقى ئېرىنىڭ پەرزەنتلىرىگە ئىشلىتىپ بەرگۈچى ھەم ئۆز خاھىشىچە ئىشلەتكۈچى؛ ئۈچىنچى، ئۆزىنىڭ بايلىقى، مەرتىۋىسى، نەسەبى بىلەن ھەمىشە ئېرىگە مىننەت قىلغۇچى؛ تۆتىنچى، ئىلگىرىكى ئېرىدىن كۆرگەن راھەت - پاراغەتلىرىدىن ئايرىلىپ قالغىنىغا ھەسرەتلەنگۈچى ۋە نالە - پەرياد قىلغۇچى؛ بەشىنچى، كىشىلەر شۇ ئايالنىڭ ناپاكلىقى ۋە يامان ئىشلىرى سەۋەبلىك ئايال ۋە ئەرنىڭ ئارقىسىدىن سۆز - چۆچەك قىلىشقا سەۋەب بولىدىغان ئايال؛ ئالتىنچى، كۆرۈنۈشتە تازا ۋە خۇش سۈرەت، ئەمما ئەسلىدە ناپاك خوتۇن، مۇنداق خوتۇن كۆپىنچە بەدخۇي، بەد پېئىل بولۇپ، سەۋزە دۆۋىسى ئۈستىدىكى تېزەككە ئوخشىتىلىدۇ.

ئۈچىنچى ئەدەب، ئەر خوتۇنغا ياخشى تىرىكچىلىك شارائىتى يارىتىپ بەرسۇن، ئوچۇق چىراي بولسۇن، بىھۇدە غەزەپلەنمىسۇن. چۈنكى، ياخشىلىق ئالىيجانابلىقنىڭ تەقەززاسىدۇر. خوتۇن ئەرنىڭ ئالدىدا گويا ئەسىر ھۆكمىدەدۇر. ئەسىرنىڭ كۆڭلىنى ئېلىش بولسا مەردلىك ۋە ئالىيجانابلىقتۇر.

تۆتىنچى ئەدەب، خوتۇنىنىڭ جاپاسىغا سەۋر قىلسۇن، گەرچە خوتۇن مىجەزى ئىتتىكلىك ۋە قوپال سۆزلەرنى قىلسىمۇ، ئەر ئۇنىڭ ئۈچۈن يولداشلىق، ئىناقلىق، دانالىق ۋە باراۋەرلىك بىلەن مۇئامىلە قىلسۇن. ئەگەر، خوتۇننى غەزەپ قاپلىۋالسا، ئەر ئالىقىنى بىلەن ئۇنىڭ ئارقىسىغا قېقىپ: «ئى نىجىس شەيتان، بۇ پاكىزە تەندىن چىقىپ كەت» دېسۇن. شۇنداق قىلسا غەزەپ يانغۇسى. شەيتان ئادەمنىڭ تېرىسى بىلەن گۆشىنىڭ ئارىسىغا كىرىۋېلىپ غەزەپ قىلىۋېرىدۇ.

بەشىنچى ئەدەب، ئەر بولغۇچى ئائىلىسى ۋە بالا - چاقىلىرىغا نەپىقىنى كەڭ تۇتسۇن ۋە ھالال مالدىن بولسۇن. ئەگەر مېلىغا تاساددىپىي زۆرۈرىيەت بىلەن شۈبھىلىك ئارىلىشىپ قالغان بولسا، شۈبھىلىك مالنى يېمەك - ئىچمەككە قوشماي، كىيىم - كېچەككە سەرپ قىلسۇن.

ئالتىنچى ئەدەب، خوتۇنىنىڭ مۇلايىملىقى ۋە چىرايلىق ھۆسن - خۇلقىغا قاراپ، نەپسىنىڭ ھاۋايى ھەۋىسىگە بېرىلىپ كەتمىسۇن ۋە ئۇنى لايىقىدا باشقۇرسۇن.

يەتتىنچى ئەدەب، ئەدەب ئەھلى ئايالىغا نىسبەتەن غەيرەتلىك بولسۇن. غەيرەت شۇكى، نامەھرەم (يات كىشى) لەرنىڭ ئۆزىنىڭ خاس ھۇجرىسىغا كىرىشىگە يول قويمىغاي ۋە ئايالىنىڭ گۆرىستانغا، مەسچىتكە، مەجلىسكە، تويغا ۋە ئويۇن - تاماشا سورۇنلىرىغا بېرىشىغا چەك قويغاي.

سەككىزىنچى ئەدەب، خوتۇن تەكەببۇرلۇق قىلسا ياكى ئەرنى تاقىتى يوق ئىشقا زورلىسا، ئۇنىڭغا ئەدەب ئۆگەتسۇن. ئاۋۋال نەسىھەت قىلسۇن، نەسىھەتنىڭ پايدىسى بولمىسا بىر مەزگىل قاپىقىنى تۈرسۇن. بۇنىڭ بىلەنمۇ تۈزەلمىسە ئاندىن ئەدىۋىنى بەرسۇن. قاچانكى تۈزۈلۈپ كەتسە، گۇناھىنى ئەپۇ قىلىپ يەنە ئەسلىدىكىدەك شەپقەتلىك ۋە رەھىمدىللىك بىلەن ئۆتسۇن.

توققۇزىنچى ئەدەب، خوتۇنىغا زۆرۈر بولغان ئەدەپ - ئەخلاق ۋە ئىمان - ئېتىقاد مەسىلىلىرىنى ئۆگەتسۇن.

ئونىنچى ئەدەب، ئەگەر بىرنەچچە خوتۇنى بولسا، ئۇلارنى نەپىقە، يەنى يېمەك - ئىچمەك، كىيىم - كېچەك، يوتقان - كۆرپە ۋە باشقا تەرەپلەردىن باراۋەر تەمىن ئەتسۇن.

ئىككىنچى پەسىل، خوتۇننىڭ ئېرى ئالدىدىكى ئەدەبلىرىنىڭ بايانى

بۇنىڭدا يەتتە ئەدەب بار:

بىرىنچى ئەدەب، خوتۇن ئېرىنىڭ رۇخسىتىسىز ھېچ يەرگە بارمىسۇن ھەم ھېچكىمنى ئۆيگە كىرگۈزمىسۇن. ئېرىنىڭ مېلىنى ئېرىنىڭ رۇخسىتىسىز سەرپ قىلمىسۇن.

ئىككىنچى ئەدەب، ئائىلىدىكى خىزمەتلەرنىڭ كۆپى خوتۇنلارغا قاراشلىقتۇر. شۇڭا، خوتۇن كىشى ئىشلارنى ئۆزى ئۈچۈن زۆرۈر دەپ بىلسۇن.

ئۈچىنچى ئەدەب، ئېرىنىڭ خۇشاللىقىغىمۇ، خاپىلىقىغىمۇ ئورتاقلاشسۇن.

تۆتىنچى ئەدەب، ئېرىنىڭ تاپقىنىغا قانائەت قىلسۇن.

... ...①

ئالتىنچى ئەدەب، ئېرىنىڭ رايىغا بېقىپ ئىش قىلسۇن.

يەتتىنچى ئەدەب، ئېرى ئۆلسە ماتەم تۇتسۇن. ئەگەر، خوتۇن قىيامەتتىمۇ ئېرى بىلەن بىللە بولاي دېسە، ئېرى ئۆلگەندىن كېيىن باشقا ئەرگە تەگمىسۇن.

ئۈچىنچى پەسىل، ئەر بىلەن خوتۇننىڭ بىر - بىرگە قوشۇلۇش ئەدەبلىرىنىڭ بايانى

بۇنىڭدا يەتتە ئەدەب بار:

بىرىنچى ئەدەب، نىكاھتىن كېيىن تۆشەككە يېتىشتىن ئىلگىرى، ئەر بىلەن خوتۇن ئىككى رەكئەتتىن ناماز ئوقۇسۇن. ئاندىن كېيىن ئەر خوتۇننىڭ بېشىنى سىلاپ تۇرۇپ بۇ دۇئانى ئوقۇسۇن: «ئى ئاللا، مەن ئۈچۈن مېنىڭ ئەھلىمگە بەرىكەت بەرگىن ۋە ئۇنىڭ ئۈچۈن مەندىن رىسىق ئاتا قىلغىن. ئى ئاللا، بىزنى ياخشىلىقتا بىرلەشتۈرگىن، ئايرىغاندىمۇ ياخشىلىقتا ئايرىۋەتكىن. ئى ئاللا، بىزنىڭ پارچىلانغان تەرەپلىرىمىزنى جەملىگىن، بىزنىڭ ۋە قوۋمىمىزنىڭ ئوتتۇرىسىنى ئاچقىن، سەن ئاچقۇچىلارنىڭ ئەڭ ياخشىسىدۇرسەن».

ئىككىنچى ئەدەب، ئەر - خوتۇن جىمائدىن ئىلگىرى بىر - بىرلىرىگە لەززەتلىك، شەھۋەت قوزغاتقۇچى سۆزلەرنى ئېيتىشسۇن، ئاندىن كېيىن بىر - بىرلىرىنى سۆيۈشۈپ، قوچاقلىشىپ ئوينىشىپ جىمائقا كىرىشسۇن. بۇ ئىشلارنى قىلماستىن جىمائقا كىرىشمىسۇن. چۈنكى، سۈننەت يولىغا مۇخالىپتۇر. مەيلى ئادەم ياكى باشقا ھايۋانلار بولسۇن ۋە مەيلى ئاينىڭ بېشى، ئاخىرى ياكى ئوتتۇرىسى بولسۇن قوشۇلىدىغان جاي ھەرخىل جانلىقلاردىن خالىي بولغان بولۇشى لازىم.

ئۈچىنچى ئەدەب، جىمائ ھالىتىدە بىر - بىرىگە كۆپ سۆز قىلمىسۇن ۋە كۆڭلىنى ھەزرىتى ھەق سۇبھانە ۋە تائالاغا ھازىر تۇتسۇن. قالايمىقانچىلىق جىمائ سۈپىتىگە تەسىر يەتكۈزمىسۇن.

تۆتىنچى ئەدەب، جىمائ ئالدىدا بۇ دۇئانى ئوقۇسۇن «ئاللانىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن. ئى ئاللا، بىزنى شەيتاندىن يىراق قىلغىن ۋە شەيتاننى سەن بىزگە رىسىق قىلىپ بەرگەن نەرسىدىن يىراق قىلغىن» جىمائ يۇقىرى پەللىگە چىقىپ مەنى يۇرۇشكەندە تىلى بىلەن ئەمەس، كۆڭلىدە بۇ دۇئانى ئوقۇسۇن: « جىمى ھەمدۇ سانالار ئىنساننى مەنىدىن ئاپىرىدە قىلغان ئاللاتائالاغا خاستۇر».

بەشىنچى ئەدەب، جىمائنىڭ يۇقىرى پەللىسىدىن كېيىن، ئەر كىشى خوتۇنىنىڭ ئۈستىدە مېھرى

---

① ئەسلى نۇسخىدا بەشىنچى ئەدەب چۈشۈپ قالغان.

بىلەن بىردەم تۇرسۇن. جىمائنى تۈگەتكەندىن كېيىن تەرەت قىلسۇن، ئاندىن خاس ئەزاسىنى يۇيۇۋەتكەندىن كېيىن، تاھارەت ئېلىپ بەدەنگە ھۆللۈك پەيدا بولۇشى ئۈچۈن بىردەم ئۇخلىسۇن.

ئالتىنچى ئەدەب، جىمائدىن كېيىن بىتاھارەت ئولتۇرمىسۇن ۋە ئۇخلىمىسۇن. بۇنداق قىلىش مەكرۇھدۇر.

يەتتىنچى ئەدەب، خوتۇن كىشى ھەيز ھالىتىدە بولسا ئەر ئۇنىڭ بىلەن قوشۇلمىسۇن، بۇ ھارامدۇر. ئەگەر پەس ھاۋايى ھەۋەسىنىڭ قىزىقتۇرۇشى بىلەن ھەيز ھالىتىدىكى خوتۇنغا قوشۇلۇش بولۇپ قالسا، تۆۋبە قىلسۇن. ھەيز قىزىل قان بولسا بىر مىسقال، ھەيز سېرىق قان بولسا يېرىم مىسقال ئالتۇن سەدىقە قىلسۇن.

تۆتىنچى پەسىل، ھاماممغا كىرىش ئەدەبلىرىنىڭ بايانى

بۇنىڭدا يەتتە ئەدەب بار:

بىرىنچى ئەدەب، ھاماممچى (مونچا خىزمەتچىسى) قانداقلا پوتا (لۆڭگە) ۋە داس كەلتۈرسە قوبۇل قىلسۇن ھەم قايسى خادىم خىزمەتكە كەلسە ياندۇرمىسۇن. ھاماممغا كىرگەندە ئاۋۋال چەپ پۇتىنى ئىچكىرى قويسۇن، ئەمما چىقاردا ئوڭ پۇتىنى تاشقىرىغا ئالسۇن. چۈنكى، ھامامم ھاجەتخانا قاتارىدىدۇر.

ئىككىنچى ئەدەب، ھامامم خاھ خالىي بولسۇن ياكى خالىي بولمىسۇن، سۇ قۇيۇش ۋە جىنسىي ئەزانىڭ تۈكىنى تازىلاش ياكى باشقا ھاللاردا ئەۋرەتنى تولۇق ئاچمىسۇن ھەم باشقىلارنىڭ ئەۋرىتىگە قارىمىسۇن. ياش باللارغا (مۇلازىملارغا) بەدىنىنى ئۇۋقىلاتمىسۇن[1] ۋە ئۇۋۇلاتمىسۇن.

ئۈچىنچى ئەدەب، سۇنى ئىسراپ قىلمىسۇن ۋە سۇنى بېشىدىن ئېھتىيات بىلەن قويسۇن، باشقىلارغا چاچراپ كېتىشتىن ساقلانسۇن.

تۆتىنچى ئەدەب، يالىڭاچ ھالىتىدە باشقىلارنى ئىزا تارتقۇزۇپ يېنىغا بارمىسۇن، غۇسلى تاھارەت ئېلىش ئۈچۈن ناماز ۋاقتى قىستاپ قالغان بولسا، سۇ ئەكىلىش دۇرۇستۇر.

بەشىنچى ئەدەب، سۇنى ئازمۇ ئەمەس، جىقمۇ ئەمەس ئوتتۇراھال قويسۇن.

ئالتىنچى ئەدەب، ھاماممدىن چىقىدىغان چاغدا ھەرقانداق پۇتا ۋە قاچىلارنى كەلتۈرسە قوبۇل قىلسۇن. ئۆزىنى زىيادە پاكىزە، ئۆزگىلەرنى ناپاك تەسەۋۋۇر قىلىپ، باشقىلار ئىشلەتكەن پۇتىلارنى قايتۇرمىسۇن.

يەتتىنچى ئەدەب، ھاماممچى، خىزمەتكار، پوتىدار، ساتراچ ۋە سۇ كەلتۈرگۈچىنىڭ ھەقلىرىنى تولۇق ئادا قىلسۇن. ھاماممدىن چىققاندىن كېيىن، ئۇنىڭ بۇرادەرلىرىگە ئەدەب شۇكى، ئۇنىڭغا ئۇچرىغاندا: «ئاللا سېنى پاك قىلغاي» ياكى مۇشۇنىڭغا ئوخشاش دۇئانى قىلسۇن.

بەشىنچى باب كېسەل يوقلاشنىڭ، ھازا تۇتۇشنىڭ ۋە مۇسىبەت ئەھلىنىڭ ئەدەبلىرىنىڭ بايانى

بۇ تۆت پەسىلگە بۆلۈنىدۇ.

---

① ئۇۋقىلاش ـ بەدەننى يىمىرىپ سۈرتۈپ كىرلىرىنى چىقىرىش.

بىرىنچى پەسىل، كېسەلدىن ئەھۋال سوراش ئەدەبلىرىنىڭ بايانى

بۇنىڭدا يەتتە ئەدەب بار:

بىرىنچى ئەدەب، يار - بۇرادەرلەردىن بىرەرسىنىڭ ھەرقانداق كېسىلىنى مەيلى كۆز ئاغرىقى، چىش ئاغرىقى، ياكى چىقان ۋە ياكى باشقا كېسەل بولسۇن بېرىپ ھالىنى سورىسۇن ۋە ھال سوراشنى مەلۇم بىر كېسەلگە خاس دەپ قارىمىسۇن.

ئىككىنچى ئەدەب، كېسەل كىشى ئەگەر دىنسىز بولسىمۇ، يوقلاش جايىز. شەرت شۇكى، ئۇنى توغرا يولغا باشلاش نىيىتىدە بولسۇن.

ئۈچىنچى ئەدەب، كېسەلنىڭ يېنىغا كىرگەندە ئوچۇق چىراي بولۇپ، كۆڭۈل سوراپ، يېقىنلىق ۋە مېھرىبانلىق ھالىتىدە كۆرۈشسۇن. بەك يېڭى كىيىم بىلەن ياكى بەك كونا، كىر - مەينەت كىيىم بىلەن كىرمىسۇن. كۆلۈمسىرەپ كىرىپ، كېسەلنىڭ باش تەرىپىگە يېقىن ئولتۇرسۇن. قولىنى كېسەلنىڭ پېشانىسىگە يا قولىغا ياكى يۈزىگە قويۇپ، ئەھۋالىنى سورىسۇن. ھەر كۈنى كېلىۋەرمەي، بەلكى بىر كۈن كېلىپ ئىككى كۈن كەلمىسۇن. «كۈندۈزدىكى ئەھۋالىڭىز قانداق؟ كېچىدىكىچۇ؟» دەپ مۇشۇ يوسۇندا ئەھۋال سورىسۇن.

تۆتىنچى ئەدەب، كېسەلگە: «ئاللا خالىسا ھېچ زىيىنى يوقكى، كېسەل - گۇناھلارغا كاپارەتتۇر. ئاللا گۇناھلاردىن پاك قىلغۇچىدۇر» دېسۇن. ئۇنىڭدىن كېيىن: «كۆڭلىڭىز نېمىنى تارتىدۇ» دەپ سورىسۇن. ئەگەر بىمار كۆڭلى تارتىدىغان نەرسىنى ئىزھار قىلسا (زىيان قىلمايدىغانلا بولسا)، مەيلى يوقلىغۇچى بولسۇن ياكى كېسەلنىڭ قارىغۇچىلىرى بولسۇن (شۇ نەرسىنى) تېپىپ بەرسۇن. ئەگەر كېسەلنىڭ دورىسىنى بىلسە، ئۇ دورا ھارام نەرسىلەردىن، يەنى ھاراق، قۇرباقا ۋە مۇشۇنىڭغا ئوخشاش نەرسىلەردىن بولمىسا، كېسەل كىشىگە بۇيرۇسۇن.

بەشىنچى ئەدەب، بىمارنىڭ يېنىدا كۆپ ئولتۇرمىسۇن ۋە يەڭگىل تۇرسۇن. ئەگەر كېسەل ئۆزى ئولتۇرۇشقا ئۈندىسە، ئۇنىڭ رىزالىقى ئۈچۈن توختاپ بىرئاز ئولتۇرسۇن. ئولتۇرغاندا كېسەل كىشى خۇش بولىدىغان سۆزلەردىن ۋە ھېكايەتلەردىن سۆزلەپ ئولتۇرسۇن. ئەي ئەزىز، شۇنى بىلگىنكى بىمارنىڭ ھالىنى سوراپ ئۇنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇش مۇددىتى بىر تۇياق چارۋىدىن سۈت سېغىپ ئالغۇچىلىك مىقداردىكى ۋاقىت ئىچىدە بولسا مۇۋاپىق.

ئالتىنچى ئەدەب، كېسەلنىڭ يېنىدىن قايتىشتا مۇنداق دۇئا قىلسۇن: «كاتتا ئەرشنىڭ ئۇلۇغ پەرۋەردىگارى بولغان ئاللاتائالادىن سېنىڭ كېسىلىڭگە شىپالىق بېرىشنى ۋە سېنى ئەپۇ قىلىشنى تىلەيمەن» ئاندىن بىماردىن دۇئا تەلەپ قىلسۇن. چۈنكى، بىمارنىڭ دۇئاسى پەرىشتىلەرنىڭ دۇئاسى بىلەن ئوخشاش مەقبۇلدۇر. ئەي ئەزىز، بىلگىنكى، كېسەل كىشى شۇنىڭ ئۈچۈن «بىمار» دېيىلىدۇكى، ئادەم سالامەتلىكتە ھەقتەئالادىن غاپىل بولسا، ئۆلگەندىن كېيىن ھەر نەپسى بىر يىلان بولغاي. كۆپىنچە كېسەل كىشىلەر ھەربىر تىنىقىنى خۇدانىڭ يادىسىز چىقارمايدۇ ۋە ھەزرىتى ھەق سۇبھانە ۋە تائالانى ياد ئېتىدۇ. شۇڭا، نەپەسلىرى يىلان بولمايدۇ. مۇشۇ سەۋەبتىن كېسەل كىشىنى «بىمار» (يىلانسىز) دەپ ئاتايدۇ. دېمەك، بىمار ئاگاھدۇر، ئاگاھ كىشىنىڭ دۇئاسى ئىجابەتكە يېقىندۇر. شۇڭا بىماردىن دۇئا تىلىسۇن.

يەتتىنچى ئەدەب، ئەگەر بىمارنىڭ ئەھۋالى ئۆلۈمگە يېقىن بولسا، ئۇنىڭ قۇلىقىغا ئېشىتۇرۇپ تەلقىن شەھادەت ئېيتسۇن: «لائىلاھە ئىللەللاھۇ مۇھەممەدۇن رەسۇلۇللا — ئاللاھتائالادىن باشقا ئىلاھ يوقتۇر، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئاللاھتائالانىڭ ئەلچىسىدۇر». قىسقا ھالدا مۇشۇنى دېسىمۇ كۇپايە.

يەنە بىمارنىڭ يادىغا ئاخىرەتنى، تۆۋبە ـ ئىستىغپارنى ۋە مۇھىم ۋەسىيەتلەرنىمۇ سالسا ۋە بۇلارغا دالالەت قىلسا بولىدۇ. چۈنكى بۇ سۈننەتدۇر.

ئىككىنچى پەسىل، كېسەل كىشىنىڭ ئۆزىگە خاس ئەدەبلىرىنىڭ بايانى

بۇنىڭدا يەتتە ئەدەب بار:

بىرىنچى ئەدەب، بىمار ئەرز ـ شىكايەت يۈزىسىدىن ئەمەس، ئاغرىق تۈپەيلىدىن ئادەتتە پات ـ پات نالە قىلىدۇ. مۇنداق چاغدا بېشىنى بىرەر نەرسە بىلەن تېڭىۋالسۇن. شۇنداق قىلسا، بەزى دەرد ـ ئەلەملىرى يېنىكلەشكۈسى. «ھەزرىتى ھەق سۇبھانەھۇ ۋە تائالانىڭ بالا ـ قازاسىغا سەۋرچانلىق بىلەن يۈزلىنىش كېرەككى، ئۇنىڭ بالاسىغا ھېچكىم تاقەت قىلالمايدۇ. باش ئاغرىقى بولسا «ۋاي بېشىم» دېيىش خاتا ئەمەستۇر.

ئىككىنچى ئەدەب، بىمار ئاغرىق ئەلىمى تۇتقاندا شۈكۈر قىلسۇن، ئۆزىگە ئۆلۈم تىلىمىسۇن؛ ئەگەر ئۆلۈم تىلەشتىن ئۆزگە چارە بولمىسا، مۇنداق تەلەپ قىلىنسۇن: «ئى ئاللا، ھاياتلىق مەن ئۈچۈن ياخشى بولسا مېنى ياشاتقىن، ۋاپات تېپىش ياخشى بولسا ۋاپات تاپتۇرغىن». ئەمما، شېھىت بولۇشنى ۋە ئۆلۈم تەلەپ قىلىشنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ شەھىرى بولغان (مەدىنە) دە «ئى ئاللا، ماڭا سېنىڭ يولۇڭدا شاھادەت تېپىشنى ۋە مېنىڭ ئۆلۈمىمنىڭ سېلىنىڭ ئەلچىلىرىنىڭ شەھرىدە بولۇشنى نېسىپ قىلغىن» دەپ تىلەش مۇۋاپىق.

ئۈچىنچى ئەدەب، بىمار گۇناھلىرىغا تۆۋبە قىلسۇن ۋە جەنابىي ھەق سۇبھانەھۇ ۋە تائالانىڭ مەغپىرەت ۋە ئەپۇ قىلىشىنى ئۈمىد قىلىپ كىشىلەرنىڭ ھەققى بولسا ئادا قىلسۇن، دوستلىرى سۆھبەتداشلىرىنىڭ ياخشىلىقىنى ئويلىسۇن، ھەممىدىن رازىلىق تىلىسۇن. دېمەك، ئاخىرقى پەيتلىرىدە، خەيرلىك بولۇشقا تىرىشسۇن.

تۆتىنچى ئەدەب، ئاخىرەتلىك، يۇيۇش، كېپەنلەش ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش نەرسىلەرگە ۋەسىيەت قىلسۇن. يەنى «مۇنداق كېپەن قىلىڭلار، پالان جايغا كۆمۈڭلار ۋە پالانى كىشى نامىزىمنى ئوقۇسۇن» دېگەنگە ئوخشاش ۋەسىيەتلەرنى قىلسا دۇرۇست ۋە جايىزدۇر.

بەشىنچى ئەدەب، ۋاپات ۋاقتىدا قۇرئان ئايەتلىرىنى كۆپ ئوقۇسۇن ۋە كۆپ زىكىر ئېيتسۇن. ئەگەر ئۆزى ئوقۇشقا كۈچى يەتمىسە، باراۋىنىڭ ئوقۇغىنىنى ئىشىتسۇن. بىمار ئاخىرەت ئىشلىرىغا پۈتۈنلەي يۈزلەنسۇن. تابىئەلىرى، قېرىنداش ۋە پەرزەنتلىرىگە: «مۇسىبەتكە سەبىر قىلىغايسىز» دەپ ۋەسىيەت قىلسۇن.

ئالتىنچى ئەدەب، سەكرات ھالىتىدە ھەزرىتى ھەق سۇبھانەھۇ ۋە تائالادىن ياردەم ۋە مەغپىرەت تەلەپ قىلسۇن ۋە: «ئى ئاللا، سەكرات ۋە ئۆلۈم ئازابى تارتىشتىن ماڭا ياردەم بەرگىن، مېنىڭ گۇناھىمنى مەغپىرەت قىلغىن، ماڭا رەھىم قىلغىن، مېنى (دەرىجىسى) ئۈستۈن ھەمراھلار قاتارىغا قوشقىن» دېسۇن.

يەتتىنچى ئەدەب، جان ئۈزۈش ھالىتىدە كەلىمەئى تەييىبە «لائىلاھە ئىللەللاھۇ مۇھەممەدۇن رەسۇلۇللا»نى كۆپ ئېيتسۇن. ئاخىرقى نەپەسىدىكى سۆزىنىڭ كەلىمەئى تەييىبە بولۇشىغا تىرىشسۇن.

(داۋامى كېيىنكى ساندا)

(نەشرگە تەييارلىغۇچى قاراقاش ناھىيىسى تۆۋەت يېزىلىق ئوتتۇرا مەكتەپتە)

مۇھەممەد سادىق كاشغەرىي

ئادابۇس - سالىھىن①

نەشرگە تەييارلىغۇچى: مۇھەممەتتۇرسۇن سىدىق

ئۈچىنچى پەسىل، مۇسىبەت ئەھلىنىڭ ئەدەپلىرىنىڭ بايانى

بۇنىڭدا يەتتە ئەدەپ بار.

بىرىنچى ئەدەپ، ئەگەر بىر كىشى مۇئمىن بۇرادىرىنىڭ ۋاپاتىنى ئىشىتسە: «ئىننالىللاھى ۋە ئىننا ئىلەيھى راجىئۇن» (چوقۇمكى، بىز ئاللانىڭ ئىلكىدىمىز ۋە چوقۇم ئاللانىڭ تەرىپىگە قايتقۇچىمىز) دېسۇن. ئەگەر دۈشمەنىنىڭ ۋاپاتىنى ئىشىتسە: «جىمى ھەمدۇسانالار ئۆزىنىڭ بەندىلىرىگە ياردەم بەرگەن ۋە ئۆزىنىڭ دىنىنى ئەزىز قىلغان ئاللاتائالاغا خاستۇر» دېسۇن.

ئىككىنچى ئەدەپ، مۇسىبەت ئەھلىگە تەزىيە بىلدۈرسۇن. بۇ تەزىيە مەيلى دەپنىدىن ئىلگىرى ياكى دەپنىدىن كېيىن بولسىمۇ بولىدۇ. ئىمام مۇھەممەد (ئاللا ئۇنىڭغا رەھمەت قىلغاي)نىڭ نەزىرىدە تەزىيە تاكى ئۈچ كۈنگىچە جايىزدۇر، ئۇنىڭدىن كېيىن مەكرۇھدۇر. تەزىيە شۇكى، مۇسىبەت ئىگىسىگە: «ئاللاتائالا ساڭا كاتتا ئەجىر بەرگەي ۋە ساڭا ياخشى مۇكاپات ئاتا قىلغاي. سېنىڭ مېيىتىڭنىڭ گۇناھىنى مەغپىرەت قىلغاي» دېسۇن.

ئۈچىنچى ئەدەپ، تاۋۇت بىلەن بىللە ماڭغان كىشىلەرگە سۈكۈت قىلىش زۆرۈردۇر. بۇ ھالدا زىكىر ۋە پىكىرگە مەشغۇل بولۇش لازىم. زىكىرنى ئىچىدە ئېيتسۇن. خوتۇن كىشى تاۋۇت بىلەن ھەمراھ بولۇپ ماڭمىسۇن. چۈنكى، بۇ مەكرۇھدۇر.

تۆتىنچى ئەدەپ، دەپنىدىن كېيىن بىر كىشى قەبرىنىڭ بېشىدا ئۆرە تۇرۇپ مۇنداق تەلقىن ئېيتسۇن: «ئەي پالانىنىڭ ئوغلى پالانى، ھايات ۋاقتىڭدا ئوقۇغان شاھادەت كەلىمىسىنى ۋە بەرگەن ۋەدىلىرىڭنى ياد ئەتكىن، يەككە - يېگانە ئاللادىن باشقا ئىلاھ يوق، ئاللانىڭ شېرىكى يوق. چوقۇمكى، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئاللانىڭ بەندىسى ۋە ئەلچىسى. قىيامەت چوقۇم بولغۇسىدۇر. قىيامەتنىڭ بولۇشىدا شەك يوقتۇر. چوقۇمكى، ئاللاتائالا قەبرىلەردىكى كىشىلەرنى تىرىلدۈرىدۇ. ئاللانىڭ رەببىمىز

---

① بېشى ئالدىنقىساندا.

ئىكەنلىكىگە، دىنىي ئىسلامنىڭ بەرھەقلىكىگە، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ئاللانىڭ ئەلچىسى ۋە پەيغەمبەر ئىكەنلىكىگە، كەبىنىڭ قىبلە بولۇشىغا، قۇرئان كەرىمنىڭ قانۇن ۋە يېتەكچى بولۇشىغا، مۇئمىنلەرنىڭ بىزنىڭ قېرىندىشىمىز بولۇشىغا رازى بولدۇم. مېنىڭ رەببىم كاتتا ئەرشنىڭ پەرۋەردىگارى. ئاللاتائالادىن باشقا ئىلاھ يوق.»

بەشىنچى ئەدەپ، مۇسىبەت يەتكەندە مۇسىبەت ئەھلى: «چوقۇمكى، بىز ئاللانىڭ ئىلكىدىمىز ۋە چوقۇم ئاللانىڭ تەرىپىگە قايتقۇچىمىز. ئى ئاللا، مېنىڭ مۇسىبىتىمدە ئەجىر بەرگىن. مەن ئۇچۇن بۇ مۇسىبەتكە ياخشىلىقنى ئىز باسار قىلغىن» دېسۇن.

ئالتىنچى ئەدەپ، مۇسىبەت ئەھلى يۇقىرى ئاۋازدا يىغلىمىسۇن، چۇنكى بۇنداق قىلىش هارامدۇر. ھەدىس شەرىفتە مۇنداق قىلغاندا مېيىتكە ئازاب بولىدىغانلىقى ئېيتىلغان. مۇسىبەت ئەھلىنىڭ ئاۋازلىق يىغلىشى خۇسۇسىدا ھەزرىتى ئىمام شافىئىي (ئاللا ئۇنىڭغا رەھمەت قىلغاي): «ئۆلگەندىن كېيىن مېيىتكە يىغلاش پۈتۈنلەي مەكرۇھدۇر» دېگەن.

يەتتىنچى ئەدەپ، ئۆلۈكنى كۆمگەندىن كېيىن ھەممەيلەن ئۆز ئىشلىرىغا كەتسۇن، مېيىت ئۇچۇن يەنە بىر يەرگە يىغىلىپ ئولتۇرمىسۇن، چۇنكى بۇنداق قىلىش مەكرۇۋدۇر. ئىمام مەجىددىن سىرۇزئابادى (ئاللا ئۇنىڭغا رەھمەت قىلغاي) «سىراتىل مۇستەقىم» (توغرا يول) دېگەن كىتابىدا مۇنداق دېگەن: «دەپنىدىن كېيىن مەيلى قەبرە بېشىدا ياكى باشقا جايدا بولسۇن، يىغىلىپ ئولتۇرۇش، قۇرئان ئوقۇش، خەتمە سۇرە قىلىش بىدئەتتۇر. ئەمما، تائام تەييارلاپ مۇسىبەت ئەھلىنىڭ ئۆيىگە ئەۋەتىش ياخشىدۇر. قەبرىنىڭ ئۈستىگە پىششىق خىش، تاش ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش نەرسىلەر بىلەن گۈمبەز ۋە ئىمارەت قۇرۇش، چىراغ يېقىش قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسى بىدئەتتۇر.»

تۆتىنچى پەسىل، قەبرە زىيارەت قىلىش ئەدەپلىرىنىڭ بايانى

بۇنىڭدا يەتتە ئەدەپ بار.

بىرىنچى ئەدەپ، ئەرلەر ئۇچۇن گۆرستاننى كۆپ زىيارەت قىلىش ياخشىدۇر. ئەگەر كىشى ئاتا - ئانىسىنىڭ قەبرىسىنى ھەمىشە زىيارەت قىلىپ تۇرسا، ئۆزى ئۆلگەندىن كېيىن ئۇنىڭ قەبرىسىنى پەرىشتىلەر زىيارەت قىلىپ تۇرىدۇ. ئۆلىمالار نەزىرىدە خوتۇن كىشىلەرنىڭ قەبرىنى زىيارەت قىلىشىمۇ چەكلەنمىگەن.

ئىككىنچى ئەدەپ، گۆرستانغا بېرىشنىڭ ئەدەپلىرى ۋە ئەتراپىدا دۇئا قىلىش تەرتىپى مۇنداق: قەبرىنىڭ ئەتراپىدا تۇرۇپ، مەرھۇملارنىڭ گۇناھلىرىنىڭ مەغپىرىتىنى تىلىسۇن؛ ئۇلار ھەققىدە: «ئەسسالامۇئەلەيكۇم يا ئەھلىل قۇبۇرى — سالام سىلەرگە، ئەي قەبرە ئەھلى، ئاللاتائالا بىزنىڭ گۇناھىمىزنى ۋە سىلەرنىڭ گۇناھىڭلارنى مەغپىرەت قىلغاي، سىلەر بىزدىن بۇرۇن كەتتىڭلار، بىزمۇ سىلەرنىڭ كەينىڭلاردىن بارىمىز» دېسۇن. ئەگەر شېھىتلارنىڭ قەبرىسى بولسا: «سالام سىلەرگە، سىلەرنىڭ سەۋر قىلغانلىقىڭلارنىڭ سەۋەبى بىلەن ئاخىرەت دۇنياسى نېمىدېگەن ياخشى!» دېسۇن.

ئۈچىنچى ئەدەپ، گۆرستاندا بارچە گۆر ئەھلىنىڭ مەغپىرىتىنى تىلەپ دۇئا قىلىپ، ئاۋامغا خۇشلۇق يەتكۈزسۇن. ئۆلۈغ كىشىلەردىن پەيز تىلىسۇن. مەۋلانا نىزامىددىن خامۇش (ئۇنىڭغا رەھمەتلەر بولغاي)تىن شۇنداق نەقىل قىلىنىدۇكى، ئۇ زات مۇنداق دېگەنىكەن: «كىشى ئاتا - ئانىسىنىڭ ۋە قېرىنداشلىرىنىڭ قەبرىسىنى زىيارەت قىلغاندا ئۇلارنىڭ روھىغا پەيز يەتكۈزسۇن. پەيز يەتكۈزۈش شۇنداق بولىدۇكى، ئۇلارغا سالام بېرىپ مەغپىرەت تىلىگەندىن كېيىن سۇرە پاتىھەنى بىر

قىتىم، ئايەتەلكۇرسىنى بىر قېتىم، قۇلھۇۋەللاھنى ئون ئىككى قېتىم ئوقۇپ، ئون ئىككى قېتىم سالاۋات ئېيتىپ، ئۇنىڭ ساۋابىنى ئاشۇلارغا بېغىشلىسۇن. ئەگەر ئۇلۇغ زاتلارنىڭ قەبرىلىرىنى زىيارەت قىلغان بولسا، ئۇلاردىن پەيز تىلىسۇن. پەيز تىلەشنىڭ شەرتى شۇكى، پەيز تىلگۈچى پەيز ئالىدىغان كىشى بولسۇن. پەيز تىلەش كەيپىياتى شۇنداق بولىدۇكى، پەيز تىلگۈچى ئىچكى دۇنياسىنى ھەممە نەرسىدىن خالىي قىلىپ، ئۇلۇغلارغا يۈزلەنگەن ھالدا تاكى قانداق كەيپىيات ياكى نېسىۋە ئىچكى دۇنياسىدا زاھىر بولغانغا قەدەر ئىنتىزار بولۇپ ئولتۇرسۇن. ئاندىن كېيىن قەبرىدىكى زاتنىڭ ھالىتى ۋە كامالىتىنى ھېس قىلغۇسى. نەقشبەندىيە سىلسىلىسىدىكى خوجىلار(تەگرىتائالا ئۇلارنىڭ روھلىرىنى پاك قىلغاي) نىڭ نەزىرىدە قەبرىلەردىن كەشىپ ـ كارامەت ئىزدەشنىڭ ئانچە ئېتىبارى يوق، بەلكى ئېتىبارغا ئېلىنىدىغىنى ئۇلارغا پەيز بېغىشلاش ۋە ئۇلاردىن پەيز ئېلىشتۇر، دەپ قارىلىدۇ.

تۆتىنچى ئەدەپ، گۆرىستانغا ئاتلىق كىرمىسۇن. گۆرىستاندا بىرەر زۆرۈرىيەت بىلەن پىيادە يۈرمەكچى بولسا كالاچنى قولىغا ئېلىۋالسۇن. قەبرىنىڭ ئۈستىدە ئولتۇرمىسۇن. قەبرە ئۈستىدە ۋە قەبرىگە يۆلىنىپ ئولتۇرمىسۇن، گۆرىستاندا تاھارەت سۇندۇرمىسۇن.

بەشىنچى ئەدەپ، خوتۇنلار گۆرىستانغا كۆپ بارمىسۇن، ئەرلىرىدىن رۇخسەت ئېلىپ بىرەر ـ بىرەر بارسۇن.

ئالتىنچى ئەدەپ، گۆرىستاندا قەبرىگە قاراپ ناماز ئۆتىمىسۇن، چۈنكى بۇنداق قىلىش مەكرۇھدۇر. لېكىن، جىنازا نامىزىنى گۆرىستاندا ئوقۇش جايىزدۇر. ئىمام شافىئىنىڭ مەزھىپىدە ئەگەر بىرەر كىشى بىرەر يېقىن ئادىمىنىڭ جىنازا نامىزىغا قاتنىشالمىغان بولسا ئۇنىڭ قەبرىسىگە بېرىپ، ئۇنىڭ جىنازا نامىزىنى ئۆتىسە بولىدۇ، دەپ قارىلىدۇ.

يەتتىنچى ئەدەپ، مەيلى ئاتا ـ ئانا، قېرىنداش ياكى باشقىلارنىڭ قەبرىسى بولسۇن، قەبرە يېنىدا ئولتۇراقلاشمىسۇن. چۈنكى، بۇ جاھىلىيەت ئەھلىنىڭ ئادەتلىرىدۇر.

ئالتىنچى باب، زىياپەت ۋە يېيىش ـ ئىچىش ئەدەپلىرىنىڭ بايانى

بۇنىڭدا تۆت پەسىل بار.

بىرىنچى پەسىل، مېھماندارچىلىق ئەدەپلىرىنىڭ بايانى

بۇنىڭدا ئون ئەدەپ بار.

بىرىنچى ئەدەپ، پېقىرلار ئۈچۈن زىياپەت قىلسۇن، مەخسۇس بايلار ئۈچۈنلا زىياپەت قىلمىسۇن. چۈنكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئېيتىپتۇركى: «ئەڭ يامان تائام ـــ بايلار چاقىرىلىپ، كەمبەغەللەر چاقىرىلمىغان تائامدۇر.» يەنە بىر شەرت شۇكى، بىر ئۆيدىن ئاتىسىنى چاقىرغان بولسا، بالىسىنىمۇ چاقىرسۇن، مېھمانغا چاقىرىلغان كىشىنىڭ ئۆيىدە يېقىن قېرىندىشى بولسا، ئۇنىمۇ قوشۇپ چاقىرسۇن، ئايرىپ قويمىسۇن. چۈنكى، بۇنداق قىلىش جاپا قىلغانلىقتۇر.

ئىككىنچى ئەدەپ، مېھمانغا ياخشى ئىززەت ـ ئىكرام ۋە ئېھتىرام قىلسۇن. مېھماننىڭ ئېھتىرام مۇددىتى ئۈچ كۈنگىچىدۇر، تۆتىنچى كۈندىن باشلاپ كۆپ تەكەللۇپ قىلمىسىمۇ بولىدۇ.

ئۈچىنچى ئەدەپ، مېھمان ئۈچۈن ئۆينىڭ تاملىرىنى پەردە ۋە گىلەملەر بىلەن ياساپ يۈرمىسۇن.

لېكىن، مېھماننىڭ ئاستىغا كەشتىلىك كۆرپە ـ تۆشەك سالسا بولىدۇ، شۇنىڭغا دىققەت قىلىش لازىمكى، مېھماننىڭ تۆشەكلىرى يىپەك ۋە يىرتقۇچ ھايۋانلارنىڭ تېرىسىدىن بولماسلىقى كېرەك. ئىشەنچلىك ھەدىسلەردە ئېيتىلىپتۇركى: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يىرتقۇچ ھايۋانلارنىڭ تېرىسىدە ئولتۇرماس ئىدى.

تۆتىنچى ئەدەپ، مېھمانغا تائامنى تېز كەلتۇرسۇن، كۆپ ساقلاتمىسۇن. نان ۋە باشقا تائاملارنى ئىسراپ قىلمىسۇن. ناننى داستىخانغا تاق ھالەتتە قويسۇن. ناننىڭ يۈزىنى بەك چوڭ قىلىپ تەييارلىمىسۇن. چۈنكى، بۇ تەكەببۇرلارنىڭ ئادىتىدۇر. داستىخانغا كەلگەن مېھمانلارغا ناننى يېيەلىگۈدەكلا قويسۇن، زىيادە قويمىسۇن. چۈنكى، بۇ ئىسراپ قىلىش ۋە بۇزۇپ ـ چېچىش بولىدۇ. داستىخاندا ئۇشتۇلغان نان بار بولسا ئۈستىلەپ بىر نان ئۇشتۇمىسۇن.

بەشىنچى ئەدەپ، مېھمانغا تائام قويغاندىن كېيىن تائام يېمەككە دەۋەت قىلسۇن. مېھمان ناتونۇش كىشى بولسا ئەڭ ياخشىسى ئاۋۋال ئۆي ئىگىسى تائامغا قول ئۇزارتسۇن ھەم تائامدىن ئەڭ ئاخىرىدا قول يىغسۇن. مېھمان ئۆزىنىڭ دوست ـ ئاغىنىلىرىدىن بولسا ئۇلارنىڭ رايىغا باقسۇن، داستىخانغا ئۇلاردىن ئىلگىرى قول ئۇزارتمىسۇن. يەنە بىر مۇھىم ئىش شۇكى، تاماقتا تەكلىپ قىلىش ئوچۇق لەۋزى بىلەن بولسۇن، يا «بىسمىللا» دېسۇن ياكى تائام يېيىشكە بۇيرۇيدىغان باشقا سۆزلەرنى دېسۇن. ئەگەر تائام يېيىشكە رۇخسەت بېرىشنى «بىسمىللا» بىلەن ئىپادىلىسە، بۇنىڭدىن مەقسەت تائام يېيىشتىن ئاۋۋال «بىسمىللا» دېيىشنى مېھماننىڭ يادىغا سېلىشتىن ئىبارەت بولۇشى كېرەك. لېكىن، «بىسمىللا» سۆزىنى رۇخسەت بېرىلىشنىڭ بەلگىسى قىلىۋالمىسۇن. چۈنكى، بۇنداق قىلىش مەكرۇھدۇر.

ئالتىنچى ئەدەپ، مېھماننى تائامغا ھەددىدىن ئارتۇق زورلىمىسۇن. ئۈچ قېتىمغىچە تەكلىپ قىلسۇن. ئۇنىڭدىن زىيادە قىلمىسۇن.

يەتتىنچى ئەدەپ، تائام يېيىشتە مېھمانلارغا مۇۋاپىق ئىش تۇتسۇن. ئەگەر ئۆي ئىگىسى نەپل روزىغا نىيەت قىلغان بولسىمۇ شۇنداق قىلىش كېرەك.

سەككىزىنچى ئەدەپ، يۇمشاق، لەززەتلىك تائاملارنى مېھمانغا يېگۈزسۇن، ئۆزى ئادەتتىكى تائاملارنى يېسۇن. ئەگەر تائام ئاز بولسا ياكى مېھماننىڭ ئاچ قورساق ئىكەنلىكىنى بىلسە، ئۆزى ئازراق يەپ، كۆپرەكىنى مېھمانغا يېگۈزسۇن. مېھمان تائامدىن پارىغ بولغاندىن كېيىن ئەگەر كەتمەكچى بولسا ئىجازەت بېرىپ، خۇددى مېھمان كەلگەن ۋاقىتدا ئالدىغا چىققاندەك، ئىشىككىچە ئۇزىتىپ چىقسۇن. مېھماندىن ئايرىلغاندا بۇ دۇئانى قىلسۇن: «مېنى ئىززەتلىدىڭلار، ئاللا سىلەرگە ياخشىلىق ئاتا قىلغاي.»

توققۇزىنچى ئەدەپ، ئۆيدە نېمە تەييار بولسا، شۇنى مېھماننىڭ ئالدىغا قويسۇن.

ئونىنچى ئەدەپ، يېمەك ـ ئىچمەكتە تەكەللۇپ قىلمىسۇن، ئەمما ياخشى ۋە دۇرۇس نىيەت بىلەن تەكەللۇپ قىلسا بولىدۇ.

ئىككىنچى پەسىل، مېھماننىڭ ساھىبخانا ئالدىدىكى ئەدەپلىرىنىڭ بايانى

بۇنىڭدا ئون ئەدەپ بار.

بىرىنچى ئەدەپ، ماقۇللۇقتۇر. بۇ ئۆي ئىگىسى مېھماننى قويىنىڭ بىر پارچە ئۇستىخىنىغا چاقىرسىمۇ بارسۇن. ياخشى تەبىئەتلىك نامرات كىشىلەر چاقىرسا چوقۇم بارسۇن دېگەنلىكتۇر.

ئىككىنچى ئەدەپ، مېھمان روزا تۇتقان بولسىمۇ، ئۆي ئىگىسىنىڭ مېھمان قىلىش رايىنى قايتۇرمىسۇن، شۇنى بىلگىنكى، نىكاھ ئۇچۇن قىلىنغان تائامغا چاقىرىلسا، بۇنىڭغا ماقۇللۇق بىلدۈرۈشنى بەزى ئۆلىمالار ۋاجىپ دەپ قارايدۇ، يەنە بەزى ئۆلىمالار مۇستەھەپ دەپ قارايدۇ. ئەگەر بىرەر كىشى شەرىئەت زۆرۈرىيىتى تۈپەيلىدىن چاقىرغان جايغا بارماي قالسا گۇناھكار بولمايدۇ. ئەمما، ئۇنىڭدىن باشقا ۋاقىتتا چوقۇم بېرىش زۆرۈر. باشقا تەكلىپ ۋە چاقىرىشلارمۇ مۇشۇنىڭغا ئوخشاش.

ئۈچىنچى ئەدەپ، زالىم، پاسىق، ئەھلى رىيا (ئىككى يۈزلىمىچى) ۋە بىدئەت ئەھلى تائامغا چاقىرسا بارمىسۇن، بۇنداق قىلىش ياخشىدۇر.

تۆتىنچى ئەدەپ، چاقىرىلمىغان يەرگە تائام ئۈستىگە بارمىسۇن. ئەگەر ئىككى كىشى چاقىرغان بولسا، ئۆيىگە قايسى يېقىن بولسا ئاۋۋال ئۇنىڭكىگە بارسۇن، ئەگەر ئوخشاش بولسا، قايسى بىلەن دوستلۇقى كۈچلۈك بولسا، ئاۋۋال شۇنىڭكىگە بارسۇن ۋە يەنە ئەدەپ شۇكى، ئۆي ئىگىسىنىڭ رۇخسىتىسىز چاقىرىلمىغان كىشىنى بىللە ئېلىپ بارمىسۇن، بۇ توغرا ئەمەستۇر. ئەگەر باشقا كىشى ئۆزى قوشۇلۇۋالسا، ئۆي ئىگىسىنىڭ ئىشىكىگە كەلگەندە: «بۇ كىشى ئۆزى كەلدى، ئەگەر رۇخسەت بولسا كىرسۇن، بولمىسا قايتسۇن» دېسۇن.

بەشىنچى ئەدەپ، مېھمان ئۆزىنىڭ ئۆيىدە ئازراق تائام يەپ بارسۇن، ئاچ قورساق بېرىپ مېھمانلار ئارىسىدا ئاچ كۆزلۈك بىلەن تائام يېمىسۇن، چۈنكى بۇ ياماندۇر.

ئالتىنچى ئەدەپ، ئۆي ئىگىسى قايسى جايغا باشلىسا، شۇ يەردە ئولتۇرسۇن ۋە (ئالدىغا) نېمە كەلتۈرسە شۇنى يېسۇن. ئۆياق - بۇياقلارغا كۆز يۈگۈرتۈشتىن ساقلانسۇن. ئۆي ئىگىسىگە يا تائام ياكى باشقا زۆرۈرىيەتلەر ۋەجىدىن ھېچقانداق بۇيرۇق چۈشۈرمىسۇن. ئەگەر بىر - بىرى بىلەن يېقىن بولسا بۇيرۇق چۈشۈرسىمۇ بولىدۇ.

يەتتىنچى ئەدەپ، مېھمانلار بىر - بىرىگە يېمەكلىك بەرمىسۇن. زۆرۈر بولغاندا خىزمەتكار ياكى ئاشپەزگە بەرسە بولىدۇ. ئادەتتىكى ئەھۋالدا بۇلارغىمۇ بەرمىسۇن، قەلەندەرگە، ئىتقا ۋە مۈشۈككىمۇ شۇنداق.

سەككىزىنچى ئەدەپ، تائام ئىگىسىنىڭ رۇخسىتىسىز زەللە كۆتۈرۈپ قالمىسۇن، چۈنكى تائام يېيىش ئۈچۈن قويۇلغاندۇر. ئەگەر مېھمانلار ئارىسىدا مۇساپىر، موھتاج كىشى بولسا، تائام ئىگىسى ئۇنىڭغا زەللە كۆتۈرگۈزۈپ قويسا جائىزدۇر.

توققۇزىنچى ئەدەپ، داستىخان يىغىلغاندىن كېيىن، تائام ئىگىسىگە ئاتاپ مۇنداق دۇئايى خەير قىلسۇن «ئى ئاللا، ئۇلارغا رىزىق قىلىپ بەرگەن نەرسىلەرگە بەرىكەت ئاتا قىلغىن. ئۇلارنىڭ گۇناھىنى مەغپىرەت قىلغىن، ئۇلارغا رەھىم قىلغىن.»

ئونىنچى ئەدەپ، تائامدىن كېيىن «تائام يەپ بولساڭلار تارقاپ كېتىڭلار» دېگەن ھۆكۈم بويىچە ئۆي ئىگىسىدىن ئىجازەت سوراپ قايتسۇن، كۆپ سۆزلىشىپ ئولتۇرمىسۇن. ئەمما ئىجازەتسىز قايتمىسۇن.

ئۈچىنچى پەسىل، يېيىش - ئىچىش ئەدەپلىرىنىڭ بايانى

بۇنىڭدا ئوتتۇز ئەدەپ بار.

بىرىنچى ئەدەپ، تائامنى كۆپ يېمىسۇن تاكى قورساق ئاچمىغۇچە تاماق يېمىسۇن. تائامنى بەك تويۇپ يېمىسۇن، تەبىئىتىدە ئازراق ئاچلىق قېلىپ قالسۇن.

ئىككىنچى ئەدەپ، شۈبھىلىك تائامدىن ئېھتىيات قىلسۇن. ئەگەر زۆرۈرىيەت ۋەجىدىن شۈبھىگە

مۇپتىلا بولسا ئىمكانقەدەر ئاز يېسۇن ۋە كۆڭلىدە پۇشايمان قىلسۇن. شۈبھىلىك تاماق دېگەن ھالال يا ھاراملىقى مەلۇم ئەمەس ۋە ياكى زالىم، پاسىقنىڭ تامىقىدۇر.

ئۈچىنچى ئەدەپ، ئۆز نەپسى ئۈچۈن خادىملاردىن ئايرىم ھالدا ئۆزىگە مەخسۇس لەززەتلىك تائاملارنى تەييار قىلمىسۇن. بەلكى بار بولغان ئاددىي تائام ـ غىزالاردىن تەكەللۇپسىز يەپ قانائەت قىلسۇن.

تۆتىنچى ئەدەپ، ئىسىل، لەززەتلىك تائاملار بەك قىيىنچىلىقسىز، ئاسانلا تەييار بولغان بولسا، ئۇنى يېسە بولىدۇ. گۆشنى دائىم يېمەستىن سۈننەتكە مۇۋاپىق ئارىلاپ يېسۇن. تۇتاش يېمىگەن ۋاقتى قىرىق كۈندىن ئاشمىسۇن. ئەي دەرۋىش، بىلگىنكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام نىجاسەت يەيدىغان ھايۋانلارنىڭ گۆشى ۋە ئىچكى ئەزالىرىنى ھېچۋاقىت يېمىگەن.

بەشىنچى ئەدەپ، نەچچە تۈرلۈك يېمەكلىك باركى، ئۇلارنى بىرىنىڭ كەينىدىن بىرىنى ياكى بىرىنى بىرىگە قوشۇپ يېمىسۇن. چۈنكى، بۇ سۈننەتكە خىلاپتۇر ۋە زىيانلىقتۇر: بېلىق بىلەن سۈتنى، سۈت بىلەن ئاچچىق ـ چۈچۈك نەرسىلەرنى، سۈت بىلەن تۇخۇمنى، يەنە سۈت بىلەن گۆشنى، قورۇغان گۆش بىلەن قاينىتىلغان گۆشنى، قورۇتۇلغان گۆش بىلەن يېڭى گۆشنى، ئىككى ئىسسىقلىق نەرسىنى، ئىككى سوغۇقلۇق نەرسىنى، ئىككى يۇمشاق نەرسىنى، ئىككى قاتتىق نەرسىنى، ئىككى قەۋزىيەتلىك نەرسىنى، ئىككى سۈرگۈچى نەرسىنى، بىرى قەۋزىيەتلىك، بىرى سۈرگۈچى نەرسىنى، تېز ھەزىم بولىدىغان غىزا بىلەن ئۇزاقتا ھەزىم بولىدىغان غىزانى بىللە يېمىسۇن، پۇراقلىق تائامنىمۇ يېمىسۇن. چۈنكى، بۇ سۈننەتكە خىلاپتۇر. پىياز بىلەن سامساقنى خام پېتى يېمىسۇن. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامىمۇ مۇنداق يېمەيتتى.

ئالتىنچى ئەدەپ، تائامنى نامازدىن ئىلگىرى يېسۇن. شەرت شۇكى، ناماز ۋاقتى ئۆتۈپ كەتمىگۈدەك بولسا، نەپسى تائامغا بەك تارتىپ تۇرغان بولسا (قورسىقى بەك ئاچ بولسا)، ناماز ئۆتكىچە تائام بۇزۇلۇپ زايە بولىدىغان بولسا.

يەتتىنچى ئەدەپ، تائامنى ئولتۇرۇپ يېسۇن. ئەي دەرۋىش، بىلگىنكى، بۇ باپتا ئۈچ خىل يوسۇندا ئولتۇرۇش سۈننەتتۇر: بىرىنچى، ئىككى تىزىنى پۈكۈپ (يۈكۈنۈپ) ئولتۇرسۇن، لېكىن ئالدىغا بەك ئېگىلىپ يۈزىنى تۆۋەنگە قارىتىپ قورسىقىنى تىزىغا تەگكۈزۈپ ئولتۇرمىسۇن. ئىككىنچى، ئوڭ تىزىنى كۆتۈرۈپ، چەپ تىزىنى پۈكۈپ ئولتۇرسۇن. ئۈچىنچى، ئىككى تىزىنى كۆتۈرۈپ قورسىقىغا يېپىشتۇرۇپ ئولتۇرسۇن. يەنە بىر سۈننەت شۇكى، تائامغا ئولتۇرغاندا ئۆتۈك، كالاچلىرىنى سېلىۋەتسۇن، ئېتەك ۋە يەڭنى تۇرسۇن.

سەككىزىنچى ئەدەپ، تائامنى داستىخان ئۈستىگە قويۇپ يېسۇن. پۈتى يەردىن بەك ئېگىز بولغان شىرەلەرنىڭ ئۈستىگە تائام قويۇپ يېيىش مەكرۇھدۇر. ئەگەر يەردىن ئانچە ئېگىز بولمىسا دۇرۇستۇر. ئەي دەرۋىش بىلگىنكى، ئېگىز شىرەلەر ئۈستىگە تائام قويۇپ يېيىش پادىشاھلارنىڭ ئادىتىدۇر. داستىخان يېيىپ تائام يېمەك ئەجەملەرنىڭ، سۇپىرىدا تائام يېمەك ئەرەبلەرنىڭ ئادىتىدۇر.

توققۇزىنچى ئەدەپ، تائام يەيدىغان قاچا ياغاچ يا ساپالدىن بولسۇن. چۈنكى بۇ سۈننەتتۇر. ئالتۇن يا كۈمۈشتىن ياسالغان قاچىلاردا تائام يېمىسۇن، چۈنكى بۇ ھارامدۇر. قەلەي، مىس ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش نەرسىلەردىن ياسالغان قاچىلاردا تائام يېيىش مەكرۇھدۇر.

ئونىنچى ئەدەپ، تائامغا ئولتۇرغاندا چوڭلار قول ئۇزارتمىغۇچە قول ئۇزارتمىسۇن. ئەگەر ئۆزى ئولتۇرغانلاردىن چوڭ بولسا، ئولتۇرغانلارنى ئىنتىزار قىلماستىن تائامغا تېزرەك قول ئۇزارتسۇن.

ئون بىرىنچى ئەدەپ، تائام يېيىشكە كىرىشىشتىن ئىلگىرى مۇنداق سالاۋات ئېيتسۇن: «ئى ئاللا،

مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا ۋە ئۇنىڭ ئائىلىسىگە رەھمەت قىلغىن. بىزنىڭ قورسىقىمىزنى پاك قىلغىن ۋە بىزنىڭ ئەخلاقىمىزنى چىرايلىق قىلغىن.» ئاندىن كېيىن «بىسمىللا» دەپ باشقىلارنى ئاگاھلاندۇرماق ئۈچۈن تائام يېيىشنى تۇز بىلەن باشلىسۇن. تۇزنى قولغا ئېلىشتا: «ئاللانىڭ ئەلچىسى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا ئاللانىڭ رەھمىتى بولسۇن» دېسۇن ۋە ئاخىرىدىمۇ تۇز بىلەن تۈگەتسۇن. ئەگەر بىر كىشى باشتا «بىسمىللا» دېيىشنى ئۇنتۇسا، تاماق ئوتتۇرىسىدا ياكى ئاخىرىدا يادىغا كەلسىمۇ «بىسمىللا» دېسۇن.

ئون ئىككىنچى ئەدەپ، ئېھتىيات بىلەن يەپ ئىچسۇن، ئېيتىدۇركى: ھەر لوقما تائامدا «ئاللا بارلىق مەخلۇقاتنى ئىدارە قىلغۇچىدۇر» دېسۇن. شۇنداق قىلسا ئىسمى مۇبارەكنىڭ نۇرانە سۈپەتلىرى بىلەن يېقىن ۋە بىردەك بولغۇسى. چۈنكى «مۇقەۋۋىم» بولسا ھەقىقەتەن پاك ۋە يۈكسەك تەڭرىدۇر. دېمەك، تائام «مۇقەۋۋىم» ئەمەس.

ئون ئۈچىنچى ئەدەپ، تائامنى ئوڭ قول بىلەن يېسۇن ۋە ئىچسۇن. يەنە ئۈچ بارماق يەنى باش بارماق، ئۇنىڭ يېنىدىكى كۆرسەتكۈچ بارماق ۋە ئوتتۇرا بارماق بىلەن تائام يېسۇن. نامسىز بارماق بەزى ـ بەزىدە قوشۇلسىمۇ بولىدۇ، بۇ سۈننەتكە خىلاپ ئەمەس. لېكىن، ئىككى بارماق بىلەن تائام يېيىش مەنئىدۇر.

ئون تۆتىنچى ئەدەپ، تائامنى ئۆز ئالدىدىن يېسۇن، ئەمما مېۋىلەرنى ھەرقايسى تەرەپتىن ئېلىپ يېسىمۇ بولىدۇ.

ئون بەشىنچى ئەدەپ، نان ۋە نان ئۇۋاقلىرىنى قەدىرلىسۇن، ناننى ئىككى قول بىلەن سۇندۇرسۇن. گەرچە ئۇ ناننى ئۆزى يېسىمۇ قولىدىكى ياغ يۇقۇندىسىنى نانغا سۈرتمىسۇن. ئاغزىدىن ياكى قولىدىن چۈشكەن نان ئۇۋاقلىرىنى ۋە باشقا دانلارنى دەرھال تېرىپ يېيىش كۆپ خاسىيەتلىك ئىشتۇر. ئۇنى تاشلىۋېتىش تەكەببۇرلۇق ۋە مەنمەنلىكتۇر.

ئون ئالتىنچى ئەدەپ، تائام يېگەندە ئاچ قورساق بولسىمۇ تېز ۋە ئالدىراپ ـ سالدىراپ يېمىسۇن. ئۇنداق تائام يېيىشنى ئاچ كۆزلۈك دەيدۇ. ئۇ كۆڭۈلنىڭ قاتتىقلىقىغا ۋە كورلىقىغا سەۋەب بولىدۇ، بەلكى كۆڭۈلنى ئۆلتۈرىدۇ.

ئون يەتتىنچى ئەدەپ، تائامنى ئېغىزغا چوڭمۇ ئەمەس، كىچىكمۇ ئەمەس، ئوتتۇرا ھال مىقداردا سالسۇن. ئاغزىدىكى لوقمىنى ئوبدان چايناپ، ئاستا يۇتسۇن. تائام قىزىق بولسا پۈۋلىمىسۇن، سوۋۇغىچە سەۋر قىلسۇن. ئاغزىنى تائامغا ھەددىدىن زىيادە چوڭ ئاچمىسۇن ۋە تائامنى ئوڭ تەرەپ چىشى بىلەن چاينىسۇن، چۈنكى بۇ سۈننەتتۇر. ئەگەر ئوڭ تەرەپتە چىش ئاغرىقى ياكى باشقا ئۆزرىسى بولسا، چەپ تەرەپتىكى چىش بىلەن چاينىسىمۇ بولىدۇ. تاكى ئاغزىدىكى تائامنى يۇتۇپ بولمىغۇچە قولىنى تائامغا ئۇزارتمىسۇن. چىشلىگەن تائامنى يەنە قاچىدىكى تائامغا قويمىسۇن، تائام قىزىق بولسا سەل ساقلاپ تۇرسۇن. تائام يۇقى قولىنى قاچا ـ تاۋاقلارغا سىلكىمىسۇن. ياغلىق تائامنى ياكى گۆش پارچىسىنى سىركىگە ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش نەرسىلەرگە چۆكۈرمىسۇن، بەلكى ئالدى بىلەن قۇرۇق تائامنى سىركىگە چۆكۈرۈپ، گۆشنى ئۇنىڭ ئۈستىگە قويۇپ يېسۇن. ئۇستىخاندىن يىلىكىنى چىقىرىشتا، ئۇستىخاننى نانىنىڭ ئارقىسىغا ياكى يۈزىگە، يا قاچىنىڭ گىرۋىكىگە، ياكى داستىخانغا قاتتىق ئۇرمىسۇن.

ئون سەككىزىنچى ئەدەپ، تائام ئۈستىدە باشتىن ـ ئاخىرغىچە ھوشيار بولسۇن، خامۇش بولمىسۇن. چۈنكى، بۇ مەكرۇ ۋە مەنئىدۇر. شۇنداقلا بۇ مەجۇسىيلار ۋە ھايۋانلارنىڭ خىسلىتىدۇر. تائام ئۈستىدە ۋەھىمىلىك سۆزلەرنى دېمىسۇن.

ئون توققۇزىنچى ئەدەپ، ئىمكان بولسىلا تائامنى يالغۇز يېمىسۇن، تائامغا قانچە كۆپ قول جەم بولسا، بەرىكەتكە سەۋەبچىدۇر.

يىگىرمىنچى ئەدەپ، سۆھبەت ئەھلىگە تاكى سۆھبەت ئاخىرلاشقۇچە ئۇلپەت بولسۇن، ئەگەر زۆرۈرىيەت بولمىسا داستىخان يىغىلمىغۇچە ئورنىدىن تۇرمىسۇن.

يىگىرمە بىرىنچى ئەدەپ، ئەگەر تائام ئۇستىدە كېسەل كىشىلەر بىلەن ھەمتاۋاق بولۇپ قالسا جۇملىدىن جوزام (ماخاۋ)، بەرەس (پېسە)، قوتۇر قاتارلىق كىشىلەر بىلەن تەۋەككۇل قىلىش مۇمكىن بولسىلا ئۇلاردىن پەرھىز قىلمىسۇن ۋە: «ئاللانىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن، ئاللاغا ئىشەنچ باغلايمەن ۋە ئاللاغا تەۋەككۇل قىلىمەن» دېسۇن. ئەگەر تەۋەككۇل قىلىشقا مۇمكىنچىلىكى بولمىسا پەرھىز قىلىش ئەلادۇر. ئۇلارغا ئارىلىشىش شەرتمۇ شۇنداق.

يىگىرمە ئىككىنچى ئەدەپ، ياخشىراق تائامنى ھەمتاۋىقى ۋە ھەمراھىغا قويسۇن، ئۆزى ئاڭا قول ئۇزارتمىسۇن. بۇ ئىنئام قىلىش بولۇپ، بۇنىڭ ساۋابى كۆپتۇر.

يىگىرمە ئۈچىنچى ئەدەپ، ئەگەر گۆش يۇمشاق پىشقان بولسا، ئۇنىڭغا پىچاق ئۇرماي، قول بىلەن پارچىلىسۇن. چۈنكى بۇ سۈننەتتۇر.

يىگىرمە تۆتىنچى ئەدەپ، يېمىش يېمەكچى بولغاندا تاق سان بويىچە يېيىشكە رىئايە قىلسۇن، جۇملىدىن ئەگەر خورما ياكى ئەنجۈر ۋە ياكى سامبۇسا بىلەن چۆچۈرە يېمەكچى بولسا بىر، ئۈچ، يەتتە... گە ئوخشاش تاق سان تەرتىپىدە يېسۇن. (چوقۇمكى، ئاللاتائالا تاقتۇر، تاقنى ياخشى كۆرىدۇ) ۋە قوشۇق بىلەن تائام يېگەندىمۇ قوشۇق بىلەن ئېلىش قېتىم سانىنىڭ تاق بولۇشىغا ئەمەل قىلىش ياخشىدۇر. ئەگەر ئىككى كىشى بىر قاچا تائامغا شېرىك بولسا، ھەرقايسىسى بىر قوشۇقتىن ياكى ئۈچ قوشۇقتىن ئىچسۇن ۋە ئەگەر تەنھا بولسا قوشۇقنى تاقتا تۈگەتسۇن. يەنە قوشۇقنى كۆپ تولدۇرۇپ ئىچمىسۇن. بۇ ئاچ كۆزلۈكنىڭ ئالامىتىدۇر. بەك ئاز - ئازمۇ ئىچمىسۇن. بۇ تەكەببۇرلۇقنىڭ ئالامىتىدۇر. بەلكى ئوتتۇرا ھال ئىچسۇن ۋە يەنە ئېھتىيات قىلسۇنكى، قوشۇقتىكى شورپا ياكى ئاش داستىخانغا ياكى كىيىملەرگە تېمىپ كەتمىسۇن. قوشۇقتىكى ئاشنىڭ يېرىمىنى ئىچىپ، قالغىنىنى قاچىدىكى ئاشقا ياندۇرمىسۇن. قوشۇق بىلەن ئاش ئىچكەندە چارپاي (ھايۋان) لارغا ئوخشاش ئاغزىنى قاچىغا بەك يېقىن كەلتۈرمىسۇن ھەم ئاغزىنى بەك يوغان ئاچمىسۇن، قوشۇقنى ئاغزىنىڭ ئىچىگە تىقمىسۇن. ئاش ئىچكەندە شالاپلىتىشقا ئوخشاش يېقىمسىز ئاۋاز چىقارمىسۇن. قوشۇقنى قاچىنىڭ گىرۋىكىگە قاتتىق ئۇرمىسۇن. قوشۇقنى قاچىغا دۈم قىلىپ قويسۇن، چۈنكى تائامنىڭ تامچىلىرى قالغان بولسا ئۇنىڭغا تېمىپ كەتمىسۇن.

يىگىرمە بەشىنچى ئەدەپ، تاماقتىن كېيىن بارماقلىرىنى يالىۋەتمەستىن قولىنى يۇمىسۇن. قولىنى داستىخانغا ئېرتمىسۇن. چۈنكى، بۇ مەكرۇھدۇر. بارماقنى يالاشنىڭ ئۇسۇلى مۇنداق. ئاۋۋال ئوتتۇرا بارماقنى، ئاندىن باش بارماق يېنىدىكى كۆرسەتكۈچ بارماقنى، ئۇنىڭدىن كېيىن باش بارماقنى يالىسۇن.

يىگىرمە ئالتىنچى ئەدەپ، ئەگەر شۆپەكلىك ياكى ئۇرۇقى بار مېۋىلەرنى يېمەكچى بولسا، ئەدەپ شۇكى، ئۇنىڭ شۆپىكى ۋە ئۇرۇقلىرىنى يېيىلمىگەن مېۋىگە قوشۇپ قويماي، بەلكى يىراقراق يەرگە قويسۇن. ئەگەر ئولتۇرۇش قىلغان ئورۇن تار بولۇپ، ئۇنى يىراقراق تاشلاشقا ئىمكان بولمىسا، قولياغلىق ياكى بىرەر لاتىنىڭ بۇرجىكىگە يىغىپ ساقلىسۇن ۋە تۇتسۇن. ئەگەر قولياغلىق بولمىسا بۇلارنى سول قولىغا يىغىپ ساقلىسۇن، پۇرسەت تاپسا ئۇنى سول تەرەپتىكى ئورۇنغا تاشلىسۇن. تاشلىغاندا ئېھتىيات قىلسۇنكى، ئۇ يەردە كالاچ - كېپىش بولۇپ قالسا ئىچىنى بۇلغاپ قويمىسۇن.

يىگىرمە يەتتىنچى ئەدەپ، يېڭى مېۋىگە ئېرىشكەن ۋاقىتىدا بەرىكەت دۇئاسى قىلىپ: «ئى ئاللا، بىز ئۈچۈن بىزنىڭ مېۋىلىرىمىزدە بەرىكەت ئاتا قىلغىن ۋە بىز ئۈچۈن دىنىمىزدا بەرىكەت ئاتا قىلغىن. بىز ئۈچۈن تارازا ئۆلچەملىرىمىزدە بەرىكەت ئاتا قىلغىن» دېسۇن. ئاندىن كېيىن بىر كىچىك بالىنى چاقىرىپ ئۇنىڭ قولىغا مېۋىدىن بەرسۇن. يەنە بىر رىۋايەتتە كېلىپتۇركى، يېڭى مېۋە قولىغا تەگكەن ۋاقىتىدا كۆزىگە سۈرتسۇن ۋە سۆيسۇن. چۈنكى، بۇنداق قىلىش سۈننەتتۇر. ئاندىن كېيىن: «ئى ئاللا، بىزگە ئۇ مېۋىنىڭ ئەۋۋىلىنى كۆرسەتكەندەك ئاخىرىنىمۇ كۆرسەتكىن» دېسۇن. ئاندىن كېيىن بىر كىچىك بالىغا مېۋىدىن بەرسۇن.

يىگىرمە سەككىزىنچى ئەدەپ، تائامدىن كېيىن پاكىز ۋە ئىنچىكە ياغاچ بىلەن چىشىنى كولىسۇن. ئەي دەرۋىش، بىلگىنكى، چىش ئارىسىدىن تىلى بىلەن چىقارغان تائامنى يېيىش مەكرۇ ئەمەس. ئەمما، چىش كولىغۇچ بىلەن چىقىرىلغان تائامنى تاشلىۋېتىش كېرەك. چۈنكى، ئۇنى يېيىش مەكرۇدۇر. چىشقا زەرەر يەتكۈزمەسلىك ئۈچۈن ئۇنى كولاۋەرمىسۇن. چىش كولىغۇچنى تەقسىم قىلىشتا خىزمەتچىلەر ئۈچۈن ئەدەپ شۇكى، چىش كولىغۇچنىڭ ئۈچىنى ئوتتۇرا بارمىقى بىلەن چىمچىلاق بارمىقى يېنىدىكى نامسىز بارماقنىڭ ئارىسىدىن چىقىرىپ، ئولتۇرۇش ئەھلىگە سۇنسۇن. چىش كولىغۇچنى ئالغۇچى كىشى ئوڭ قولىنىڭ ئارقىسى بىلەن ئالسۇن. ئالغان ۋاقىتىدا «ئاللا ياخشىلىقتىن بېشارەت بەرگەي» دەپ دۇئا قىلسۇن.

يىگىرمە توققۇزىنچى ئەدەپ، تائامدىن ئىلگىرى ھەم تائامدىن كېيىن قولىنى يۇسۇن. تائامدىن ئىلگىرى قول يۇيۇش تەرتىپى شۇنداقكى، ئىككى تىزى بىلەن ئولتۇرسۇن ۋە ئىككى بىلىكىنى ئىككى تىزىنىڭ ئوتتۇرىغا قويسۇن. ئاندىن كېيىن ئىككى قولىنىڭ ئۇچىنى بوغۇمىغىچە چىلاپچا ئىچىگە تۇتۇپ يۇسۇن. يۇغان قولىنى چىلاپچىغا سىلكىمىسۇن، كۆرپە ۋە كىيىم ـ كېچەكلەرگە چاچراتمىسۇن. تائامدىن كېيىن قول يۇغاندا ئاغزىنى چىلاپچىغا چايقىمىسۇن. چۈنكى، بۇنداق قىلىش مېھمانلارنى يىرگەندۈرىدۇ. قولىنى يۇغاندىن كېيىن پاكىز لاتىغا سۈرتسۇن ۋە قولىغا سۇ بەرگۈچىگە خەيرلىك دۇئا قىلىپ: «ئاللاتائالا سېنى گۇناھتىن پاك قىلسۇن» دېسۇن. «ئىسلام شەرىئىتى» ناملىق كىتابتا مۇنداق دېيىلگەن: سۇ بەرگۈچىگە ئەدەپ شۇكى، تائامدىن ئىلگىرى ئالدى بىلەن ئوڭ قول تەرەپتىن باشلاپ ئولتۇرۇش ئەھلىنىڭ كىچىكلىرىنىڭ قولىغا سۇ بەرسۇن. ئاندىن ئوڭ تەرەپتىن باشلاپ پۈتۈن مەجلىس ئەھلىنىڭ قولىغا سۇ بەرسۇن. تائامدىن كېيىن ئالدى بىلەن مەجلىس ئەھلىنىڭ چوڭلىرىنىڭ قولىغا سۇ بەرسۇن، ئاندىن كېيىن شۇ تەرتىپتە ئوڭدىن سولغا قاراپ ھەممەيلەنگە سۇ بەرسۇن. يەنە بىر ئەدەپ شۇكى، ھەممەيلەننىڭ قولىغا سۇ بېرىش ئاخىرلاشقاندىن كېيىن چىلاپچىنى ئوتتۇرىدا قويماي، سىرتقا ئاچىقىپ سۇيىنى تۆكۈۋەتسۇن. ئەگەر ئارىلىقتا چىلاپچا توشۇپ قالسا، ئاچىقىپ تۆكۈۋەتسىمۇ بولىدۇ. يەنە بىر ئەدەپ شۇكى، سۇنى ئېھتىيات بىلەن قۇيسۇن. ئۇنىڭ تامچىلىرى كىگىز، كۆرپىلەرگە، باشقىلارنىڭ كىيىم ـ كېچىكىگە چاچرىمىسۇن ۋە يەنە ھەربىر ئادەمگە ئۈچ قېتىمدىن سۇ قۇيغايكى: ئەۋۋەل ئازراق، ئىككىنچى قېتىمدا ئۇنىڭدىن كۆپرەك، ئۈچىنچى قېتىمدا ئۇزۇلدۇرمەي قۇيسۇن.

ئوتتۇزىنچى ئەدەپ، تائامدىن پارىغ بولغاندىن كېيىن مۇنداق ھەمدۇسانا ئېيتسۇن: «جىمى ھەمدۇسانالار مېنىڭ كۈچ ـ قۇۋۋىتىمسىز ماڭا بۇ تائامنى ـ رىزقىنى بەرگەن ئاللاغا خاستۇر» ياكى «جىمى ھەمدسانا ئاللاتائالاغا خاستۇركى، ئاللاتائالاغا كۆپلەپ ھەمدۇسانا ئوقۇيمەن» ۋە ياكى «جىمى ھەمدۇسانالار بىزگە ئېھسان قىلغان ۋە بىزنى ھىدايەت قىلغان ۋە بىزنى تائام بىلەن تويغۇزغان، سۇ بىلەن سۇغارغان، بارچە ياخشىلىقنى بىزگە ئاتا قىلغان ئاللاتائالاغا خاستۇر» دېسۇن، ياكى « جىمى

ھەمدۇسانالار بىزگە تائام بەرگەن ۋە بىزنى سۇغارغان ۋە بىزنى مۇسۇلمانلارنىڭ قاتارىدىن قىلغان ئاللاتائالاغا خاستۇر» دېسۇن، ئاندىن كېيىن مەجلىس ئەھلى ئىچىدىكى چوڭلارنىڭ باشلىشى بىلەن دۇئا قىلىپ: «ئى ئاللا، بۇ تائام ئىگىسىنىڭ ۋە بۇ تائامنى يېگۈچىنىڭ ۋە بۇ تائامنىڭ سەۋەبكارلىرىنىڭ ۋە مۇئمىن ئەر - خوتۇنلارنىڭ ھەممىسىنىڭ گۇناھىنى مەغپىرەت قىلغىن. جىمى ھەمدۇسانالار ئەۋۋەلدىمۇ ۋە ئاخىرىدىمۇ ئاللاغىلا خاستۇر» دېسۇن.

تۆتىنچى پەسىل، سۇ ئىچىش ئەدەپلىرىنىڭ بايانى

بۇنىڭدا ئون بىر ئەدەپ بار.

بىرىنچى ئەدەپ، سۇنى ئولتۇرۇپ ئىچسۇن، ئەگەر توسالغۇ بولسا ئۆرە تۇرۇپ ئىچسىمۇ بولىدۇ.

ئىككىنچى ئەدەپ، زەمزەم سۈيى، تاھارەتتىن ئاشقان سۇ ۋە باشقىلار تۇتقان سۇنى ئۆرە تۇرۇپ ئىچسۇن.

ئۈچىنچى ئەدەپ، سۇنى ئۈچ نۆۋەت نەپەس ئېلىپ ئىچسۇن ۋە ھەر نەپەستە قاچىنى ئاغزىدىن يىراق تۇتسۇن. بىرىنچى نەپەستە بىر يۇتۇم، ئىككىنچى نەپەستە ئۈچ يۇتۇم، ئۈچىنچى نەپەستە بەش يۇتۇم ئىچسۇن. ئەمما، ھەممىنى بىراقلا سۇمۇرمىسۇن. چۈنكى، بۇنداق قىلىش مەكرۇھدۇر.

تۆتىنچى ئەدەپ، تىنىقىنى سۇغا چىقارمىسۇن.

بەشىنچى ئەدەپ، ئۈچ نۆۋەتلىك نەپەسنىڭ ھەرقايسىسىنىڭ ئەۋۋىلىدە «بىسمىللا» ۋە ئاخىرىدا «ئەلھەمدۇلىللا» دېسۇن. «ئىھيائۇلئۇلۇم»دا كەلتۈرىدۇكى، سۇ ئىچكەندىن كېيىن بۇ ھەمدۇسانانى ئېيتسۇن: «جىمى ھەمدۇسانالار بىز ئىچكەن بۇ سۇنى تاتلىق سۇ قىلغان ۋە ئۇنى بىزنىڭ گۇناھلىرىمىز سەۋەبلىك تۇزلۇق قىلىپ قويمىغان ئاللاتائالاغا خاستۇر.»

ئالتىنچى ئەدەپ، سۇ ئىچىشتىن ئىلگىرى قاچىدىكى سۇنى ياخشى كۆزەتسۇن، ئۇنىڭغا ئەخلەت ياكى باشقا نەرسىلەر چۈشۈپ قالغان بولمىسۇن. سۇ ئىچكەندە يەنە ئېھتىيات قىلسۇنكى، كۆرپە ياكى كىيىملەرگە سۇ تېمىپ كەتمىسۇن. ئەگەر قاراڭغۇ كېچە بولسا قاچىنىڭ لېۋىگە بىر پارچە يۇپقا لاتىنى تۇتۇپ، سۈزۈپ ئىچسۇن. ھەزرىتى ئىبنى ئابباس (ئاللا ئۇنىڭدىن رازى بولسۇن) شېشىدىن سۇ ئىچىشنى ياخشى كۆرەتتى. چۈنكى، سۇدىكى ئەخلەت ۋە باشقا نەرسىلەر شېشىدىن ئېنىق كۆرۈنىدۇ.

يەتتىنچى ئەدەپ، ئاغزى يا قولى ياغ يۇقى بولسا ئۇنىڭ بىلەن كوزا ياكى سۇ قاچىسىنىڭ سېپىنى تۇتۇپ پاسكىنا قىلمىسۇن. ئەگەر زۆرۈرىيەت بولۇپ تۇتۇشقا توغرا كەلسە چىمچىلاق، ياكى نامسىز بارماق بىلەن تۇتسا بولىدۇ. ئەگەر سۇ قاچىسىنىڭ سېپى بولمىسا، ئەۋۋەل قولى ۋە ئاغزىنى پاكىز قىلىپ ئاندىن سۇ ئىچسۇن.

سەككىزىنچى ئەدەپ، قاچىنىڭ پۇچۇلۇپ كەتكەن يېرىدىن سۇ ئىچمىسۇن. چۈنكى، ئۇنداق يەردە كىر يىغىلىپ قالغان بولىدۇ. ئېرىق ۋە كۆلچەكلەردىن دۈم يېتىپ سۇ ئىچمىسۇن. چۈنكى، بۇنداق قىلىش مەكرۇھدۇر. بۇ ھايۋانلارنىڭ قىلىقىدۇر. بۇنداق قىلغاندا سۇدىكى زىيانلىق نەرسىلەرنىڭ ئېغىزدىن كىرىپ كېتىش ئېھتىمالى بار.

توققۇزىنچى ئەدەپ، ئۆزى قۇيۇپ بېرىۋاتقان ئەھۋالدا شەربەت ياكى سوغۇق سۇغا قانچە تەشنا بولسىمۇ، ئاۋۋال ئۆزى ئىچمەستىن، ئۇنىڭغا قاراپ تۇرغانلارغا بەرسۇن. چۈنكى، بۇ ئىنئام بولۇپ، ساۋابى ھېسابسىزدۇر. ھەدىس شەرىفتە: «مېھمان ئالدىدىكى ساقىي ئۆز مېھمانلىرىنى قاندۇرغاندىن كېيىن ئاندىن ئۆزىنى قاندۇرۇشى كېرەك» دېيىلگەن.

ئونىنچى ئەدەپ، سۇ بەرگەندە قاچىنى ئالدى بىلەن ئوڭ تەرەپتىكى كىشىگە ئۇزارتسۇن. گەرچە سول تەرەپتە ئۇلۇغ كىشى بولغان تەقدىردىمۇ، «ئوڭ تەرەپتىن باشلاش» توغرىسىدىكى ھەدىس شەرىف بويىچە ئوڭ تەرەپتىكىلەرگە ئۇزارتسۇن.

ئون بىرىنچى ئەدەپ، (سۇنى ئىچىپ بولغاندىن كېيىن) سۇ بەرگۈچىگە: «ئى ئاللا، ئۇنىڭ ياشلىقىنى خەيرلىك قىلغىن» ياكى : «ئۇنىڭ مۇشكۇلىنى ئاسان قىلغىن» دېگەنگە ئوخشاش ياخشى دۇئالارنى قىلسۇن.

ئۈچىنچى پەسىل، سەپەر قىلىش ئەدەپلىرى ۋە ئۇنىڭغا ئالاقىدار ئىشلارنىڭ بايانى

بۇنىڭدا يىگىرمە توققۇز ئەدەپ بار.

بىرىنچى ئەدەپ، سەپەر قىلغۇچى سەپەر قىلىشتا ھەج قىلىش، زالىملارغا قارشى تۇرۇش، ئىلىم تەلەپ قىلىش، مۇقەددەس يەرلەرنى زىيارەت قىلىش، ئۆلىمالارنىڭ ۋە كەشپ - كارامەت ئىگىلىرىنىڭ سۆھبىتىگە بېرىش، ياراتقان ئاجايىپ شەيئىلىرىنى كۆرۈش، ئائىلە ۋە بالا - چاقىلىرىنىڭ تۇرمۇشىنى قامداش نىيىتىدە تىجارەت قىلىشقا ئوخشاش ئىشلارنى نىيەت قىلسۇن. ئاندىن كېيىن «ئىشلاردا ئۇلارغا مەسلىھەت سالغىن» دېگەن ھۆكۈم بويىچە بىرەر دانا كىشىگە مەسلىھەت سالسۇن.

ئىككىنچى ئەدەپ، مەسلىھەت سالغاندىن كېيىن ئەگەر سەپەر قىلىشقا مەسلىھەت بېرىلسە ئىستىخارە قىلسۇن. ئىستىخارە قىلىش ئۇسۇلى مۇنداق: «ئىككى رەكئەت ناماز ئوقۇسۇن، ئەۋۋەلقى رەكئەتتە فاتىھەدىن كېيىن قۇليا ئەييۇھەل كافىرۇننى، ئىككىنچى رەكئەتتە فاتىھەدىن كېيىن قۇلھۇۋەللاھۇ ئەھەدنى ئوقۇسۇن ۋە سالام بەرگەندىن كېيىن دۇئاغا قول كۆتۈرۈپ: «ئى ئاللا، مۇشۇ ئىشتا قانداق قىلسام ياخشى بولىدىغانلىقىنى سېنىڭ ئىلمىڭ بىلەن سورايمەن. شۇنداق قىلىشقا قۇدرىتىڭ بىلەن كۈچ - قۇۋۋەت بېرىشىڭنى تىلەيمەن. سېنىڭ ئۇلۇغ پەزلىڭدىن سورايمەن. سەن ھەممىگە قادىرسەن، مەن قادىر ئەمەسمەن. سەن ھەممىنى بىلىسەن، ھەممە غايىب ساڭا ناھايىتى ئوچۇق. ئى ئاللا، ئەگەر بۇ ئىش مېنىڭ دىنىم ۋە دۇنيالىقىم ئۈچۈن خەيرلىك بولسا، ئۇ ئىشنى ماڭا نېسىپ قىلغىن، ئاسانلاشتۇرۇپ بەرگىن ۋە ماڭا ئۇ ئىشتا بەرىكەت بەرگىن. ئەگەر بۇ ئىش مېنىڭ دىنىم ۋە دۇنيالىقىم ئۈچۈن زىيانلىق بولسا، بۇ ئىشنى مەندىن ۋە مېنى بۇ ئىشتىن يىراق قىلغىن» دېسۇن. دۇئادىن كېيىن ئەگەر كۆڭلىدىن ياخشى ئالامەتلەر كەچسە، سەپەرگە كىرىشسۇن.

ئۈچىنچى ئەدەپ، ئاتا - ئانىسى ۋە يۇرت چوڭلىرىغا ۋەسىيەت قالدۇرسۇن ھەم ئۇلارنىڭ رۇخسىتىنى ئالسۇن. سەپەرگە مۇۋاپىق كۈنلەردە چىقسۇن، پەيشەنبە كۈنى خوپراقتۇر. ئەگەر شەنبە يا دۈشەنبە، يا چارشەنبە كۈنى سەپەر قىلسىمۇ مۇۋاپىقتۇر. يەنە كىشىلەرنىڭ ھەققى بولسا، ئۇلارنىڭ ھەققىنى ئادا قىلىۋەتسۇن. ئايالى ۋە قېرىنداشلىرى، دوست - يارەنلىرى ۋە يۇرت چوڭلىرى بىلەن خوشلىشىپ ئۇلاردىن خەيرلىك دۇئا تەلەپ قىلسۇن. ئۆيدىن چىقىش ئالدىدا ئۆيدىكىلەرگە قاراپ: «سىلەرنى ئاللاغا تاپشۇرىمەن، چۈنكى ئاللاغا تاپشۇرغان ئىش زايە بولۇپ كەتمەيدۇ» دېسۇن.

تۆتىنچى ئەدەپ، خوشلىشىش ۋاقتىدا شەھەردە قالغۇچىلار سەپەرداشلىرىغا: «سېنىڭ دىنىڭنى، ئامانىتىڭنى ۋە ئىشلىرىڭنىڭ ئاخىرىنى ئاللاغا تاپشۇرىمەن» دېسۇن. بۇ كەلىمىلەرنىمۇ ئېيتسۇن: «ئاللا ساڭا تەقۋادارلىقنى ئوزۇق قىلىپ بەرگەي، سېنى ياخشىلىققا يۈزلەندۈرگەي ۋە سېنىڭ مۇھىم ئىشلىرىڭغا كېپىل بولغاي.» ھەجدىن قايتىپ كەلگەن كىشى بىلەن كۆرۈشكۈچىلەر ئۇنىڭغا: «ئى پالانى، ئاللا سېنىڭ قىلغان ھەجىڭنى قوبۇل قىلغاي ۋە سېنىڭ گۇناھىڭنى مەغپىرەت قىلغاي.

سېنىڭ قىلغان چىقىملىرىڭنىڭ ئورنىنى تولدۇرۇپ بەرگەي» دېسۇن.

بەشىنچى ئەدەپ، سەپەرگە مېڭىش ئالدىدا ئىككى رەكئەت ناماز ئۆتىسۇن. ئەۋۋەلقى رەكئەتتە فاتىھەدىن كېيىن قۇليائەييۇھەل كافىرۇننى، كېيىنكى رەكئەتتە قۇلھۇۋەللاھۇ ئەھەدنى ئوقۇسۇن.

ئالتىنچى ئەدەپ، نامازدىن كېيىن ئايەتەلكۇرسى بىلەن لىئىلاف قۇرەيشىنى ئوقۇغايكى، سەپەردە تۈرلۈك خەتەرلەردىن ئامانلىق تاپقۇسى. چۈنكى، بۇ مۇستەھەپتۇر. خاسىيىتى شۇكى، سەپەرنىڭ خەتەرلىرىدىن ئامان بولغۇسى. ئورنىدىن تۇرغاندا بۇ دۇئانى ئوقۇسۇن: «ئى ئاللا، ماڭا تەقۋادارلىقنى ئوزۇق قىلغىن، مېنىڭ گۇناھىمنى مەغپىرەت قىلغىن، قايسى تەرەپكە يۈزلەنسەم، ماڭا ياخشىلىقنى يۈزلەندۈرگىن.»

يەتتىنچى ئەدەپ، ئاتقا مىنگەن ۋاقتىدا بۇ تەسبىھنى ئېيتسۇن: «بىزگە بۇ (ئات) نى بويسۇندۇرۇپ بەرگەن ئاللاتائالا پاكتۇر، بىز بۇ (ئات)نى بويسۇندۇرغۇچى ئەمەس ئىدۇق، چوقۇمكى، بىز پەرۋەردىگارىمىز تەرىپىگە قايتقۇچى.» ئۇنىڭدىن كېيىن ئۈچ مەرتەم تەكبىر ئېيتىپ، بۇ كەلىمىلەرنى ئوقۇسۇن: «ئى ئاللا، چوقۇمكى، بىز بۇ قۇرۇقلۇقتا قىلغان سەپىرىمىزدە سەندىن تەقۋادارلىقنى ۋە سەن رازى بولىدىغان ئەمەلنى سورايمىز. ئى ئاللا، بىزنىڭ بۇ سەپىرىمىزنى ئاسانلاشتۇرۇپ بەرگىن ۋە ئۇنىڭ يىراقلىقىنى يېقىنلاشتۇرۇپ بەرگىن. ئى ئاللا، سەن سەپەردە ھەمراھ بولغۇچىسەن ۋە ئائىلىدە ئىزباسار ئاتا قىلغۇچىسەن. ئى ئاللا، چوقۇمكى، مەن سەن بىلەن سەپەرنىڭ مۇشەققىتىدىن ۋە قايتىدىغان ئورۇننىڭ خاپىلىقىدىن، مال ۋە ئائىلىنىڭ يامانلىقىدىن پاناھ تىلەيمەن.»

سەككىزىنچى ئەدەپ، ئات مىنسە، بىرىنچى باب تۆتىنچى پەسىل ئىككىنچى ئەدەپتە زىكىر قىلىنغان دۇئانى ئوقۇسۇن. سەپەردە دەريالاردا كېمىگە ئولتۇرغان ۋاقتىدا بۇ ئايەتنى ئوقۇسۇن: «كېمىنىڭ سۇغا چۆشۈرۈلۈشى ۋە مېڭىشى ئاللانىڭ ئىسمى بىلەن بولىدۇ. مېنىڭ پەرۋەردىگارىم چوقۇم مەغپىرەت قىلغۇچى مېھرىبان زاتتۇر.»

توققۇزىنچى ئەدەپ، ئاتنى مىنىپ ماڭىدىغان ۋاقتىدا بۇ دۇئانى ئوقۇسۇن (تەرجىمىسى): «ئى ئاللا، سەن سەپەردە ئىگە بولغۇچى ۋە ئائىلىدە ئىزباسار ئاتا قىلغۇچى. ئى ئاللا، چوقۇم مەن سەن بىلەن سەپەرنىڭ مۇشەققىتىدىن ۋە قايتىدىغان ئورۇننىڭ مۇشەققىتىدىن، زۇلۇمغا ئۇچرىغانلارنىڭ ۋە ئائىلە ھەم مالنىڭ يامانلىقىدىن (ئۇلارغا كېلىدىغان يامانلىقلاردىن) پاناھ تىلەيمەن.»

ئونىنچى ئەدەپ، يولدا ھەرقانداق ئېگىزلىككە چىققاندا: «ئاللاھۇ ئەكبەر، يەنى ئاللا ھەممىدىن بۈيۈكتۇر» دەپ ئۈچىدە تەكبىر ئېيتسۇن.

ئون بىرىنچى ئەدەپ، يولدا كېچىسى كۆپرەك يۈرسۇن. چۈنكى، ئۇزۇن مەنزىللەرنى كېچىسى يۈرۈپ تۈگەتمەك ئاسان بولىدۇ. كېچىسى يۈرگەندە، خالىسا بىرەر سائەت توختاپ ئارام ئالسۇن. ئەمما، يول ئۈستىگە ئەمەس، يولدىن چەترەك يەرگە چۈشسۇن. چۈنكى، يول ئۈستىدە كېچىسى زىيانداش جانىۋارلار كۆپ بولىدۇ.

ئون ئىككىنچى ئەدەپ، چۈشكۈن قىلغاندا، زىيان ـ زەخمەتلەردىن ساقلىنىش ئۈچۈن بۇ دۇئانى ئوقۇسۇن: «قاراڭغۇلۇقنى بىلەن كىرگەن كېچىنىڭ بارچە زىيانلىرىدىن ئاللاغا سېغىنىپ پاناھ تىلەيمەن.» شۇنداق قىلسا چۈشكۈن قىلغان مەنزىلدىن كۆچكىچە ھېچنەرسە ئۇ كىشىگە زىيان يەتكۈزەلمەيدۇ.

ئون ئۈچىنچى ئەدەپ، ئەگەر گىرەلەشمە يوللاردا بارىدىغان يولى قايسى ئىكەنلىكىنى بىلەلمىسە، ئوڭ قول تەرەپتىكى يولغا قاراپ يۈرسۇن. چۈنكى، ئوڭ قول تەرەپتىكى يولدا يول كۆرسەتىدىغان پەرىشتە بار. ئەگەر چۆل ـ باياۋانلاردا غۇللار پەيدا بولۇپ، زەخمەت يەتكۈزمەكچى بولسا ئەزان

ئېيتسۇن. چۈنكى، «يولۇچىلارنى ئازدۇرماقچى بولغان غۇللار ئەزان ئېيتسا يوقىلىدۇ» دېگەن شەرەپلىك ھەدىسنىڭ تەقەززاسى بىلەن ئازدۇرغۇچى غۇللار ئەزاندىن قاچىدۇ. غۇل ــ جىنلارنىڭ بىر گۇرۇھى بولۇپ، ئۇلار سېھىرگەردۇر. غۇللار ئادەملەرنى يولدىن ئازدۇرۇش ئۈچۈن باياۋانلاردا پەيدا بولىدۇ. ئۇلار كۆپلۈك مەنىدە «غەيلان»، بىرلىك مەنىدە «غۇل» دەپ ئاتىلىدۇ.

ئون تۆتىنچى ئەدەپ، ھېچ ۋاقىت يالغۇز سەپەر قىلمىسۇن، بولۇپمۇ كېچىدە ھەمراھلىرى ئۈچتىن كەم بولمىسۇن.

ئون بەشىنچى ئەدەپ، ئەگەر كۆپ كىشى سەپەرگە چىقسا، مەنزىلگە چۈشكەندە بىر ـ بىرىگە يېقىن ئورۇنغا چۈشسۇن. ئىلاجى بار بۆلۈنۈپ كەتمەي بىر ئورۇنغا توپلىشىپ ئورۇنلاشسۇن.

ئون ئالتىنچى ئەدەپ، بىر توپ ئادەم ھەمراھ بولۇشۇپ سەپەرگە چىققاندا، ئارىسىدا بىرەر ئالىم، تەقۋادار كىشى بولسا ئۇنى باشلىق قىلسۇن. ئەگەر ئۇنداق كىشى بولمىسا، ھەممەتلىكراقلىرىنى باشلىق قىلسۇن. باشلىق بولغان كىشىگە ئەدەپ شۇكى، ھەمراھلىرىغا مېھىر ـ شەپقەتلىك بولۇپ خىزمەت قىلسۇن. ھېچبىر خىزمەتنى ئۇلاردىن ئايىمىسۇن. ئۆزى ھۆكۈمرانلىق كۇرسىسىدا ئولتۇرۇۋېلىپ، باشقىلارنى خالىغانچە ئىشقا بۇيرۇمىسۇن.

ئون يەتتىنچى ئەدەپ، يولدا ئاجىزلار ئۇچراپ قالسا، ئىمكانىيىتى بار كىشىلەر ئۇلارنى يولدا قويۇپ كەتمىسۇن. ئۇلارغا ياردەم ۋە مەدەت قىلىپ كارۋانغا يەتكۈزسۇن. ئۇلار بەك ئاجىز بولغانلىقتىن يولدا تۇرۇپ قالغان بولسا تاكى ئۇلار ھەمراھ بولغۇدەك كارۋانغا ئۇلاشمىغۇچە ئۇلارغا ھەمراھ بولۇپ ساقلاپ تۇرسۇن.

ئون سەككىزىنچى ئەدەپ، كىراكەشنىڭ ئۇلىقىغا ئارتۇق يۈك ئارتمىسۇن. يۈك ئارتىش ۋاقتىدا ئۇنى چاقىرىپ كۆز ئالدىدا ئارتسۇن. شۇنداق قىلغاندا ئۇ رازى بولىدۇ. كىراكەشلەرنىڭ قوپال قىلىقلىرىغا ۋە قاتتىق، يىرىك سۆزلىرىگە سەۋر قىلسۇن. دېمەك، مېھىر ـ شەپقەت يولىنى ھەرقانداق ئەھۋال ئاستىدا قولدىن بەرمىسۇن.

ئون توققۇزىنچى ئەدەپ، ئۇلاغلارغا يۈكنى بەك كۆپ ئارتمىسۇن ۋە ئۇلارنى ئاچلىق، ئۇسسۇزلۇقتا قويمىسۇن. مەنزىلگە چۈشكەندە ئۇلاغلارنىڭ ئۈستىدىكى يۈكنى چۈشۈرمىگۈچە باشقا ئىشقا كىرىشمىسۇن.

يىگىرمىنچى ئەدەپ، سەپەردە ئېھتىياجدىن زىيادە نەرسىنى ئالمىسۇن، زۆرۈر نەرسىلەرنى ئېلىش بىلەنلا قانائەت قىلسۇن. ئۇلۇغلار ئېيتىپتۇركى، سەپەردە لازىم بولىدىغان زۆرۈر نەرسىلەرنىڭ بىرى ئەۋرەتنى ياپقىلى بولغۇدەك ھالدىكى كىيىمدۇر. يەنە بىرى، ناماز ئۆتىمەك ئۈچۈن جايناماز، يەنە بىرى، قۇدۇقتىن سۇ تارتىپ ئېلىشقا لازىم بولىدىغان ئارغامچا ۋە كوزا، يەنە بىرى، كالاچ ۋە مەسە بولۇپ، ئۇنى يول يۈرگەندە كىيسۇن ۋە جايناماز ئۈستىگە مەسە بىلەن بارسۇن. يەنە بىرى، نەيزىلىك ھاسىدۇر. ئۇنىڭ بىلەن ھەرخىل ئاپەتلەرنى ئۆزىدىن يىراق قىلغۇسى، بۇنداق ھاسىدا يەنە باشقا پايدىلارمۇ باردۇر. ئۇنىڭدىن باشقا، سۈننەتنى بەجا كەلتۈرۈشنى كۆزدە تۇتۇپ، ساقال تارغىقى، مىسۋاك (چىش چوتكىسى)، قايچا، يىڭنە، سۈرمىدان قاتارلىقلارنىمۇ ئېلىۋالسا بولىدۇ.

يىگىرمە بىرىنچى ئەدەپ، دىنسىزلارنىڭ شەھىرىگە قۇرئاننى ئېلىپ بارمىسۇن. چۈنكى، ئۇلار قۇرئانغا بىئەدەپلىك قىلمىسۇن. ئەگەر بىر كىشى دىنسىزلارنىڭ شەھىرىگە مەكتۇپ ئەۋەتمەكچى بولۇپ، ئۇنىڭغا قۇرئاندىن بىرەر ئايەتنى يازسا ئۇنىڭغا چەكلىمە يوقتۇر. ئەگەر سەپەر ئۈستىدە بىر شەھەردە ئۆلەت (ئاغرىق ـ سىلاق) ياكى ئۇرۇش ـ جېدەل پەيدا بولغان بولسا ئۇ شەھەرگە كىرمىسۇن.

ئەگەر بىر شەھەردە تۇرۇۋاتقان بولۇپ، ئۇ يەردە ئۆلەت پەيدا بولغان بولسا، باشقا جايغا قاچمىسۇن، چۈنكى بۇ ھەقتە ئىشەنچلىك ھەدىس بار.

يىگىرمە ئىككىنچى ئەدەپ، سەپەردە ئىشلىتىدىغان ئۇلاغقا قوڭغۇراق تاقىمىسۇن. چۈنكى، ئارىسىدا قوڭغۇراق بار جامائەتكە پەرىشتىلەر ھەمراھ بولمايدۇ.

يىگىرمە ئۈچىنچى ئەدەپ، سەپەرگە ئىتنى بىللە ئېلىپ چىقمىسۇن ۋە يەنە يىلپىز ۋە قاپلاننىڭ تېرىسىنىمۇ بىللە ئېلىپ يۈرمىسۇن. ئىشەنچلىك ھەدىسلەردە شۇنداق بايان قىلىنىدۇكى، ئىتنى ھەمراھ قىلىۋالغان ۋە قاپلان تېرىسىنى بىللە ئېلىپ يۈرگەن جامائەتكە پەرىشتە ۋە مالائىكىلەر ھەمراھ بولمايدۇ. بۇ پەرىشتىلەر رەھمەت پەرىشتىلىرى بولۇپ، بۇلار مۇھاپىزەت پەرىشتىلىرى ۋە كىرامەل - كاتىبىندۇر. بۇ پەرىشتىلەر ھەمراھ بولغان كىشىلەرگە ھېچنەرسە توسالغۇ بولالمايدۇ.

يىگىرمە تۆتىنچى ئەدەپ، سەپەردىن قايتقاندا ئېگىز جايغا چىقسا ياكى يانتۇ جايلاردىن پەسكە قاراپ چۈشسە ئۈچ قېتىم تەكبىر ئېيتسۇن. ئۇنىڭدىن كېيىن: «يېگانە ئاللادىن باشقا ئىلاھ يوق، ئاللانىڭ شېرىكىمۇ يوق. پۈتۈن دۇنيا ئىلاھنىڭ مۈلكىدۇر ۋە جىمى ھەمدۇسانا ئاللاغا خاستۇر. ئاللا ھەممە شەيئىدىن ئۈستۈندۇر. ھەممىمىز پەرۋەردىگارىمىزنىڭ دەرگاھىغا قايتىمىز، پەرۋەردىگارىمىزغا تەۋۋا قىلىمىز، سەجدە قىلىمىز. ھەمدۇسانا ئوقۇيمىز. ئاللا ۋەدىسىگە سادىقتۇر، بەندىلىرىگە مەدەتكاردۇر. دۈشمەنلەرنى ئۆزى يالغۇز ۋەيران قىلغۇچىدۇر، يەڭگۈچىدۇر» دېسۇن.

يىگىرمە بەشىنچى ئەدەپ، كۆزى ئۆز شەھىرىگە چۈشكەندە ئۇنىڭ قارىسى يىراقتىن كۆرۈنگەندە: «ئى ئاللا، ئۇ شەھەرنى بىزنىڭ تۇرىدىغان ئورنىمىز قىلغىن، بىزگە ياخشىلىقنى نېسىپ قىلغىن» دېسۇن. يەنە بىر رىۋايەتتە: «بۇ يەردە ئورۇنلاشتۇرغىن» دېسۇن دېيىلگەن.

يىگىرمە ئالتىنچى ئەدەپ، سەپەردىن قايتقاندا ئائىلە، بالا - چاقىلىرى ۋە قېرىنداشلىرىنىڭ ئالدىغا تۇيۇقسىز كىرمىسۇن. چۈنكى، بۇ مەكرۇھدۇر. بەلكى شەھەرگە يېقىن كەلگەندە ئۇلارغا خەۋەر ئەۋەتسۇن. يەنە ئۆيگە چۈش ۋە ئەسىر ۋاقىتلىرىدا كىرسۇن. چۈنكى، بۇ مۇستەھەپتۇر، كېچىسى كىرىش مەكرۇھدۇر.

يىگىرمە يەتتىنچى ئەدەپ، ئۆز شەھىرىگە كىرگەندىن كېيىن ئاۋۋال مەسچىتكە چۈشۈپ ئىككى رەكئەت ناماز ئۆتەپ بولۇپ ئاندىن ئۆيىگە كىرسۇن.

يىگىرمە سەككىزىنچى ئەدەپ، سەپەردىن ئايالى، بالا - چاقىلىرى ، يېقىن تۇغقانلىرى ۋە ئاغىنىلىرىگە سوۋغات ئېلىپ كەلسۇن. تۇرالغۇسىغا جايلاشقاندىن كېيىن كۆرۈشكىلى كىرگەنلەرگە تاماق بەرسۇن.

يىگىرمە توققۇزىنچى ئەدەپ، سەپەر قىلغۇچىنىڭ شەھەردە تۇرۇۋاتقان يېقىن كىشىلىرى سەپەر قىلغۇچى ئۇلارنىڭ ئالدىغا كىرىشتىن ئىلگىرى ئۇنىڭ ئالدىغا چىققىنى ياخشى. چۈنكى، بۇ مۇستەھەپتۇر. ئۇلار سەپەر قىلغۇچى بىلەن كۆرۈشكەندە دۇئايى خەير قىلىپ: «جىمى ھەمدۇ - سانا سېنى ئۈستۈن قىلغان ئاللاغا خاستۇر ۋە جىمى ھەمدۇ - سانا سەن بىلەن كۆرۈشتۈرگەن ئاللاغا خاستۇر» دېسۇن. سەپەر قىلغۇچى ئەگەر ھەجدىن قايتقان بولسا: «ئاللا سېنىڭ ھەججىڭنى قوبۇل قىلغاي ۋە سېنىڭ گۇناھىڭنى مەغپىرەت قىلغاي. قىلغان چىقىمىڭنىڭ ئورنىنى تولدۇرۇپ بەرگەي» دېسۇن. ئەگەر ئۇرۇشتىن قايتقان بولسا: «جىمى ھەمدۇ - سانالار ساڭا ياردەم بەرگەن ۋە سېنى غالىب قىلغان ۋە قەدىرلىگەن ئاللاغا خاستۇر» دېسۇن.

تۆتىنچى پەسل، ناتونۇش مۇساپىرنىڭ تۇرغۇن كىشىلەر ئالدىدىكى ۋە تۇرغۇن كىشىلەرنىڭ ناتونۇش مۇساپىر ئالدىدىكى ئەدەپلىرىنىڭ بايانى

بۇنىڭدا ئون بىر ئەدەپ بار. ئۇنىڭ تۆتى مۇساپىرنىڭ تۇرغۇن (ئولتۇراق) كىشىلەرگە قىلىدىغان ئەدەپلىرىدۇر.

بىرىنچى ئەدەپ، مۇساپىر تۇرغۇن كىشىنىڭ ئالدىغا كىرسە ئەدەپ ۋە ھۆرمەت سالىمى بىلەن كىرسۇن ۋە تۆۋەنرەك جايدا ئولتۇرسۇن. ئەگەر تۇرغۇن كىشى ئۇنى ئىززەت ـ ئىكرام قىلىپ يۇقىرىغا ئۆتكۈزسە، قايسى جايغا تەكلىپ قىلسا، تارتىنماي شۇ جايدا ئولتۇرسۇن.

ئىككىنچى ئەدەپ، تۇرغۇن كىشىنىڭ شەرىئەتكە خىلاپ ئىشى بولمىسا، ئارتۇقچە تەكەللۇپ ۋە ئېتىراز قىلمىسۇن، تۇرغۇن كىشىنى خىزمەتكە بۇيرۇمىسۇن. كۆڭلى نەپسى خالىغان نەرسىلەر بىلەن بولۇپ كەتمىسۇن. تۇرغۇن كىشىنى دۇنيا ئىشلىرى ۋە باشقا نەرسىلەر ئۈچۈن مەجبۇرلاپ، پادىشاھلارنىڭ ۋە مەنسەپدارلارنىڭ ئالدىغا ئېلىپ بارمىسۇن.

ئۈچىنچى ئەدەپ، ئەگەر تۇرغۇن كىشى ئۇنىڭغا بىر ئىشنى بۇيرۇسا چىن كۆڭلىدىن رازىلىق ۋە مايىللىق بىلەن قوبۇل قىلسۇن.

تۆتىنچى ئەدەپ، تۇرغۇن كىشىگە ئۆزىنىڭ پەزىلىتى ۋە كامالىتىنى ئىزھار قىلمىسۇن ۋە سەپەر ئىچىدە ئۆتكەن ئەھۋالنى ھېكايە قىلمىسۇن.

ئەمدى تۇرغۇن كىشىنىڭ مۇساپىرغا قىلىدىغان ئەدەپلىرى يەتتىدۇر.

بىرىنچى ئەدەپ، مۇساپىر ئۇچرىسا، مەيلى سوپىلارچە كىيىنگەن بولسۇن ياكى ئۇنداق بولمىسۇن، ئۇنىڭغا لايىق ئىززەت ـ ئىكرام قىلسۇن. چۈنكى، كۆپلىگەن ئەۋلىيالار ۋە ياخشى كىشىلەر كۆرۈنۈشتە ئادەتتىكى كىشىلەردەك كىيىنىدۇ ۋە ئۆزلىرىنى ناتونۇش كۆرسىتىدۇ. ئەمما، كۆڭلىدە دوستلۇق يولىنى تۇتىدۇ ۋە ئۆز ئىشلىرىغا بەك پۇختا بولىدۇ.

ئىككىنچى ئەدەپ، تۇرغۇن كىشى مۇساپىرغا يولۇقسا «قەيەردىن كەلدىڭىز، قەيەرگە بارىسىز ۋە ئېتىڭىز نېمە» دېگەندەك سوئاللارنى سورىمىسۇن.

ئۈچىنچى ئەدەپ، پاراسەت بىلەن كۆزىتىپ، مۇساپىرنىڭ كۆڭلىنىڭ سۆھبەتكە مايىللىقى ياكى يالغۇزلۇققا مايىللىقىنى بىلگەندىن كېيىن، شۇنىڭغا قاراپ ئىش تۇتسۇن. ئەگەر مۇساپىر سۆھبەت قىلىش ئارزۇسىدا بولسا، ئۇنىڭ بىلەن تەكەللۇپسىز سۆھبەتلەشسۇن. ئەگەر مۇساپىرنىڭ كۆڭلى يالغۇزلۇقنى خالايدىغان بولسا، ئۇنىڭغا لايىق خىلۋەت جاي ھازىرلىسۇن ۋە ئۇنى ئورۇنلاشتۇرۇپ قويۇپ، تاھارەتخانىنى كۆرسىتىپ قويسۇن.

تۆتىنچى ئەدەپ، ئەگەر مۇساپىرنىڭ كۆڭلى ھاممامغا تارتسا، ھاممامغا ئېلىپ بارسۇن، كىيىمى كىر بولسا يۇدۇرسۇن. ئەگەر قۇدرىتى يەتسە يېڭى كىيىم بەرسۇن. بۇ ئىشلاردا كەمچىلىك سادىر قىلمىسۇن.

بەشىنچى ئەدەپ، ئۈچ كۈندىن كېيىن مۇساپىرنىڭ ئەزىزلەر ياكى مازار زىيارەتلىرىگە مەيلى بار ـ يوقلۇقىنى سورىسۇن، ئەگەر مەيلى بولسا ئەزىزلىرىنىڭ ئالدىغا، مازارلارغا ئېلىپ بارسۇن، ئەگەر كۆڭلى بولمىسا زورلىمىسۇن.

ئالتىنچى ئەدەپ، مۇساپىر مۇۋاپىق ھالەتتىكى تەلەپ ـ ئارزۇلىرىنى ئېيتسا قول باغلاپ بەجا كەلتۈرسۇن.

يەتتىنچى ئەدەپ، سۆھبەتتىن پايدىلىنىش ئۈچۈن، مۇساپىر نەچچە كۈن تۇرماقچى بولسا تۇرغۇن كىشى ئىجازەت بەرسۇن. بۇنىڭدىكى شەرت شۇكى، مۇساپىر دەۋاگەر ياكى يالغانچى بولماستىن ھەقىقىي

تالىپ بولسا.

شۇنىڭ بىلەن بۇ كىتاب مەرھەمەت ئىگىسى بولغان ئاللانىڭ ياردىمى بىلەن تامامىغا يەتتى. ئەۋۋەلدىمۇ ۋە ئاخىرىدىمۇ، زاھىرىدىمۇ ۋە باتىنىدىمۇ جىمى ھەمدۇ ـ سانالار ئاللاغا خاستۇر. ئاللانىڭ رەھمەت ۋە سالاملىرى پەيغەمبەرلەرنىڭ تۈگەنچىسى بولغان مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا ۋە ئۇنىڭ ئائىلىسىگە، ساھابىلىرىگە، ھەممىسىگە بولسۇن.

كىتاب خاتىمىسى، نەسىھەت: ھايۋانىي روھ ۋە نەپسنىڭ ئىنسانىي روھقا بەجا كەلتۈرىدىغان ئەدەپلىرىنىڭ بايانى

ئەي دەرۋىش، بىلگىن ۋە خەۋەردار بولغىنكى، بۇ يەردە ئىنسانىي روھ غېرىب ۋە مۇساپىردۇر. ئەمما نەپس، بەدەن ۋە ھايۋانىي روھ بولسا بۇ يەردە تۇرغۇن ھالەتتە ئورۇنلاشقان. خۇددى مەۋلانا ئارىف رۇمى (تەڭرىتائالا ئۇنىڭ روھلىرىنى پاك قىلغاي، ئۇنىڭغا پەيز ۋە خۇشاللىق بەخش ئەتكەي) ئۆزىنىڭ پاك ۋە يۈكسەك نەزمىلىرى ئىچىدىكى بىر قەسىدىدە بۇ ھەقتە ئېيتىپ ئۆتكىنىدەك، قىتئە:

ئىنسانىي روھ غېرىب ھەم مۇساپىردۇر يەر يۈزىدە،
ئۇنىڭ ئەسلىي ۋەتىنىدۇر يۈكسەك ئالەم — نۇرلۇق ئەرش.
ھايۋانىي روھ، گۆش بەدەنىنىڭ ئەسلىي يۇرتى زېمىندۇر،
ئۇلار ئەسلىي تۇپراق ئىدى، ۋەتىنىدۇر قارا پەرش.

يەنى، ئىنسانىي روھ يۈكسەكلىك ئالىمى بولغان نۇرلۇق ئەرشتىن كەلگەن بولۇپ، ئەڭ يۈكسەكلىك دۇنياسى ئۇنىڭ ئەسلىي ۋەتىنىدۇر. بۇ پەرش يەنى زېمىن بولسا بەدەن، نەپس ۋە ھايۋانىي روھنىڭ ئەسلىي ماكانىدۇر. چۈنكى، بەدەن، نەپس ۋە ھايۋانىي روھلار تۇپراقتىن يارىتىلغان بولۇپ، ئۆزىنىڭ ئەسلىي ۋەتىنىدە ئورۇنلاشقان. ئىنسانىي روھ بولسا بۇ يەردە مۇساپىردۇر. پاك ۋە بۈيۈك تەڭرىتائالا ئۆزىنىڭ كامالەتكە يەتكەن قۇدرىتى بىلەن ئىنسانىي روھتىن ئىبارەت بۇ ئالىي ۋە ئەزىز مۇساپىرنى بەدەن، نەپس ۋە ھايۋانىي روھتىن ئىبارەت بۇ پەس ئورۇندىكى مۇجاۋىر (تۇرغۇن) لار بىلەن ئالاقە قىلدۇرۇپ، ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا بىرنەچچە ۋاقىت دوستلۇق ۋە يېقىنلىق پەيدا قىلغان. بۇنىڭدىن مەقسەت، ئۇلار بىرلىشىپ ئەھدۇ ـ پەيمان، تائەت ـ ئىبادەت، مېھنەت ۋە رىيازەتتە مۇستەھكەم، تەۋرەنمەس بولسۇن، ياخشى خۇسۇسىيەتلەر ۋە قابىلىيەتلەرگە ئىگە بولسۇن، دېگەندىن ئىبارەت. چۈنكى، ئىنسانىي روھنىڭ بەدەنسىز ھالدا كامالەت ھاسىل قىلىشى مۇمكىن ئەمەس، شۇنداقلا بەدەنىنىڭمۇ ئىنسانىي روھ بولمىسا قولىدىن ھېچ ئىش كەلمەيدۇ.

دېمەك، ئىنسانىي روھ بەدەندە ئۆزىنىڭ ئەسلىي ۋەتىنىدىن ئايرىلغان مۇساپىردۇر. بەدەن بولسا مۇجاۋىر، ئۆزىنىڭ ئەسلىي ۋەتىنى ئىچىدە تۇرغۇن ۋە مۇقىم ھالەتتىدۇر. ئىنسانىي روھ ئۆزىنىڭ ئەسلىي ۋەتىنىدىن يىراقتا تۇرۇۋاتقان مۇساپىر ۋە بىچارە بولغانلىقتىن، ئۇنىڭغا رەھىم ـ شەپقەت قىلىش كېرەك. ئاللا ئەڭ ياخشى بىلگۈچىدۇركى، بۇ ۋەدە ئەڭ قەدىمىي ۋە ئەزەلىي ۋەدە بولۇپ، پاك ۋە بەرھەق تەڭرىتائالا جانلىرىمىزغا بەدەنگە كىرىشتىن ئىلگىرى خىتاب قىلىپ: «مەن سىلەرنىڭ پەرۋەردىگارىڭلار ئەمەسمۇ؟» دېگەنىدى. بارلىق جانلار بۇ خىتابنى ئىشىتىپ: «ئەي تەڭرىم، سەن بارچىمىزنىڭ ياراتقان پەرۋەردىگارىمىزسەن، يەككە ـ يېگانە ياراتقۇچىسەن ۋە بەرھەق مەبۇدىمىزسەن. بىزنىڭ سەندىن ئۆزگە مەبۇدىمىز يوق. بۇيرۇغان تائەت ـ ئىبادەتلىرىڭگە بويسۇنۇپ ھەممىسىنى قوبۇل

قىلدۇق. بىز سېنىڭ جامالىڭنى كۆرۈشكە تەشنامىز» دېدى.

بىراق، پاك ۋە يۈكسەك تەڭرى شۇنىڭدىن كېيىن ۋەدىلىرىگە ۋاپا قىلسۇن ۋە ئاخىرىدا جامالىنى كۆرۈشكە مۇشەررەپ بولسۇن دېگەن مەقسەتتە ئىنسانىي روھقا بەدەننى ئۆلپەت قىلىپ بەردى. بۇ دىدارى ئىلاھى (تەڭرى جامالىنى كۆرۈش) مەرىپەتسىز ھاسىل بولمايدۇ. ئىلاھىي مەرىپەت ھاسىل قىلماي تۇرۇپ، تەڭرىنىڭ ئاجايىب سۇنئىي قۇدرەتلىرىنى كۆرۈپ يەتكىلى بولمايدۇ. بۇ ھېس، ئىدراكسىز ۋە كۈچ - قۇۋۋەتسىز جىسمانىي روھ بولسا ھايۋانىي روھ دەپ ئاتىلىدۇ. ھايۋانىي روھ بەدەنسىز مەۋجۇت بولمايدۇ. تائەت - ئىبادەتمۇ بەدەنسىز ھاسىل بولمايدۇ ھەم ۋۇجۇدقا كەلمەيدۇ. شۇ سەۋەبتىن ئىنسانىي روھ يۈكسەكلىك ئالەمىدىن پەستىكى ئالەمگە سەپەر قىلىپ چۈشۈپ، بەدەن بىلەن ئالاقە باغلىغان ۋە ئۇنىڭ بىلەن دوستلۇق - مۇھەببەت ئورناتقان. بۇنىڭدىكى مەقسەت، بىرنەچچە ۋاقىت بىر - بىرلىرى بىلەن قوشۇلۇپ، تائەت - ئىبادەت قىلىپ، جاپا ۋە رىيازەت چېكىپ ئىلاھىي مەرىپەت ھاسىل قىلىپ، ئاخىرەتتە تەڭرى دىدارىغا ئېرىشىشتىن ئىبارەت.

يەنە شۇنى بىلمەك كېرەككى، ئىنسانىي روھ بۇيرۇق ئالەمىدىندۇر. دېمەك، نەپس ۋە ھايۋانىي روھ بولسا يارىتىلىش ئالەمىدىندۇر. يارىتىلىش ئالەمى يەردىن تاكى ئەرشكىچە بولغان ئالەم بولۇپ، بۇنى ئالەمىي شاھادەت (كۆرۈنۈپ تۇرغان ئالەم) دەپمۇ ئاتايدۇ. بۇيرۇق ئالەمىنىڭ مەرتىۋىسى ئۇلاردىن يۇقىرىدۇر. چۈنكى، ئۇ «بول» دېگەن بىر بۇيرۇق بىلەنلا پەيدا بولغان بولۇپ، ئۇ ماددىسىز، مۇددەتسىز ۋە ماكانسىز بولۇشتەك خۇسۇسىيەتلەرگە ئىگە. ئۇ ئالەمىي غەيىب (غايىب ئالەم) دەپمۇ ئاتىلىدۇ.

يارىتىلىش ئالەمى ماددىسىز بولمايدۇ. شۇنى بىلگىنكى، ھايۋانىي روھ يارىتىلىش ئالەمىدىندۇر. چۈنكى، تائام يېگەندىن كېيىن لەزىز ئىس پەيدا بولىدۇ. تەڭرىتائالانىڭ قۇدرىتى بىلەن ئۇ ئىس پۈتۈن بەدەنگە تومۇرلار يولى بىلەن، يەنى كۆزگە، قۇلاققا، قولغا، پۇتقا، ئېغىزغا، بۇرۇنغا ۋە بەدەننىڭ باشقا بۆلەكلىرىگە يېيىلىدۇ. ئۇنىڭغا ئىنسانىي روھنىڭ نۇرىدىن پەيز ۋە مەدەت يېتىپ ئۇنى نۇرلاندۇرىدۇ. شۇ نۇر بىلەن كۆز كۆرىدۇ. قۇلاق ئاڭلايدۇ، بۇرۇن پۇرايدۇ، ئېغىز تەم تېتىيدۇ. تىل سۆزلەيدۇ، قول تۇتىدۇ، پۇت يۈرىدۇ ۋە بەدەننىڭ باشقا ئەزالىرىمۇ ھەرىكەتكە كېلىدۇ. قاچانكى، ئۇ لەزىز ئىس قۇرۇسا ئىنسانىي روھتىن ئۇنىڭغا ياردەم، پەيز ۋە نۇر يەتمەيدۇ. شۇنىڭدىن كېيىن بەدەن ھەرىكەتتىن، ھېس ۋە ئىدراكتىن پۈتۈنلەي توختاپ قالىدۇ. ئىنسانىي روھ ئۇنىڭدىن ئايرىلىپ كېتىدۇ. بۇنى «ئۆلۈم» دەپ ئاتايدۇ.

بەدەن بولسا يارىتىلىش ئالەمىدىندۇر. چۈنكى، غىزادىن مەنىي ھاسىل بولىدۇ، ئۇ قاينايدۇ. ئۇنىڭ كۆپۈكىدىن نەپس پەيدا بولۇپ، ئاتىنىڭ بەدىنىدىن ئانىنىڭ بەدىنىگە ئۆتۈپ بالىياتقۇسىدا ۋۇجۇدقا كېلىدۇ. تەڭرىتائالانىڭ چەكسىز قۇدرىتى ۋە ئىرادىسى بىلەن تەن قانچىلىك تەرەققىي قىلسا، نەپسمۇ شۇنچىلىك تەرەققىي قىلىپ ئۆسىدۇ. نەپس بەدەن ئىچىدە بولۇپ، ئۇنى كۆرگىلى بولمايدۇ. ئۇ يۇمشاقلىق ۋە مۇلايىملىق جەھەتتە جىنغا ئوخشايدۇ. لېكىن، نەپس ئىنتايىن گۈزەل ۋە چىرايلىقتۇر. ھەتتا بەزىلەر شۇنداق دېيىشىدۇكى، ئىنسانىي روھ نەپسىنىڭ گۈزەل ھۆسن - جامالىغا مەھلىيا بولۇپ، بۇ قاراڭغۇ بەدەننى دوست تۇتقان ۋە ئۇنىڭغا ئۆلپەت بولغاندۇر.

دېمەك، بۇنىڭدىن مەلۇم بولدىكى، ھايۋانىي روھ، نەپس ۋە بەدەننىڭ ھەممىسى يېمەكلىكتىن پەيدا بولىدۇ، يېمەكلىك ئۆسۈملۈكلەردىن پەيدا بولىدۇ. ئۆسۈملۈكلەر بولسا يەردىن ئۈنىدۇ. تۇپراق بولسا بۇلارنىڭ ئەسلىي ئانىسىدۇر. ئاخىرىدا يەنە: «ھەممە شەيئى ئۆزىنىڭ ئەسلىگە قايتىدۇ» دېگەن سۆز بويىچە يەر بۇ پەرزەنتلىرىنىڭ ھەممىسىنى ئۆز قوينىغا ئالىدۇ. لېكىن، ئىنسانىي روھ ساقلىنىپ قالىدۇ. ئۇ تۇپراق قارنىغا كىرمەيدۇ. چۈنكى، ئۇنىڭ ئەسلىي تۇپراق ئەمەس، سۇمۇ، ھاۋامۇ ئەمەس. ئوتمۇ ئەمەس، بەلكى پەرىشتىلەر تۈرىدىندۇر. ئۇنىڭ ئوزۇقلۇقىمۇ بۇ بەدەننىڭ ئوزۇقلۇقىغا ئوخشىمايدۇ. ئۇنىڭ ئوزۇقى ئەسلەش، پىكىر قىلىش، ئىلاھىي مەرىپەت، پۈتمەس - تۈگىمەس ۋە چەك -

چېگراسىز زوق - ئىشتىياقتۇر.

شۇڭا، ھەربىر كىشى ئۆز تېنىنىڭ باشلىقى بولغان نەپسىنىڭ بارلىق لەشكەرلىرى ئوچۇق ۋە يوشۇرۇن ھېسلىرى، قول، پۇت ۋە باشقا ئەزالىرى بار بولسىلا، ئۇلارنىڭ بەللىرىگە خىزمەت كەمىرىنى باغلىتىپ ئۆيىگە كىرگەن ئەزىز مېھمان — ئىنسانىي روھنىڭ خىزمىتىگە سېلىپ، ئۇلارغا بۇ مېھماننى ياخشى ئىززەت - ئىكرام قىلدۇرسا، ئۇنىڭ خىزمىتى ۋە سۆھبىتىدە ئۇلارنىڭ ھەممىسىگە كامالەتلەر، ئىبادەتلەر ۋە رىيازەتلەرنى ھاسىل قىلسا، ئىككى دۇنيانىڭ بەختىنى تېپىپ، تەڭرى ۋىسالىغا يېتىشكۈسى. ئەگەر بۇ مېھماننى ھۆرمەت قىلمىسا، ئۇنىڭغا بويسۇنمىسا، بۇ بەدەندىكى لەشكەرلىرىگە بولغان ھۆكۈمرانلىقنى نەپسىنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپ قويسا، نەپسىنىڭ ھاۋايى - ھەۋەسلىرى، تەنىنىڭ راھەت - پاراغىتىنى قوغلىشىپ، بەش كۈنلۈك ئۆمرىنى بىخۇدلۇق ۋە گۇناھ بىلەن ئۆتكۈزسە، ئىككىلا دۇنيادا خار - زارلىققا دۇچار بولۇپ، ئاللانىڭ جامالىدىن مەھرۇم قالغۇسى ۋە ئۇ مېھماننىمۇ رەسۋا قىلىپ ئازاب - ئوقۇبەتكە قويغۇسى. ئاللا بەندىلىرىنى نەپسىنىڭ يامانلىقىدىن، يامان ئىش - ئەمەللەردىن ئۆز پاناھىدا ساقلىغاي.

ئى ئاللا، مېنى دۇنيانىڭ خارلىقىدىن ۋە ئاخىرەتنىڭ ئازابىدىن ساقلىغىن ۋە مېنىڭ تۇۋامنى قوبۇل قىلغىن. چوقۇمكى، سەن قوبۇل قىلغۇچى مېھرىبان زات !

ئاللاتائالا ئۆزىنىڭ بەندىلىرىنىڭ ياخشىسى بولغان مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا ۋە مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ئائىلىسىگە، ئۇنىڭ ساھابىلىرىگە رەھمەت قىلغاي. ئى شەپقەتلىككلەرنىڭ شەپقەتلىكراقى بولغان رەھىمدىل ئاللا، سېنىڭ شەپقەت ۋە رەھمىتىڭ بىلەن بۇ كىتاب تامام بولدى.

(نەشرگە تەييارلىغۇچى قاراقاش ناھىيىسى تۇۋەت يېزىلىق ئوتتۇرا مەكتەپتە)

ئالدىنقى سانغا تۈزىتىش

بەت	قۇر	بېسىلغىنى	توغرىسى
83	يۇقىرىدىن 6 - قۇر	دۆڭ مەسچىت	دۆڭمەسچىت
83	تۆۋەندىن 6 - قۇر	ئابدۇرېشىپ	ئابدۇرېشىت
85	يۇقىرىدىن 6 - قۇر	قوشقان قوشقان	قوشقان
85	يۇقىرىدىن 9 - قۇر	ئىگە	قىممەتكە ئىگە
89	تۆۋەندىن 5 - قۇر	بىلىملەرنىمۇ	بىلىملەردىنمۇ
93	يۇقىرىدىن 17 - قۇر	1963 - يىلى	1936 - يىلى
93	تۆۋەندىن 3 - قۇر	خەق	خەلق
93	تۆۋەندىن 15 - قۇر	رەسمىيەت	ۋەسىيەت
104	تۆۋەندىن 9 - قۇر	بۇرۇنگىلى	بۇرۇن گېلى
104	تۆۋەندىن 13 - قۇر	قىرىقكۈنلۈك	قىرىق كۈنلۈك
106	2 - ستون يۇقىرىدىن 11 -، 12 - قۇر	ئۆلۈش	ئۆلۈش